Impedito iudicio falluntur auditores
Per affectus impediuntur iudicia
Ergo falluntur auditores, & per consequens mali sun
Responsio est: fallacia à dicto secundum quid ad
dictum simpl: affectus in iudicio non sunt adhibendi
ergo prorsus non sunt. Boni autem Oratores iam
probationibus allatis incitant eos iudicia.
Ex una specie sublata non tollitur totum genus.
Invidus potest parere rationi sed ita non amplius
manebit invidus. nam alioqui pugnare.

Quando ve[?] tum [?] est non statim prope
rat ad actum, sed expectat imperium aut pro
bationem voluntatis. At in belluis affectiones
statim prorumpunt in actum nec expectant volun
tatis iudicium.

Sensus carnis sunt inimicitiae adversus Deum
Omnes affectus sunt sensus carnis
Ergo, sunt inimicitiae
Ad minorem: esse distinctionem in renatis & non r
enatis.

Perturbationes sunt affectiones modum excedentes.
Tum aut Stoici negant sapientem in re mala affi
& sic argumentabantur: Nihil est bonum nisi virtus
& nihil malum nisi vitia

Quodcunque immobile est non movetur
Animus est immobilis, Ergo moveri nequit
est ambiguitas

X443
3x16

Obseruata ex Immanuelis Tremellij lectionibus in Ieschaiam Prophetam.

et in

Hoscheam, Joëlem et Amosum.

Emmanuel Tremellius.

Ab Adamo ad diluuiu	1656
A diluuio ad Abraham.	292.
Isaac	100
Iacob.	60.
Ioseph.	90
Vixit Ioseph	110
Moses.	60
Exitus ex Aegypto.	80
In deserto.	40
Iosue dux	32.
Othoniel iudex	8.
Aod.	80
Debora	40
Gedeon.	40.
Abimelech.	3.
Thola	23.
Populus captus ab Ammon.	18

Iosephus lib. antiquit. 10 cap. 3 [illegible] dicit Ezechiam à Deo uitam sibi prorogari petijsse, ut legitimum adhuc sibi haeredem procreare possit, quem adhuc nullum habebat. quod uerum est, nam Manassen genuit anno post morbum tertio. qui Manasse cum 12 annos esset natus regere coepit.

[illegible] אֱמֶת ad זָכַרְתָּ, nam iuxta regulam communem esset אֲמִתָּה nunc autem ה expungitur per syncopen.

Habent uerba quorum est secunda una ex litteris בגדכפת singularem inflexionem per apocopen in prima coniugatione [illegible] ה ל

יֹסֵף pro יוֹסֵף pro [illegible] in participio benoni.

Nomen cum numero [illegible] denarium coniungitur in singulari numero, ut עֶשְׂרִים שָׁנָה uiginti anni. infra autem decimum numerum in plurali ut חָמֵשׁ שָׁנִים quinque anni.

In forma constructionis minor numerus fere semper cum denario iungitur ad significandos compositos numeros à 10 ad 20. In foeminino quidem semper in mascul. autem plerumque

Temporum nomina numeralibus subiuncta supra denarium sunt singularia, infra uero pluralia: ut יוֹם & שָׁנָה

אֵל iam masculini iam foemin. generis est. בַּשֶּׁמֶשׁ, cum sole. nam ב ut uarias praepositiones significat, ita [illegible], cum. [illegible] autem in ipso sole miraculum respectu [illegible] אֲחֹרַנִּית retrorsum. בְּמַעֲלוֹת hic ב [illegible] post.

10 בִּדְמִי in [illegible]. בְּשַׁעֲרֵי hic [illegible] ב ad. פֻּקַּד in coniugatione pual significat plerumque desideratus est. ut & hic. [illegible] [illegible] sum residuo annorum meorum; id est, incipior ex uita amittere ad iustam aetatem perueniam. הַחַיִּים horum [illegible] aliogui uidetur prius Rex [illegible] post [illegible] uitam. Deum à facie ad faciem uidere, ut est. Similiter paulo post non dicit singular

se hominem post vitam nullos visurū, (nam mortui electos se inviturum in loco beatitudinis videru?) sed in terra se amplius visurum negat. חֶדֶל ætas

12 Habitatio mea translata est & abducta à me, ut tentorium pastorale, succidi ut textor vitam meam, per morbi succindere me, à die ad noctem sic consiciet me.

דּוֹר infinitivus pro nomine usurpatus. Psalm. 84, 11 habet hoc ipsum verbum in infinitivo non [illegible] sed ר . utrumque enim [illegible] venit. In Orientalibus regionibus quibusdam mons est .. ut pastor tentoria in aliis sive posuit figere, & ubi depastus fuerit alio illa movere. Kimhi dicit , positum est ה loco ז radicalis. Aben Ezra existimat ex 2b. radical. nomen 2. primas conspicii, & aucem formativam adiectivi quod venit à רָעָה pastore.

קִפַּדְתִּי Sibi attribuit causam prematura mortis.

דַּלָּה à radice [illegible], ut שָׁנָה

A die & ad noctem) id est uno die per morbi vehementiam absumor & consiciar.

Versus 13

Statui (Constituebam) usque mane tanquam leo, ita contrivit omnia ossa mea, à die usque ad noctem consiciebat me s. morbus.

Dictio כָּאֲרִי constituit membrū non quorum [illegible] subintelligi [illegible] טרפו יְשַׁבֵּר עַצְמוֹתַי confringere solet ossa praeda sua. חִיל in femin. genere hic usurpatur. תַּשְׁלִימֵנִי

Vers. 14 Ut grus (&) hirundo, ita garriebam, gemebam ut columba, attollebantur se oculi mei in excelsum, ô dominator, oppressit me (morbus), [illegible] me.

סוּס grum fere semper significat: sed cum praeponitur nomini עָגוּר significat grum. alioqui סִיס solet pro grue. habetur similiter סוּס Ierem. 8,7.

אֲצַפְצֵף à radice צוּף repetit radicales litteras ad supplendum & secundas litteras radicalium, & dagesch, omissas.

יוֹן columbus non est in usu. sicut nec יוֹנוֹת in plurali numero sed יוֹנִים

Cum dictionis desinentis in ה [illegible] accentus ... littera primae monosyllaba vocis imprimitur dagesch עָשְׁקָה־לִּי.

i. quid melius opus est. i. promisit salutem
15 Quid loquar? & dixit, & idem fecit, [i. praestitit] ~~lenitus~~ incedam [i. transigam totum] omnibus annis meis cum amaritudine [i. meditatione sacrificans] animae meae.

futurum hithpael. pro אתדדה. Sed cum elisum est & per dagesch in prim. ד compensatum. tale est verbum ~~&~~ hic tantum [enim] & Psalmo 42 reperitur, versu 5

16 O Dominator in eis (vel per ea s. verba) vivent [s. homines], & omnibus s. annis in quibus ~~sunt~~ vita spiritus mei (est) ut sanasti me, ita vivifica (id est in vita conserva) me.
Non tantum vita naturali vivit homo, sed vita hominis pendet a verbo & promissione Dei
שֶׁאֲשֶׁר s. בָּהֶן · שְׁנוֹתַי s. וּלְכֹל
ותחלימני littera ו hic significat similitudinis coniunctionem ut saepe in Proverbiis, in quibus ipsis etiam nonnumquam subtilius ponitur. sic Proverb. 27

17 Ecce post pacem amaritudo mihi (fuit) amara, et tu dilexisti animam meam (extrahendo) e fovea ~~destructionis~~ consumptionis, proiecisti post corpus tuum omnia peccata mea.
נֶפֶשׁ anima, saepe vero significat id est animam vitalem.
גֵּו forma גֵּו, corpus. unde גֵּוָה

18 Nam non sepulcrum celebrabit te, neque mors laudabit te, non celebrabunt [exspectabunt] descendentes (in) lacum veritatem tuam.
Eiusmodi significat cur postliminio sanitati sit restitutus.
In participio & futuro affixum 2 personae masculinae solent invenire assumere in littera affixi dagesch in causa ut distinguantur
יְשַׁבְּרֶךָּ pro יְשַׁבְּרְךָ ita כשד & שלחה. כבש & שלחך
יודך participium in nomen degenerat propter constructionis formam. (i. veritatem tuam) in praestandis promissis.

19. Vivens, vivens (inquam) laudabit te, ut ego, pater filiis indicabit fidelitatem tuam.
Particula אֶל pro אֶת, sicut & Ierem. 4, 22 Iud. 7, vers. ult.
Psal. 2, 7. אֲמֶת intelligit veritatem in complemento promissionum Dei

20 Dominus servaturus me (pollicitus est) quapropter pulsationes nostras pulsabimus omnibus diebus vitae nostrae in domo יְהוָה. i. אָמַר, dixit, promisit: & etiam praestitit. (Iehouae.
נַגֵּן pulsauit. נְנַגֵּן pulsabimus, nimirum ego & cantores constituti a Dauide & a Solomone confirmati ad canendum inter sacrificia.
בית pro בבית nam ב pro על saepius usurpatur.

21. Dixerat autem Iesaias, sumant massam ficuum & ligent circa ulcus & sanabitur:
Quod ad ordinem attinet, inter 6 & 7timum versiculum sunt versus 2 sequentes interponendi.
וְיִשָׁא) Quoniam impersonaliter apud Hebraeos 3 persona verbi 3 futurum pro illa persona usurpant. Schewa autem suo privilegio excludit dagesch quod ש ex regula imprimendum esset.
מְאֹרִים Plinius lib. 27 c. 23 ficus dicit cum melle adhibitas esse in conando efficaces. & Galenus dicit, habere ficus vim expurgandi duros humores. non igitur necesse est ut putemus a Iesaia adhibitam esse vim miraculo fecisse ad ulceris sanandum.

22. Dixerat etiam Ezechias Ezechias, quod est signum quod ascensurus sim in domum Iehouah.
בית pro בבית ne concurrant duae litterae eiusdem soni.

Caput XXXIX.

1. In tempore eodem misit Merodach Baladani rex Babel litteras & munus ad Ezechiam, audiverat .n. quod aegrotasset & convaluisset.
De hoc rege nihil aliud commemoratur. Babylonia enim provincia erat Assyriorum. Interfecto autem Senherib defecerunt Babylonii, ut iam Merodach defecisset. Misit autem legatos hic rex
Ioseph. lib. 10 cap. 3 ut novum suum regnum per amicitiam Ezechiae confirmaretur: Est et causa legationis, ut de portento quod factum erat in
2 Par. 32 Babylonem, diligentius scirent. Est et causa ut tentaretur Ezechias, atque hoc sibi Dominus proposuerat ut animi motus in Ezechia detegerentur. Quarta causa quae hic narratur est, ut legati regi de restituta valetudine gratularentur.

2. Laetatus autem est de eis Ezechias & ostendit eis domum aromatum suorum seu pretiosarum suarum, argentum & aurum & aromata, & oleum bonum; & armarium suum, & omne quod reperiebatur in thesauris suis non fuit quicquam quod non ostenderit eis in domo sua & in toto dominatu suo. (grat-iam)

2. Paral. 32,25, describitur latius quo animo Ezechias legatos exceperit, nimirum superbo & elato. quare etiam grauem reprehensionem & comminationem à Domino retulit.

נְכֹת significat aroma. vau autem in singulari habetur.
ה autem in affixo loco ו ponitur. alij accipiunt נְכוֹת pro quauis pretiosa re. quam interpretationem sequentia uerba approbare. ibi enim nominatim ac specialim aroma nominatur.

שֶׁמֶן הַטּוֹב) opobalsamum intelligit cui (ut inquit Plinius) terra Iudaea concessum. אוֹצָר thesaurus ut כּוֹכָב
לֹא הָיָה דָבָר his uerbis innuitur superbia adducta Iesechiae hac omnia fuisse.
ut מְסִגֶּרֶת sic etiam מֶמְשֶׁלֶת

3. Tum uenit Iesaias propheta ad regem Ezechiam. Quid dixerunt uiri illi, & unde uenerunt ad te, & dixit Iesechias e terra longinqua uenerunt ad me, nempe ex Babylone.

Quando מִן prepositio prefixa non est מֵאַיִן (מָא) motu in loco significat. ubi, coniuncta autem in אַיִן hic resoluitur in ־ & ?, qua post longam uocalem potestate sequebatur. (צוּם. 16)

7. Intelligit de posteris Manassae. nam ut בְּכוֹרוֹת maiores מִבָּנֶיךָ significat, ita & בָּנִים posteros. Manasse enim quamquam semel fuerit captus minime autem in aula regis Babel non fuit. De Sedechia igitur intelligendum hoc est: qui à Nebuchadnezar abductus est. (Jo. 3 / 103 / 43)

סָרִיס pertinet ad eorum nominum formam qua dagesch in 2 habent, hoc enim apparet ex ־ quod in plurali reseruatur. סָרִיס autem etsi aliquando eunuchum significat, tamen hic aulicum denotat ut & in Genesi Potiphar סָרִיס uocatur qui tamen uxorem habebat.

8. Bonum est uerbum Domini) uerba sunt Ezechiae se submittentis iusta ferula diuina.

20 כִּי עָשָׂה הכי pro quo Paral. 32 הַלְאֵתִם iniquit.

Caput. XL.

Quoniam mentionem fecit in fine praecedentis capitis captivitatis Babylonicae, iam describit liberationem ab eadem captivitate: semper autem cogitandum est, hoc non solum de captivitate Babylonica dici, sed de captivitate qua Diabolus nos captivos tenuit, & a qua Christus nos liberavit.

1. Primum inducit loquentem ipsum Deum, ut maior sit sua orationis auctoritas. ad vehementiam quoque orationis facit ingeminatio verbi נַחֲמוּ. est autem imperat. piel.

2. צְבָאָהּ constitutum tempus eius, s. quod Deus praefinivit ipsorum captivitati & calamitati.

עַל-לֵב In Genes. 34, 3. Loqui super cor, i. blande loqui. Similiter Ruth. 2, 13. 2 Sam. 19, 8.

Clamate ad eam) id est perspicue praedicate illi.

צְבָאָהּ Iob. 7, 1, & 10, 17: & 14, 10 צָבָא constitutum tempus significat: similiter נִרְצָה completa est. Levit. 26,

vers. [illegible] vers. 41. v. 43 — עֲוֺנָהּ iniquitas eius, id est poena iniquitatis eius. ut Genes. 15, 16. item a nonnullis Genes. 4, 14: item significat.

1 Sam. 3, 21. Iob. 14, 2. — Accepit duplicia) Dicit Deum dedisse eam, ut homines solent qui duplici ac gemino supplicio suos hostes afficiunt.

כִּפְלַיִם dupli. ut sing. כֶּפֶל — Intentio autem est, quod illis supplicii de peccatis nostris sumptum sit, hoc autem totum respectu Christi dicitur.

3. Vox clamantis in deserto: praeparate viam Domini; ~~dirigite~~ in solitudine (s. clamantis) dirigite semitam Deo nostro.

Magnum erat inter Babylonem & Ierosolymam desertum ac vastum; multaque praeterea erant redeuntibus Iudaeis superandae difficultates: clamatur igitur ad desertum Deus, ut omnia impedimenta tollantur.

פַּנּוּ removete. ~~[illegible]~~

Immisit autem in animum Cyri Dominus, ut populum dimitteret; atque hoc erat quaedam vox Dei & iussum ut impedimenta tollerentur.

4. Omnis uallis exaltetur, & omnis mons & collis deprimantur, ut redigatur quod prouersu erat in rectum, & salebrosa (loca) in uallem.

Declarat manifestius ut omnes difficultates & impedimenta reditus captiuorum tollantur. Sunt enim omnes metaphoricæ locutiones.

Ierem. 17, 9 similiter usurpatur עָקֹב
רֶכֶס ascendit: inde רְכָס præruptus locus.
בִּקְעָה a בָּקַע fidit. non uallis quasi findens duos montes uideatur.

5. Vt reueletur gloria Iehouah, & uideant om̄ caro quod os Domini loquutum est.

Et uideant) id est experiantur. ut Psal. 34, 10: טַעֲמוּ וּרְאוּ gustate & uidete. i. experimini. ....

Omnis caro) id est homo. frequentiss. in Scriptura, reperit ita Deuter. 5, 26. Ioel. 2, 28.

6. Vox dicentis: Clama. & dixit. Quid clamabo? Omnis caro foenum & omnis benignitas eius tanquam flos agri.

Id est liberatio non pendet ab ullis humanis uiribus aut uoluntate aut beneuolentia, sed tantum a uerbo Domini.

Homo comparatur quoque foeno. Psal. 37, 2. & 90, 5 ~~& 103, 15~~.

7. Exaruit foenum, decidit flos, cum spiritus Domini flabit in ipsum sane (hac ratione) populus foenum est.

8. Exaruit quidem foenum, decidit flos, at uerbum Dei n̄ri stabit in perpetuum. Quasi dicat si redemtio mei populi niteretur hominum uoluntate instabilis esset, at quum ita uerbo Domini statuta est, etiam in executionem ueniet.

11 טָלֶה forma שֶׂה agnus. in plural. טְלָאִים
עָלוֹת foeta uacca ~~ex~~ dicuntur, quod eas tauri conscendant.

12. שֹׁעַל pugnus, pugillus. זֶרֶת ~~palmus maior~~ palmus maior;

ihor sgraf.
is plusquam
itudinem
perfectū
mutata est.
uo obdurit
uahnus
mei non
tum.
...
... solet
... ad

qui complectitur maximam extensionem extremorū digitorum. תִּכֵּן & etiam תִּכֵּן disposuit, direxit. כל defectiuū, à כָּלַל consummauit, conclu[sit] שָׁלִישׁ signa מִדָּה גְּדֹלָה mensura magnam. פֶּלֶס libra. à פָּלַס direxit, librauit. מֹאזְנַיִם staterā, libra, trutina: ab אזן quod reperitur Eccles. 12 pro שָׁקַל ponderauit

15.

Ecce Gentes tanquam gutta ex situla, & tanquam pulvis minimus bilancium reputantur, ecce regiones, tanquam tenuissimum (crinē) transferet.

Restat ergo quod difficultatem afferre possunt Isaiolin's quo minus perveniri in partitum [illegible] quam Daniel. 8, 7 in hithpael. significat מרר eleuauit se: hinc venit מַר gutta. ex situla non eleuata & extracta ex ~~situla~~ Gutta autē exigua res est respectu totius aquæ quæ in situla est.

אִי plerumq; quidem insulam significat, interdum tamen sumitur pro regione fluminibus, montibus vel alijs fixis limitibus septa, ut & hoc loco.

à דקק venit דַּק minutū; hinc Grammatica Hebræis דִּקְדּוּק vocatur, quod à minimis rudimentis minutissima quæque exquirit.

16.

Libanus autē non est satis ad incendendū, & feræ eius satis ad holocaustum.

Sanctitas diuina his verbis indicatur, utpote cui pro dignitate non sacrificatur etiamsi omnia ligna Libani comburerentur & omnia animalia eius in holocausta offerrentur. לְעוֹלָה pro עוֹלָה. לְבָעֵר pro בָּעֵר

17.

Omnes ipsæ gentes tanquam nihil respectu eius minus quam nihil, & vanitas reputatæ sunt.

מאפס

מֵאֶפֶס. מ ex praepos. מן inaequalitatem in comparatione significat. sic Psalm. 62, 10: significat etiam, minusquam. aliàs plusquam

18

Cui ergo assimilabitis Deum? & quam similitudinem conferetis ei?

אֶל־מִי ad quem. id est, cui. תְּדַמְּיוּן hic est praefixum verbum, nomen ה tertia radical. thema. דמה in י mutata est.

19.

Simulacrum ipsum operuit artifex, & aurifaber auro obducit illud atque catenas argenteas conflare solet.

Occurrit huic dictioni: Quamvis quidem ipsi quantumuis sunt homines cum Deo, potentia ac sapientia comparari non possunt, attamen habent magnum in suis diis praesidium. Hos deos scitos dicitur, tanquam ab ipso artifice factos. חָרָשׁ artifex ab exercitamento dicitur. צרף dicitur proprie artifex qui versatur circa purganda & fundenda metalla.

רְתוּק forma פָּעוּל

20

Qui ad paupertatem redactus est in oblationem lignum (quod) non putrescat, eligere solet, quaerere solet, artificem industrium, ad praeparandum sibi simulacrum, quod non moveatur.

21.

Nonne scitis? nonne cognovistis? nonne audivistis? nonne indicatum est a principio vobis? nonne intellexistis fundamenta terrae.

Sermonem convertit ad eledum populum ne se aspectu idololatriae in Babylonia à vero Deo divellatur. Kimhi putat hos interrogationes ad quamon cognitionis sunt referri: nimirum a natura quid habemus cognitum, deinde ex lectione habemus, ex narratione, & ipso aspectu huius fabricae mundi. Sed simplicius & verius est si amplificanti causa has interrogationes repeti sentiamus.

22

Qui sedet super circulum terrae, cuius habitatores sunt quasi locustae, qui extendit tanquam panniculum coelos

& expandit eos tanquā tabernaculū ad habitandum.

Num. 13, 34: utuntur quoq; exploratores terrae Canaan-
hac comparatione locustarum. illi quidem impie ad labefactan-
dum populum, prophetae autem recte ad exprimendam Dei
magnificentiam.
הנוטה) qui extendit coelū, id est, semel in creati-
one extensum in eodem statu semper conseruat.
דוק à radice דקק
כאוהל לשבת) finem conditi coeli notat, nimirum ut
sub eo homines & reliqua creatura ~~sub eo~~ tanquā sub
tentorio habitarent. Coelu enim Deus propter homine
creauit, hominem autē propter se.

23

Qui redigit principes in nihilū, iudices terrae tanquā
inane fecit.
Prouidentiam Dei praedicat, synecdochicos: dum enim
Deum principibus sua prouidentia imperare dicit, adeo
ut vel in nihilū redigere possit: indicat multo magis
alios homines sub eius potentia esse.
תֹּהוּ vacuū a rad. geminata תָּהָה

24

Ac si non plantati fuissent, ac si non sati fuissent,
ac si non radicē egit in terra truncus eorū; &
etiam cum sufflauit in eos tunc exaruerunt, & turbo
tanquā stipulam auferet eos.
אף accipitur hic pro כְּאִילוּ a summa autoritatis
Rabinis Aben Ezra & Dauid Kimhi.
Comparatio similis est. Nahū 3, 7. & Iob. 8, 18.
זֹרָעוּ praeterit. pual. dagesch cum ∴ compensato per
cholem. שֹׁרֵשׁ eiusdem formae & temporis.
גִּזְעָם truncus. יִבָּשׁוּ futur. prima enim radicalis
amittitur. כַּקַּשׁ hic כ videtur traiecta. videtur

enim

enim proprie dici debent וְכַסְעָרָה קַשׁ תִּשָּׂאֵם
id est, & ut turbo stipulam, auferret vos.

25.

Igitur cui assimilabitis meo & ero aequalis, dicit sanctus

Potest quidem institui comparatio inter Deum & creaturas sed ad ostendendam inaequalitatem: comparari autem creaturam Deo, ut illi aequalis reddatur fieri non potest.

26

Attollite in sublime oculos vestros & contemplamini quis creavérit ista, qui producit in numero exercitum eorum (corporum coelestium) singula nominatim vocat, prae multitudine virium, quia fortis (est) robore, ullum non deest, id est, nihil deest; praesto adsunt omnes stellae vocanti Domino: qui eas & magna cum multitudine & distincto ordine educit. id quod exercitus nomine significatur.

27

Quare dicens ô Iacob & loquereris ô Israel
.i. neglecta & ignota .i. status & conditio .i. causa
absondita est via mea a Deo & à Deo meo iudicium meum transiuit.

Praecedentem doctrinam accommodat ad Israelitas, ac corrigit per interrogationem eorum diffidentiam. Antequam igitur eant in Babyloniam munit eos contra hanc tentationem, ne diffidant de potentia ac providentia & bonitate Dei, cum viderint & idololatras florere & se populum Dei affligi.

לָמָּה alias scribitur לָמָה

Populus electus & Israeliticus potius à Iacob denominatur quam vel ab Abrahamo vel ab Isaaco: nam ille habuit plures filios quam Isaacum, & eos à foedere exclusos, hic vero alterum habuit filium Esau reprobum: at Iacobi filij omnes sunt in foedus divinum recepti.

מֵיְהוָה quia non sunt propriae vocales in יְהוָה, sed à nomine אֲדֹנָי mutuatae,] ex praepositione מִן amissum suppletur in tsere. ut מֵאֲדֹנָי. alioqui esset מִיְהוָה:

28

An non nouisti? nonne audisti? Iehouah Deus ~~ut~~ æternus Creator extremitatum terræ non fatigari solet & non laßari solet, non est inuestigatio intelligentiæ seu prudentiæ eius.

Nouisti?) scilicet, ratione insculpta ipsi naturæ.
אם לא ualet hic idem quod הלא propter præcedentem inter rogationem. Audiuisti?) id est præter naturalia principia etiam diuinitus institutus es ex eius oraculis. קצה extremitas. ab...a à decidendo. in extremitate enim rerum quasi decisio quædam est quando nihil amplius apparet.
ייעף imitatur uerbum ייטב ~~respicit~~ conseruat enim primam radicalem.
Non fatigatur) quasi dicat: si Deus non statim calamitatibus tuis succurrat, nihil est quod desponderes animum & inde colligas eum uel tædio affici uel defatigari. Si causam ignoras, acquiescas ei si eam committas, nam intelligentia eius non est inuestigatio.

29
Dat (ipse) defeßo robur, & cui non sunt uires robur multi plicare solet
Cum Deus quibuscunque uult robur suppeditet & uires, nihil est cur tibi uires defeßo & robur dare non poßit, imo & uelit.

30.
Fatigabuntur enim iuuenes & delaßabuntur, & selecti iuuenes impingendo impingent.
Ostendit Deum robustis quoque suas uires adimere cum ei est usui.
יעפו hic prima radicalis littera elisa est. quæ paulo ante erat ascripta.
בחורים patach quæ hic retinetur, ostendit non esse in singulari בחור non enim בחור ut ברוך

31. innouabunt & instaurabunt attollent
At exspectantes Dominum mutabunt uirtutem, ~~proferent~~ alam tanquam aquilæ, currunt nec delaßabuntur, ambulabunt & non fatigabuntur.
Tanquam aquilæ) Id est quamquam in imum fueritis depreßi tamen si confisi fueritis in Deum altißimi supra omnes efferemini.

Silere

Silete ad me, regiones, & Gentes renouent uirtutem: accedant, tunc loquentur, pariter in iudicium accedamus.

Describit speciem quandam iudicij quod sint subiturae Gentes, ut spem Israelitis futurae redemptionis confirmet.

Ordo primi uersus minus accuratus est, hoc modo autem institui posse uidetur: Populi resumant uires, accedant simul, ad iudicium appropinquemus: silete ad me (s. audiendum) regiones, tunc ~~loquemini~~ loquentur. (s. ubi cum silentio me audierint).

2.

Quis excitauit eum (qui fuit) ab Oriente? iustitiam ipsam dicebat ad pedem suum, dedit prostrauit in conspectu eius Gentes & Regibus praedominari fecit, redegit tanquam puluerem gladio suo, tanquam stipulam ~~se~~ impulsam (s. redegit Gentes) arcu suo.

Per interrogationem cogit Gentes fateri se esse eum qui Abrahamum ex Chaldaea deduxerit, qui eum iustificarit, qui eum ~~a uarijs reg~~ uariorum regum uictorem constituit.

Haec aut eo tendunt ut ostendat Gentibus se adhuc populum suum eadem illa potentia & bonitate ex Babylonia ducere posse.

מִמִּזְרָח Describitur Abraham a loco unde fuit oriundus. Orientalis enim fuit Mesopotamia respectu Cananaeae terrae, ut patet ex Genes. 29, 1.

Ad pedem suum) Describitur a studio propagandi doctrina Dei quocunque accurrit uenerit. Patet n. ex Genes. eum plurimis in locis altare aedificasse, & inuocasse .i. praedicasse nomen Dei. הו aut affixum in יִקְרָאֵהוּ est coniungendum sensu cum צֶדֶק: ipsam iustitiam. Ad pedem suum) Talis locutio est: Benedixit tibi Dominus ad pedem meum .i. ad ingressum meum.

Dedit in conspectu) A uictoria quam concessit Abrahamo Deus. Genes. 14

יַרְדְּ futur. hiph. a רָדָה. est aut hic aphaeresis litterae ה, regulariterque esset אַרְדֶּה: in aphaeresi aut אַרְדְּ fit quoniam 2 rad. est. ex litteris בגד כפת habet sub utroque

sclaua quiescens.

3

Conspectus est eis, peruasit in pace, uia (per quã) pe=
dibus suis non solitus est ire.

Auget miraculum quòd carui Abrahamus in regione sibi
ignota obtinuerit. שָׁלוֹם pro בְּשָׁלוֹם id est in
pace. Sunt tamen interpretes qui accipiunt pro eo q̃
pacifice degit & tranquillus est. similiterq̃ intelligunt illud
Genes. 43, 27. הֲשָׁלוֹם אֲבִיכֶם tranquillusne est pater ur?

4.

Quis operatus est, & fecit? (s. hoc) Is qui uocat generati=
ones à principio: ego Iehouah primus, & cum nouissimis
idem sum.

Vocare hic accipitur pro, facere ut existant, quemadm &
apud Paulũ Rom. 4

5.

Viderunt regiones & timuerunt; extrema terra expaue
runt; accesserunt & uenerunt (id est, probe cognouerunt.

Incusat Gentes idololatriæ & pertinaciæ in eadem, quòd
cum uiderint apertissime Deum tam illustria ac miraculosa opera
operari, non sint conuersæ.

6.

Alter alterum
Vir proximũ suũ adiuuare solet, & fratri suo dicere
solet, sis fortis.

Hoc uersiculo aperte pertinaciam Gentiũ accusat, quod
se mutuo adhuc ad constantiã in superstitionib. exstimulet.

7

(hortatur)

Et corroborauit faber conflatorem, complanãs malleo ad
percussionem incudis (aliũ) dicens de firmamine, bonũ est:
firmauitq̃ ipsũ (s. idolum) clauis, ne moueretur.

בְּפַטִּישׁ pro פַּטִּישׁ . חלק æqualitatẽ superficiei in genere
significat. & מחליק æquum faciens, complanans.

לְהוֹלֵם . pro את הולם Ita Leuit. 16, 15 capitur אֶת
pro seruili littera ל. Deuter. 26, 6.

הולם

הוֹלֵם est nomen non participium ut quidam contenderunt. nam praeterquam quod accentu in priori syllaba habet, habet etiam :: in secunda syllaba. participium aut ~~ben~~ beroni vel semper accentum in fine habet & nunquam ::

לַדֶּבֶק pro praepositione עַל, ut. ita, Gen. 20, 13.

מַסְמֵר clavus ut מַרְבֵּק

8.

Tu aut (es) Israel servus meus, Iacob quia elegi te semen Abrahami diligentis me.

Postquam ~~et~~ descripsit idololatras, iniicit Israelitis frenum ne illos imitentur. Frenum aut hoc est, quod à Deo sit electus. Ad hoc enim elegi te, inquit, ut mihi sis servus.

9

Quia apprehendi te ab extremis terrae & ab eximijs eius vocavi te, dixique tibi, servus meus tu s. es, elegi te, nec repudiavi te.

Potest referri versiculus iste ad beneficium gratuitae electionis, & tunc legi commode potest, apprehendi te prae extremis terrae, & prae eximijs eius. Alioqui commemoratione auxilij illis à Deo lati in necessitate prioru temporum, confirmat illos ~~in~~ ad expectandum praesidium Dei in necessitate futuri temporis. Apprehendit aut Abrahamum Deus ab extremis terrae, & eximijs eius, cum eum in Aegypto Pharaoni eripuit, in Palaestina Abimelecho, & postea quinque illis regibus cu quib. praeliatus est.

10.

Ne timeas, quoniam tecum sum, ne consissus reddaris, seu animo despondeas, quoniam ego Deus tuus corroboravi te, etiam iuvi te, etiam sustentavi te dextra iusta mea. Iustitia hic accipitur pro fide in implendis promissis.

תִּשְׁתָּע futur. hithpael inflexu per apocopen ultima littera radic. ה est enim radix שָׁעָה

Ego Deus tuus) Revocat illos ad foedus secum percussu[m].
Corroboravi te) Refrigit illis in memoriam praeteritis temporibus latum a Deo auxiliu[m], ut ne de futuro desperent.

11.

Ecce pudefient & ignominiose afficientur omnes qui irascuntur contra te, redigentur tanqua[m] nihil, & peribunt viri litis tuae. i. adversarij tui qui tibi litem intendunt.

יֵבֹשׁוּ radix quidem usitata est בוש sed facta est litterarum transpositio. radical. enim 2 minimum ו in י mutatur, & primo loco collocatur. יבש hinc futurum אֵבוֹשׁ aliogui a בוש formatur fut. אֵבוֹשׁ

12

Quaeres eos & nequaquam reperies eos, viri contentionis tuae erunt tanquam nihil, & tanquam nihil viri oppugnatores tui.

A radice נָצָה contendit venit מַצּוּת contentio

מִלְחָמָה & מִלְחֶמֶת hinc מִלְחַמְתֶּךָ cum dagesch in ת

13

Nam ego Dominus Deus tuus, sustinens dextra[m] tua[m] dicens tibi, ne timeas, ego statui iuvare te.

14

Ne timeas vermis Iacob, viri Israel: ego adiuvi te, dictum Domini & redemptoris sancti Israel.

Sensus est: ne tua conditio te deterreat, quod potius vermis sis quam homo, hominumque ~~exigu~~ exiguus numerus: sed me respice & in firmam spem auxilij te erige.

מְתִים homines tantum in usu est in plurali. venit a radice מָתָה. errant enim qui deducunt a מוּת. ~~sed~~ cum מְת habet enim perpetuo in plurali מְתִים

15.

Ecce posui te in rastrum, & tribulam novam, dominam (habentem) multa ora) triturabis montes & eminentes & colles tanquam glumam

מורג instrumentu[m] ex asseribus factum cui infixi sunt

ligni

ligni clavi ad triturandum, & etiam confringentes glebas.
Novum.) quasi dicat, integris viribus illos subiges, id est causa exitij Babyloniorū eris.

פִּיפִיּוֹת pro פִּיּוֹת geminata prima syllaba, ad augmentum numeri significationum. Ita Psal. 149, 6 eadem similis forma nominis habetur.

16.

Ventilabis eos & ventus auferet eos, ac turbo sparget eos, tu autem exultabis in Domino in sancto Israelis gloriaberis.

זָרָה ventilavit:

17

Ex interpretibus Hebraeis doctissimi referunt ea quae in hoc versiculo continentur ad omnia ea quae Israelitis beneficia in itinere sunt collata a Domino, cum penuria potus premerentur: Est aūt Synecdoche, pro gravis necessitate.

אַיִן non est, absolute. constructi autem אֵין ut בַּיִת בֵּית
נָשָׁאָה exaruit vel defecit. hoc loco ת habet dagesch impressum ob euphoniam. ponitur pro נָשְׁתָה

18.

Aperiam super edita loca flumina, & in medio vallium fontes, ponam terram desertam in stagnum aquarū, & terram torridam in scaturigines seu exitus aquarum.

Quod in genere ante dixerat iam in specie explicat.
Quamquam aūt hyperbolica est locutio, tamen ostendit Deus ea potius facturum quae cum rerum natura pugnant, quam populum suum in necessitate deserat.

שְׁפָיִים in singulari non est in usu. si in usu esset, haberet formam פְּרִי. in duali aūt numero ponitur, quia montibus ab utraque parte vallis sitis loquitur.

מַעְיָן fons, forma מַלְאָךְ

צִיָּה et a rad. צִיָּה. q̄ cū ibi conspicitur ה non est radicalis sed formatiua foeminini generis.

19

Dabo in deserto cedrum electū & myrtum ~~& pinū ponam~~ & arborem olei pinū in solitudine abietem, & sappinū, & buxum pariter.

Promittit se suis non modo potus afluentiam daturū, sed & arbores quarum umbra muniantur contra solis æstum, ac folijs contra pluuiarū iniuriam.

שִׁטָּה species electissima arboris pretiosæ. huius usus fuit in structura arcæ: ligna שִׁטִּים. a rad. שׁוּט. resoluitur enim ו in dagesch.

הֲדַס huius arboris infra quoq; mentio fit cap. 55 vers. ult. item Zachar. 1. Erat eius usus Israelitis in festo scenopegiæ.

Plin. lib. 13 mentionem facit huius arboris sapini.

20

תְּאַשּׁוּר intelligit Kimhi, salutem. quam Deus non casu aut fortuito sed sua prouidentia ac potentia Israelis euenisse ostendit.

21

Proferte causam uestram dicit Dominus, proponite firmamenta urā dicit rex Iacob.

Hactenus suam causam Deus proposuit ac defendit: nunc idololatris permittit (si possint) causa sua defensionem, Deorumq; suorum patrocinio, quos dicit ~~cultores~~ ut qui sui cultores nec beneficijs afficere, nec contemptores punire possint.

22

Proferant & indicent nobis ea quæ euentura sunt, Priora quæ nam sunt? nunciate & apponemus cor nrm & sciemus nouissima earum aut quæ uentura sunt audire facite nos.

Nihil sciunt & nihil possunt idola Gentium: non sunt igitur Dij.

Nouissimum

Nouissima eorum) ן affixū foemin. pro neutro sumitur.

23 Nunciate quae uentura sunt postremo, & cognoscemus quod Dij estis, etiam benefijs afficite, aut malis afficite, & aspiciemus & uidebimus pariter.
ite — loquens infligite

אוֹתִיּוֹת in singulari non est in usu. nomen à verb. אָתָה

שָׁעָה aspexit, respexit. quidam hic transferunt, narrauit, id est, fassus est, confessus est.

24 Ecce uos (estis) ~~ex~~ minus quam nihil, & opus uestrum minus quam nihil sibilus (uel ex nihilo): abominatio eliget uos.

Minus quam nihil) id est, ex nihilo: nihil, ut Apostolus dicit idolum nihil esse. quod refertur non ad substantiam materiae, sed ad potentiam nihilum, &c:
פּוֹעַל opus. ut תּוֹאַר , אֶפַע ut זֶרַע

Abominatio) nomen abstractum pro concreto. pro summe detestabili homine.

25 Excitaui ab Aquilone, & ueniet ab ortu solis; inuocabit nomen meū, ueniétq; ad principes tanquam ad lutum: & tanquam figulus conculcabit coenum.

Quidam totum uersiculum intelligunt de Cyro, qui liberaturus erat Israelem: alij uero partim de Cyro qui Orientalis erat Iudaeis, partim de Babylonijs qui Aquilonares. Qui intelligunt totum de Cyro, dicunt Persiam ~~esse~~ partim Orientalem partim Aquilonarem esse Iudaea: quod uerum est, teste Plinio, Ptolemaeo, Polyhistore & alijs.

Excitaui) quod nimirū ad decretum meum attinet, non autem quod ad effectum.

Inuocabit nomen meum) id est me agnoscet, ut habetur (Ezra primo.

סְגָנִים

In Biblijs non reperitur ~~סגנים~~ in singul. numero. at in Paraphrasi Chaldæa Ierosolymitana singulare reperitur hoc, סְגָן ut סֶפֶר in Daniel: 3 & 4

26. principio

Quis annunciauit a capite ut sciamus, & iam inde ab initio, ut dicamus, iustus (est!) verax neq; est qui annunciet, neq; est qui audiat facies, neq; est qui audiat sermones vestros.

Prouocat rursus fictitios deos gentilium, ut futura prænuncient, quemadmodum ipse qui verus est Deus, id facere solet.

27

Primum Sioni (dabo:) ecce, ecce ipsam; & ipsi Ierusalem lætum nuntium dabo.

Quasi dicat: primum libero captiuum. deinde reliquum fere populum à captiuitate Babylonica. Nam, ut patet ex Ezra non omnes simul Ierosolymam redierunt: sed primum pauci quidam, deinde reliqui.

28.

Quoniam contemplor, sed nullus est; & ex istis (id est inter hæc idola): nec ullus est qui consiliarius sit: & si interrogem eos, nequaquam respondebunt verbum.

ואשׁיבו repetenda est particula אין ut dicit Kimhi atq; hoc sæpissime fieri solet; ut negatiua particula uno loco ponatur in primo membro, & in sequenti membro repeti.

29

Ecce omnia ipsa vanitas sunt, nihil sunt opera eorum, ventus & inane conflatilia eorum.

נֶסֶךְ quoq; libamen significat: quod hic etiam locum habere potest. & tum pronomen הֵם ad idola refertur.

Caput 42.

Ecce servus meus, innitar illi (sustentabo illū), electus meus, oblectata est anima mea (in illo): dedi Spiritū meū super eū, iudicium gentibus proferet.

Quidam Hebraei interpretes referunt hoc vaticiniū ad Cyrū, quidam ad Iudaeos, alij ad Isaiam. Rabi autem Kimhi omnium optimè sentiens de Christo intelligit: quod dubium non est cum Matth. 12 ita exponatur. Subiungitur autem hoc vaticiniū illi quod praecessit de liberatione à captivitate Babylonica; ut res ipsa umbra sua mox subiungatur. Ceterum est argumentū a maiori quasi ad minus, hoc modo: Non debetis dubitare me vos à captivitate Babylonica liberaturū, cum multo maius quid praestiturus sim, nimirū nos liberaturus ab aeterna morte per meum servū Chrm. Servus autem Dei vocatur, quia ministeriū salutis per eū perficit. & nemo hominū servus Dei vocatur, nisi propter Christum, quatenus per hunc Deo acceptus est.

אֶתְמָךְ־בּוֹ magis significat sustentabo illum, quā innitar ei: nam hoc mō eū sperat, תָּמַךְ tunc post se habet ב. ut 2 Reg. 5, 18, verbum נִשְׁעָן construitur. Quod si hec interpretatio hic placet, ut & Davidi Kimhi; tunc sensus est, Deum omnem curā liberandi humani gnris in filiū suū congerere, qui oīa perfectè praestiturus sit. Dedi (spiritū meū) quod ad doctrinam meā attinet. Atq3 his verbis modus exprimitur quo eū sustentaturus sit pater. Iudicium) id est normam recte vivendi.

2

Non clamabit, nec attollet (vocē suam) neq3 exaudiri faciet foris vocem suam.

Declaratur, fore ut Christus non imperiosè agat, sed ut moveat conscientias, & efficiat ut volentes obtemperent Deo.

בַּחוּץ קוֹלוֹ ideo habet hec vox accentū distinguentem ut noletur sequens קולו & non solū ad proximū nomen per-

timere, sed & ad avertendus verbum אִשָּׂא?

3

Arundinem fractam non conteret, & linum fere exstinctum non exstinguet prorsus: ad veritatem proferet iudicium.

Significat Christum cum nullo homine summo iure acturum, nec fore προσωποληπτην, ut hunc contemnat quod sit humili conditione, illum quia potens sit, amet.

Ad veritatem) habiturus est, inquit, rationem veritatis, non personarum.

כֵּהָה. ה ־ hic conspicitur formativa est. ה vero radicalis elisa est. est enim rad. כהה. form. פאה אֶמֶת pro אֲמֶנֶת ut זֶרֶת. quod apparet ex affixis אֲמִתּוֹ

4.

Non exstinguetur, neque confringetur donec stabiliverit in terra iudicium & doctrinam eius regiones exspectabunt.

Nec ulli inquit intercessioni, neque deflectet in dissolutam indulgentiam, ut veritatem suae lenitati prodat.

תּוֹרָה hic non simpliciter legem Mosis, sed totam doctrinam coelestem significat.

5.

Sic dixit potens ille Iehouah, creator coelorum, & extendens eos, & expandens terram & quae proveniunt ex ea, dans halitum populo super eam, & spiritum versantib. in ea

Ad confirmandam superioris vaticinii fidem, subiungit amplam commemorationem summae potentiae Dei.

נוֹטֵיהֶם in plural. tribuitur uni Deo, quod non vacuum est, ut innuatur multiplex Dei potentia, aut pluralitas personarum. Similiter Iob 35, 10 אֱלוֹהַּ עֹשָׂי & Psalm. 149, 2. : יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֹשָׂיו

6.

Ego Iehouah vocavi te in iustitia, ideo apprehendam manum tuam, custodiamque te & reddam te in foederis auctorem populi, in lucem gentium.

Deum

Deum inducit ipsum Christum alloquentem, & fortiorem successum praestantem eius ministerio: quasi dicat: quia ego te legitime ad hoc munus vocaui, non impedietur tuũ ministerium ullis Diaboli aut malorũ hominum machinis.

נצר custodiuit. hîc נ suppletur, per dagesch in צ.

7.

Ad aperiendũ oculos caecos, ad educendum e carcere vinctum, è domo carceris sedentes in tenebris.

Docet hoc versiculo finem ad quem missus est, Christus, & quid nos extra Christum simus, nempe caeci in Dei ac veri cognitione, & mancipia à Diabolo vincta. Sic Apostolus: vos qui olim eratis in regno tenebrarum transtulit in mirabilem lucem suam.

פקח idem quod פתח: quanquam prius illud sit amplioris significationis. est enim, velut ac late aperire.

כלא ס-, prohibuit hinc כלא carcer dicitur quod prohibeat ne vinctus quo velit possit exspatiari.

8.

Ego (sum) Iehoua, hoc nomen meũ, & gloriam meã alteri non dabo, nec laudem meam ipsis sculptilibus.

Quasi sigillum addit promißioni de mittendo Christo. quasi dicat: parum verax deprehenderer si promißis meis non starem: at nunquam committam ut vel mendax vel debilis videar, ~~qui~~ nec poßim nec velim quod promisi praestare.

9

Priora ipsa ecce venerunt, & noua ego annuntio antequam ~~exaudiantur~~ oriantur audire faciam vos.

Ex complemento vaticiniorum priorũ, fidem quoque in posterum sibi habendam eße ostendit.

תצמחנה progerminent, pullulent. Ostendit hoc verbo se ex nullis alijs causis secundis hoc colligere quod praedicit: sed ea praenuntiare quae nullum adhuc sui indicium ostendant. Alioqui prudentes nonnunquam homines initium rei videntes de fine solent iudicare, ita ut non aberrent.

10.
Cantate Dno canticum novum, laudem eius (cantate): ab extremo terrae, qui descenditis in mare, & quod implet mare, insulae, id est habitatores earum.

Hortatur omnes mortales, in quam gratiam Christus est missus ad gratulationem. Sicut autem res quas praedixit nova ac inaudita est: sic canticum quoque novum, insigne & insolitum esse debere significat. שירו per aphaeresin pro השירו imperat. hiphil. Qui implet mare) id est nos omnes insulares; sicut ipse Propheta expressim statim adijcit.

11
Tollant (canticum) desertum & urbes eius, villae (loca in quib.) habitant Arabes, iubilent habitatores rupis, a vertice montium clament.

Persequitur cantum gratulationum hominum quam priori versiculo inceperat: satisque declarat nullum sibi hominum genus exclusum velle ab hoc gratulatorio cantico. Desertum) metonymicos pro inhabitatoribus deserti, pastoribus nimirum & alijs sparsim in agris habitantibus. Intelligitur autem nomen deserti non pro prorsus vacuo & inculto loco, sed pro planitie ampla in qua rariores sunt civitates. ‡

‡ חֲצֵרִים qui accentum distinguentem habet, est per se legendum, neque קֵדָר ad illud referendi sunt: nam illi populi non in villis nec urbibus, sed sub tentorijs habitare solebant.

קדר unus ex filijs Cethurae postremae uxoris Abrahami unde vocantur Arabes, et interdum omnes Ismaelitae.

קדר

קדר vocantur. Arabes autem isti non in villis aut civitatibus sed in tentoriis habitare solent.

.i. tribuent 12
Ponant Domino gloriam, & laudem eius in insulis omnibus annuntient.

Finem cantici declarant: ut Deo tribuatur debita gloria, & invitentur alii ad huius beneficii participationem. 13

Iehovah tanquam fortiss. egredietur, tanquam vir bellorum, excitabit zelum, vociferabitur, etiam clamabit, adversus inimicos suos se roborabit.

Cum ostendit qualis sit futurus Christi adventus vindictae; nimirum terribilem ac praevalentem suis hostibus fore eum declarat. Venit .n. Christus in ruinam ac resurrectionem multorum.

Vir bellorum) id est multis bellis exercitatus. Quemadmodum ante Christum mitem, lenem, minimeque clamosum ac imperiosum fore erga in suos fideles docuit: ita hic contra se fortissime reprobis oppositurum, insultaturum ac victoriam de illis reportaturum dicit. Notandum autem est quod hic nomen יהוה dei proprium, Christo tribuatur: quo eius notatur divinitas.

Silui .i. longo tempore 14
~~Tacui~~ a seculo, tacui, continui me, tanquam parturiens clamabo, desolabo & ~~[illegible]~~ deglutiam simul.

Verba sunt Dei seipsum quasi corrigentis quod tandiu distulerit restitutionem Ecclesiam.

אחריש etsi futurum sit, ut tamen praecedentis verbi praeteritum tempus significat.

Dictum suum aeternum de servanda Ecclesia & abolendis hostibus confert fortem qui est in utero matris: tempus autem edendi dicit, cum tempore partus.

אַשֵׁם ut אָסַב, à rad. geminat: שמם. Hisce aūt sequentibus verbis partes illa, id est, decreti divini exhibitio notatur. coniuncta sunt aūt haec duo desolatio impiorū, & Ecclesias.

15

Destruam montes & colles, & omnem herbam eorū exsiccabo; ponamq; flumina in insulas, & stagna exsiccabo.

Destructionem regni Satanae describit sumpta similitudine à rebus terrenis. עֵשֶׂב herba ut חֵלֶק retinetur segol in affixis quia prima guttural. est.

16

Deducam aūt caecos per viā (quā) non noverant, per semitas (quas) non noverant deducam eos: ponam tenebrosum coram eis in lucem, & tortuosa in plana, has ipsas res faciam, & non intermittam eas.

Nunc de restitutione regni Dei agit. Auferam inquit omnia illa quae ibi erat salutem non modo difficile sed & impossibile hominibus reddebant. Tria autem impedimenta quae potissimū solent viatori obstare se sublaturū dicit, ignorationem viae, tenebrositatem, anfractus tortuosos.

(ע) מַעֲקָשׁ ut מַחְשָׁכִּם & paulo ante מַחְשָׁךְ

17.

Aversi sunt (.i. avertentur) retrorsu, suffundentur rubore qui confidunt in sculptili, qui dicunt conflatili: Vos estis dij nostri.

סוג avertit. in pass. נָסוֹג. בּוֹשֶׁת form. נוֹפֶת

מַסֵּכָה à rad. נָסַךְ fudit, conflavit. form. נַגָּפָה

18.

O surdi audite, & o caeci respicite ut videatis.

הַ hic est littera vocationis id quod imperat. sequens cum חֵרֵשׁ ēēt ut עִוֵּר & forma עֵלֵק sed iam dagessatu, cuius non est capax ר, & chirick in .. mutantur.

Caeci

19.

Quis caecus nisi servus meus, & (quis) surdus ut legatus meus (quem) mittam: solitus sum, quis caecus ut is qui perfectus (esse debuit)? & quis caecus ut servus Iehovae?

Praeoccupatio. quod non immerito Israelitas vocarit caecos, etiamsi iactant se servos Domini & perfectos esse. Legatum suum vocat quemlibet prophetam & etiam sacerdotem. sicuti enim vocantur ~~Num. 20~~ Aggai 1, 13. Mal: 2, 7.

20

Videndo multa, cum non observas: aperiendo aures quibus non audias. Pendet iste versiculus à praecedente. Pergit enim in expostulatione cum populo suo, quod cum multa videat, non perpendat ea quae videt: sonumque quidem verborum Dei auribus percipiat, sed iis non obtemperet.

21

Dominus voluntarius est propter iustitiam suam (ut) magnificet legem & roboret.

Declarat hoc versiculo per Dominum non stare cur non videant ac audiant ~~sed~~ quae sit eius voluntas, sed illorum rebellionem in causa esse.

יַאְדִּיר ut יַפְקִיד. rarum autem hoc est quod & simplex scheva, & non compositum punctum habeat.

22 vel, fuit

Quocirca ipse populus (erit) direptus & proculcatus, laqueis comprehensus in foraminibus unusquisque, & in domibus carcerum occultati sunt; fuerunt (expositi) in praedam nec fuit eripiens, conculcationi (fuerunt expositi), nec fuit qui diceret, restitue.

Ostendit ideo male hoc eis obvenisse illis quod sponte fuerint caeci ac surdi.

הָפֵחַ ordinis hiphil. infinit. a rad. פוח. infinitivus autem hic accipitur hoc loco pro participio paul.

Num. 20. Agg. 1 Mal 2

הָחְבָּאוּ praeterit. hophal. à radice חָבָא
מְשִׁסָּה a rad. שָׁסַס conculcauit; item quia שָׁסָה
הָשַׁב pro הָשֵׁב imperat. hiph. à rad. שׁוּב.
mutatur autem .. in — quia haec uocalis illa est latioris pronunciationis, quamuis sit breuis.

23.
Quis in uobis qui auscult. percipiat haec, aduertat & audiat in posterum?

Potest esse haec oratio & obiurgatoria quod non obseruentur uiua ac castigationes: uel optatiua, ut obseruentur: atque ita emendetur populus.

24.
Quis tradidit in conculcationem Iaacobum, & Israelem direptoribus; nonne Dominus? hic (est cui) peccauimus, & non uoluerunt in uijs eius ambulare, neque audierunt Legem eius.

Ne fortuito casui ascribantur mala poenae, auctorem eorum proponit, rationemque cur ea immiserit ostendit.

Particulam זו Rabi Ionah accipit pro אֲשֶׁר hoc loco. Kimhi autem negat, asseritque semper significare hic pronomen. quorum si sequimur, subintelligitur אֲשֶׁר

25.
Quapropter effudit (Deus) super eum furorem (in) ira sua, & robur belli, & inflammauit eum ipsum per circuitum & tamen non agnouit; & exarsit (illud bellum) in ipsum, nec tamen cordi habuit

חֵמָה forma שֵׁנָה à rad. יָחַם. Quidam existimant חמה esse positum pro חמת statu constructiuo, ac tunc interpretandum est: furorem ira sua.

Caput XLIII.

Et nunc ita ait Dominus creator tuus ô Iaacob, & formator tuus o Israel: ne timeas, nam redemi te, uocaui (te) nomine tuo, meus es tu.

Alloquitur

Alloquitur illos, qui natura quidem erant surdi & caeci, sed tamen à Deo ad salutem destinati, ut & audirent & viderent: Illa autem quae paulo ante de poenis sunt dicta, per digressionem quandam sunt interiecta, in hypocritas.
Creator tuus) loquitur non de prima & communi illa, sed de altera & peculiari illa creatione electorum: quam regenerationem vocamus.

בְּרַאֲךָ Hic sub ר mutatur non in : ~~sed~~ ut solet, sed in —, ne duo schevaim concurrant. Patach autem subijcitur potius quam : ut in sequenti יֹצֶרְךָ, quia & sub se compositum habet schva cum patach.
Nomine tuo) id est, [nove] peculiari, quod cum nullis alijs nisi cum electis communicatur, ut meus vocetis.

2.

Cum transieris per aquas, tecum ego (sum): & per flumina, non obruent te; cum incesseris per ignem, non ureris, & flamma non exuret te.

Ostendit Deus qua ratione electos vocet suos, nimirum quod eos singulari semper favore prosequatur. Per aquam & ignem omnes afflictiones atque adversitates intelliguntur, ut et Psal. 66, 12. בָּאנוּ בָאֵשׁ וּבַמַּיִם
Per flumina), quasi dicat, per afflictiones maximo cum impetu inundantes.
Obruent te) hoc habent privilegij electi prae reprobis; alioqui pluribus interdum quam impij afflictionibus premuntur.
בָּךְ ~~littera~~ particula est in[...] expletiva, eo servivit ut ב servilis littera separatim legatur. quae sola legi non potest. Hebraei enim una littera constantem dictionem nullam habent.
לֶהָבָה forma נֶחָמָה

3

Quum ego Iehovah Deus tuus, sanctus Israelis, servator tuus: (qui) tradidi pretium redemptionis tuae Aegyptum, Aethiopiam & Seba, pro te.

A praeterito beneficio confirmat fiduciam Israelitarum de beneficio futuro. Respicit nunc ad historiam quae supra recitata est cap. 37, 9: ubi cum Sanherib plerasque urbes Iudaeae vastasset, & Solymis imminerent, movit Deus Aegyptios, Aethiopes & Sabaeos ut invaderent Assyriam, & cogeretur ita obsidionem Ierosolymarum intermittere. Hac ratione hic dicit se pretium redemptionis pro Israelitis dedisse Aegyptios, Aethiopes ac Sabaeos. Sabam autores scribunt metropolim fuisse Arabiae conditam à Saba, cuius genealogia recensetur Gen. 10, 7.

4.

Eò quòd pretiosus fuisti in oculis meis, honoratus fuisti, & ego dilexi te, quapropter dabo (quemvis) hominem loco tui, & gentes vice animae tuae.

Dicit horum beneficiorum causam solam esse gratuitam suam benevolentiam. Potius, inquit, pereat universus mundus quam electi mei. Exemplum in diluvio habemus.
נפש hic, ut saepe aliàs, pro toto homine ponitur.

5.

Ne timeas quia tecum ego sum, ab Oriente adducam semen tuum, & ab Occidente colligam te.

Loquitur de forma Ecclesiae sui temporis, quo omnes professores Legem veri Dei in terram Canaan colligi debebant, & uno in templo Deum celebrare eique sacrificium facere. ~~illud ad~~ Ista promissio etiam ad nostram hoc tempore Ecclesiam pertinet, certa ratione: impletur enim cum Deus eos qui procul erant a Christo, prope facit.

6.

Dicam Aquiloni, redde; & Austro, ne prohibeas: venire filios meos, è longinquo & filias meas ab extremo terrae:

E longinquo) non tam hoc de locorum intervallo est dictum, quam de crassa Dei ignoratione in ijs qui vel ~~[illegible]~~ proxime terram Canaan habitabant: Falluntur igitur Iudaei, qui hodieque istius promissionis complementum expectant, sed

carnale

carnale, ut minimū omnes ubiq terrarum dispersi
in suum locum recolligantur, & in regnum meū diuinū
restituantur.

7.

Omnem qui uocatus est de nomine meo, quemq de
ad gloriam meam ~~feci~~ creaui, quem formaui, quem etiam feci.
Pendet hic uersiculus à proximè praecedenti: ostendit enim
quos intelligat praecedentis uersiculus per filios & filias:
scilicet, non eos qui se ipsi uocant Dei filios & filias, sed qui
ab ipso Deo ita nominantur, ab eo reformati.

8.

Educito populum caecum, cùm oculis sint (pditi?), & surdos
quibus (tamen) sunt aures.

Declarat quales illi sint quos uocat, nimirū communi
omnium hominū conditione nati, caeci &si oculos ~~aures~~ habeant,
& surdi, etsi aures.

הוֹצִיא usurpatur infinit. pro imperat. uel chirek pro
.. ponitur. Alloquitur autem plagas mundi, siue unamquamq
ex ijs, masculino genere, quia dignius est & sub se complectitur foemininū
שֵׁ.. sicut nomen substantiuū cum suis temporibus tam singu-
laris quàm pluralis numeri. vid. יָשָׁה.

9.

(Si) Omnes Gentes congregentur pariter, & colligantur populi:
quis inter eos annunciaret istud, aut quinam priora significarent?
.i. si mel- nobis producerent testes suos, ut iusti essent: & audirent,
lum habeāt & dicerent: uerum est, .i. confirment quod negare non poterunt
loquendi ar-
gumentū. Iterum insultat omnibus idolis, prouocans ea ut suam
causam per cultores suos agant.

In principio huius uersiculi subaudienda est particula אִם.
מִי tam de plural. numero rogat quàm de singulari.
paulo enim post reperitur cum יַשְׁמִיעֻנוּ.

10.

Vos (estis) testes mei dicit Dñi, & seruus meus quē
elegi, ut sciatis, & credatis mihi, & intelligatis, quo-
quod ego ipse sum: ante me non formatus fuit quisquam (à)
Deo, & post me non erit.

communicat Deus sermonem ad suum populū, ac Prophetis.
Servus meus) hoc Ionathan paraphrastes ad Chrūm refert, in quo omnes prophetiæ clauduntur, & obsignantur.
נוצר participium degenerat in nomen. nominū enim more construitur.
Ante me) .i. antequam ego quicquam formarem.
Indicat aūt se solum esse omnium rerum creatorem ac formatorem.

11.

Ego ego Iehouah & non est præter me servator.
Iam quasi triumphans de suis hostibus ingeminat pronomen ego.
מבלעדי nihil aliud significat hæc vox cum præpositione מן quam absque sine illa.

12.

Ego prænunciavi, & servavi & notū feci nec est in vobis alienū (ab illis q̄ prænunciavi) vosq; testes mei (estis): dictū Domini, ego itaq; (sum) Deus.
Ἀνακεφαλαίωσις suprà dictorum.
Et servavi) Referunt interpretes Hebræi ad liberationem ex Ægypto quam Deus longe ante Abrahæ prænuntiaverat.

13.

Etiam à die (antequā dies esset) [.i. ante oīa tempora] ego ipse sū, ~~&~~ ergo non est è manu mea eripiens: operabor, & quis impediet illud?
A sua æternitate ad omnipotentiam argumentatur.

14.

Sic dixit Dominus redemptor vester, sanctus Israel: Propter vos statim mittam Babylonem, & detraham vectes omnes, & Caldæos navibus ovationis suæ.
Prædicit liberationem a captivitate Babylonica, quæ typus fuit

fuit redemptionis Exilia.
Statim mittere) nimirum regem Persarum & Medorum.
Vectes) pro quauis munitione.
Genes. 22, 22: כֶּשֶׂד fit mentio, à quo כַּשְׂדִּים nomi
nati sunt.
15.
Ego sum Iehouah, sanctus uester, creator Israel,
rex uester.
16. i. fecit mare peruium
Ita ait Dominus, qui ponit in mari uiam, & in
aquis uehementibus semitam.
Rursus ad fidem faciendam promissioni, adducit exempla
praeteritorum beneficiorum. nimirum diuisionis maris rubri &
fluminis Iordanis. Sunt qui idem bis repeti existiment.
Vehementibus.) nam Iosue 3 habetur magnam tum fuisse
Iordanis exundationem, suisque alueis non potuisse contineri.
17.
Qui eduxit currum & equum, exercitus & robur; pariter
iacuerunt, ut non resurgant. exstincti sunt, tanquam linum
exstincti sunt.
Interpretum alii putant hic diuersum à priore historiam
recenseri, nimirum de Assyriorum rege in Iudaeam euorato
& oppresso. alii de Aegyptiis prostratis intelligunt.
עִזּוּז robur form. שִׁקּוּל. כָּבָה exstinctus est.
18.
Ne recordamini priorum, & praeterita ne consideretis.
Respectu futuri beneficii quod iam promittit, ait prae=
terita beneficia uix esse recordatione digna.
קַדְמוֹן denominatiuum, adiuncta littera ן, ad nomen
קֶדֶם form. אַדְמוֹן. Sic Terem. 23, 7. dicit Deus
propter nouum beneficium non amplius in memoria uestra
esse debere: non quod perpetuo uos omnium beneficiorum memi
nisse nolit, sed quia per comparationem loquatur.

Ecce ego facio rem novam, iam iam germinabit: an non noscetis eam? etiam ponam in deserto viam, in solitudine flumina.

Redit ad promissionem, quod invia loca pervia sit redditurus, ut Israelitae in patriam redeant.

תֵּדָעוּהָ sub ת habet formam תֵּשֵׁב, sub ד formam יֵשֵׁב.

20.

Honore afficiet me bestia agri, dracones & pulli struthionis, cum dedero in deserto aquas, flumina in solitudine, ad potum dandum populo meo electo meo.

Tam illustre, inquit, erit meum beneficium, ut ipsae irrationales bestiae suo sensu sint illud percepturae. quanto igitur magis homines? Alij bestias ad Deum culturas dicit atque, quod populum Dei illaesum transire sint permissurae.

תַּנִּים videtur nomen plural. interim sing. est, ם enim pro ן est posita. est igitur forma צַדִּיק יַעֲנָה struthio form. אַרְוָה

21.

Populum hunc formavi mihi, (ut) laudem meam narrent.

תְּהִלָּה form. תְּפִלָּה

22.

Non autem me invocasti ô Iacob, sed laborasti in me Israel.

Ostendit eos non suis meritis hoc, quicquid est, beneficij accepturos, sed ex mera gratia Dei.

Invocasti) id est, me non coluisti. praecipua enim pars cultus divini pro toto cultu ponitur.

23.

Non attulisti mihi tu pecudem holocaustorum tuorum & sacrificijs tuis non honorasti me, non servire te feci oblatione, nec fatigavi te thure.

Reijcit cultum fide destitutum, ut passim in Scripturis. negat illos sibi holocausta obtulisse, non quod non

non

sat prouide

non obtulerit, sed quod non fuerint ullæ soluens rā.
שׂה · proprie positum fuisset שׂיה form. שׂדה
iam sublata ה remanet :: sub שׂ. hic .. est,
propter constructionem.

argento 23

Non emisti mihi cinamomum, & adipe uictimarum tu-
arum non inebriasti me, potius seruire fecisti me (id est
molestus mihi fuisti dum coegisti me ut te punirem) propter
peccata tua, laborare fecisti me propter prauitates tuas.

קנה genus aromatis laudatis cinnamomum e longin-
qua regione, & cinnamomum uocatur a summi nomi-
nis Hebræis interpretibus. ut e longinquo allatum
fuisse patet ex Ieremia. 6, 20. Synecdoche autem
hoc est pro quouis oleo & aromate quod Iudæis ex
Lege faciendum erat. Exod. 30

Ego ego sum qui deleo 23 rebelliones tuas propter me, &
peccatorum tuorum non recordabor.

Postquam reiecit omnia Israelitarum merita ad con-
sequendam spiritualem regenerationem & peccatorum
remissionem: dicit suam solius benignitatem cau-
sam esse tanti boni. Repetitio enim illa pronominis
ego excludit omnes alios. Non recordabor) est
ἀνθρωποπάθεια. in Deum enim nulla obliuio cadit:
sed sicut peccata Israelis apud se 24 in rationem non uentura.

Reuoca mihi in memoriam, iudicio contendamus pariter;
narra, ut iustus sis.

Per concessionem loquitur, & induit personam rei
in iudicio. Si quid, inquit, putas tibi luculentius esse
quo possit iudicium, dic tu possis iustificationem tuam
tribuere, non detrecto iudicium.

2.5

Pater tuus primus ille peccauit, & interpretes tui rebellarunt mihi.

Docet non esse recentia Israelitarum peccata, sed inde à primo parente usque in omnes posteros manasse. per interpretes intellige prophetas, iudices, sacerdotes, magistratus, quorum erat uerbum Dni populo interpretari.

מְלִיצֶיךָ interpres. partic. hiph. à rad. ליץ .

2.6

Quapropter profanabo principes sanctos, daboque nunc Iacob & Israelem opprobriis.

Declarat sibi iustam fore affligendi illos peccatorum causam. ו igitur pro causali particula accipienda est. גדופים ut שלום

Caput 44.

Attamen nunc audi Iacob serue mi, & Israel quem elegi.

Redit ad primum argumentum de restitutione Ecclesiae, & ad intermissionem iam nonnihil de promissione diuinae doctrinae.

2.

Ita ait Dns fabricator tuus & formator tuus ab utero qui opem laturus est tibi, ne timeas serue mi Iacob & ô recte quem elegi.

ך punctum dagesch est in uentre כ tantum לְתִפְאָרֶת id est ad ornatum, non ad necessitatem.

ישרון nominatur Israeliticus populus non quod in sese rectus, id est sine peccato esset; sed partim quia rectus esse debuerat, partim quia rectitudini destinatus.

3.

Nam effundam aquas super sitientem, & flumi-

ea super aridam, effundam spiritū meum super semen tuū, & benedictionem meam super eos qui provenient ex te.

Ostendit cur non debeant fideles animum despondere, nimirū quia eos benigne iuvare decreverit. Quod aūt priore parte versiculi metaphorice proponitur, in posteriori explicatur. Verbo effundendi utrobique utitur ut notet summam beneficiorū divinorū abundantiā. Benedictio cum Deo tribuitur semper significat effectum respondentem voto, nam cum Deus bonū alicui precatur, semper etiam illud quod precatur sequitur: secus apud homines habet, qui cum benedicunt nil nisi bene precari intelliguntur.

4.

Et germinabunt tanquā inter gramen, ut salices iuxta rivos aquarū.

Effectum effusi Spiritus & benedictionis declarat.

עֲרָבִים insitione in singul: potest aūt esse vel עָרָב vel עֲרָב

5.

Hic dicet, Domini ego (sum): & hic vocabit in nomine Iacob, iste aūt assscribet manu sua, Domini (sum): & nomē Israel appellabit se ipse.

Gloriabuntur inquit similiter quidem iactantia se esse filios Dei.

6

Sic dicit Dominus rex Israel, & redemptor eius Dominus exercituū: ego sum primus & ego novissimus & praeter me non est Deus.

Quis aūt (est) 7 ut ego? (qui) ~~vocet~~ vocet & enunciet illud, ordinetq; illud mihi, ex quo posui

mihi populum seculi (i. ex quo coeperunt homines) & imminentia & quae ventura sunt annuntient sibi (i. in sui defensionem)
Ut confirmet suos, rursus instituit comparationem inter se & falsos Deos. Venerit) id est producere in effectum.

8.

Ne paveatis & ne timeatis. nonne ab initio audire feci te? & annuntiavi, vosque testes mei (estis?) numquid est Deus praeter me? et non est fortis, quem non noverim (i. quem non instruxerim fortitudine)
Finem iam proponit, cur omnia ista velit a Propheta praedicari populo.
תִּרְהוּ hoc tantum loco invenitur hoc verbum. vide: רָהָה
בַל ponitur pro אֲשֶׁר לֹא
Deuter. 32 similiter צוּר fortem significat non petram.
Formatores sculptilis omnes ipsi inanes (sunt): & desiderabilia eorum minime proderunt, & testes eorum ipsi (sunt) non possunt videre, neque cognoscere ut confundantur eos.
Probat vanitatem idolorum, & a formatoribus eorum & ab ipsis idolis: deinde utrosque contra se ipsos in testimonium vocat, ut maiore pudore suffundantur.
Desiderabilia eorum) i. quae maxime sunt pretiosa inter idola.
הֵמָּה refertur hoc pronomen non tantum ad idola, sed & ad ipsorum formatores. atque ideo immediate more tres in capite notas habet hoc pronomen

10

Quis formavit Deum, & sculptile conflavit, ut non prodesset? quasi dicat, insania maxima est.

Deridet insaniam idololatrarum, qui & oleum & operam in suis statuis formandis perdunt.
11. [illegible] formatoris
Ecce omnes socij eius pudefient, & fabri fiunt ex hominib.; congregentur omnes, astent: pauebunt, pude(fient) pariter.
Damnantur una cum idolorum fabricatoribus omnes illi qui eidem superstitioni cum illis implicantur; & simul ante tribunal Dei citantur.
חָרָשׁ forma פָּרָשׁ. requirit dagesch in 2 rad. sed ר non admittit. ac proinde in plural. numero ר in primum immutatum.
12.
Faber ferrarius dolabra (operatur) & operatur carbone & malleis format scilicet ipsum, & operatur ipsum brachio robusto suo, etiam esurit, ut non sit uirtus, non bibit aquam: tandem fatigatur.
Non conueniunt inter Hebraeos quid significet מַעֲצָד. alij enim dolabram significare aiunt, alij limam. sed quia hic de fabris ferrarijs agitur, limam cum modicius significabit.
פַּחָם ex nominib. requirentib. dagesch in secundo.
מַקָּבָה hic quidam exponunt terebram. nomen
נקב significat perforauit.
רָעֵב potest referri ad coniug. kal form. חָפֵץ. uel etiam nomen forma זָקֵן. atque tum subintelligendum est uer(bum)
יָעֵף. fut. י prima rad. excidit nec tamen suppletur per longam uocalem ut fit in יֵשֵׁב. est uer(bum) sub(stantiuum)?
13.
Faber lignarius extendit lineam, delineat scilicet ipsum filo infecto, aptat dolabris, & circino formauit illud, fecitque formam ut iuxta similitudinem uiri, iuxta decorem hominis, ad [illegible] manendum domi. i. in fano, in delubro.

עֵץ habet hoc peculiare quod mutet suum .. in aliam vocalem in statu constructivo plur. numer. cum alioqui nunquam mutet ... in composit. affixorū vel statu constructivo in sing. nisi. עֵצָה

קֵן form. יֵד rad. קָנָה

חוג circuivit. hinc מְחוּגָה circinus. for. מְחוּגָה

14

Caedendi ei sint cedri, assumit ilicem & pinū, corroboratq̄ se inter ligna sylvae, plantat ornū & pluvia educat.

Infinitivus מְקוֹר est, & sumitur pro omnibus modis. hoc igitur loco לִכְרֹת pro gerundivo plural. numeri.

אַלּוֹן form. בָּתוֹק . תִּרְזָה a rad. רָזָה

אֹרֶן alijs placet pinum vel cedrum interpretari; alijs vero ornum, ut Latinis eodem nomine arbor ista vocatur, quo Hebraeis.

15

Fitq̄ (lignū) homini ad ardendū, accipitq̄ ex ipsis, & calefecit se, etiam accendit (fornacem) & coxit panem, etiam fabrefecit Deum & adoravit: fecit sculptile, & ~~prostravit se~~ genua flexit illis. i. frustis lignorum iam in simulacra mutatis.

וַיָּחֹם cholem ultima syllaba in raptum est mutationem, quia accentus cui ו litera praefixa retrahitur. rad. חָמַם.

לֶחֶם hic non pro solo pane usurpatur, sed & pro alijs cibis qui igne coqui solent.

יִשְׁתַּחוּ הִשְׁתַּחֲוָה significat sese prosternere. סָגַד in genua procumbere.

הִשְׁתַּחֲוָה . quoniam ח non admittit dagesch, geminatur ת tamen rad. sed ne duo ת concurrentes pariant cacophoniam, mutatur prior ת in ו. hoc loco וַיִּשְׁתַּחוּ

וַיִּשְׁתַּחוּ est apocope dempta ultima ה littera.

16

Medium eius combussit igni, per dimidium eius carnem comedit: assavit assaturam, & saturatus est: calefecit se, & dixit: Euge, calefeci me, *sensi ignem.

In Hebr. est fut. con suetudinē denotans.

ב כ ל admittunt istam particulam expletivam מִן . חֶצְיוֹ, dimidium. for. חֲצִי

*רָאִיתִי proprie, vidi. Sed sumitur etiam pro sensi, expertus sum: Psal. 34,13: לִרְאוֹת טוֹב ad videndum bonum: i. sentiendum:

הֶאָח interiectio clamantis nonnunquam pro dolore, nonnunquam pro gaudio. ut hîc. vid. אָח

חַמּוֹתִי hoc habet peculiare, quod accentus occupet ultimam syllabam. alioqui semper penultimam occupat; סַבּוֹתִי. Duobus praeterea aliis locis accentus* subjicitur ultimae. id. 19,15: חַמּוֹתִי Ez. 32.

* sed ibi ו adhibita est quae repellit accentum

17

Reliquum autem eius in Deum facit, in idolum suum; in genua procumbit ei, & prosternit se; orat ad ipsum, dicitque: libera me quia Deus meus tu es.

18

Non noverunt neque intelligunt quia oblevit (Deus) quo minus viderent, oculos eorum; (id est) quo minus in,, telligerent, corda eorum (oblevit.).

Ostendit quae sit idololatrarum poena; nimirum caecitas, & traditio in reprobam mentem.

טָח, ordinaria forma cum ו esset, venit enim a טוּחַ. Zach. 4,10. invenitur quoque בַּז ā —. Sed ordo quiescentium commutatur nonnunquam cum ordine geminatorum, ut hic טָח formam geminati verbi assumpserit. Cuius haec est ratio: si perfecte coniu,, garetur; esset טָוַח. iam igitur ablato ו, & reiecto ו prioris syllabae, — in eius locum successit.

I 19 E. 32

Non enim revocant ad cor suum, neque scientiam, neque intelligentiam, dicendo: Partem eius combussi igne, & etiam coxi super prunas eius cibum assavi carnem & comedi, residuum autem eius in abominationem faciam, trunco arboris genua flectere soleo.

לֵב masc. & לֵבָה fem. utrumque pro eodem dicitur.

אחל ut בחב ex dagessatis.

וָאֹכַל non est hic participium sed futur. mutatur enim – futuri in .. propter accentum.

בוּל significat id quod terra profert tam ramum quam truncum arboris.

20

Depascit cinerem. cor seductum declinare fecit eum, ut non eripiat animam suam, neque dicere solet; numquid mendacium est in dextra mea?

Depascit cinerem) Proverbiale est illud, vult enim significare propheta nihil utilitatis sibi a suis idolis obvenire idololatris: non magis quam cinis hominem nutrire potest. Sic Oseae 12, 1: Israel pascit ventum &

הוּתַל pro הֻתַּל. formatum est nomen a verbo piel הִתֵּל. quod ipsum quoque a verbo compensat suum chirik & dagesch saepenumero per longam vocalem .. הֵתֵל

Cor seductum) Significat causam horum malorum non extra hominem quaerendam esse, sed in ipsis cordis penetralibus haerere.

Eripit) id est, eripere studet.

Mendacium in dextra mea) i. munio me armis quae mihi ipsi sunt exitio.

21

Recordare horum Iacob & Israel, quia servus meus

meus es tu, ~~quia~~ formaui te seruū mihi, tu non
traderis obliuioni a me. Finem
ostendit in quem ~~futurae~~ haec tam multa dixerit
de potentia Dei, & uanitate idolorum. Finis nostrae
regenerationis est, ut Deo seruiamus. תִּנָּשֵׁנִי pro
תִּנָּשֶׁה מִמֶּנִּי. Similiter apud
Ierem. 10, 20: נִי etiam ponitur pro מִמֶּנִּי in יְצָאֻנִי:
חֲזַקְתַּנִי Item. 20, 7: Item infra, 65, 5. קְדַשְׁתִּיךָ pro קָדַשְׁתִּי מִמְּךָ
fortior me fuisti Verba in actiua uoce solent tantū admittere affixa
pronomina, non in passiua: excepto infinitiuo quod
nominis uicem gerit. ut בְּהִבָּרְאָם Hoc autē
in loco habet futurū uerbi niphal affixum pronomen, quod
notandū e. vod. נשה

22.

Deleui tanquam nubem rebelliones tuas, & tanquam nebulam ~~ex~~ peccata tua: reuertere, quoniam redemi te.

In remissione peccatorum significat et redemptionem illam promissam consistere.

Tanquam nubem rebelliones) id est, rebelliones tuas quae instar nubis te maculabant, uultuique meo aspectum tibi auferebant. Sunt tamen alii qui aliter hoc intelligunt: Deum uincitū peccata suorum delere, ut uentus nubem dispellere solet.

עָב nubes à densitate dicitur: sicut עָנָן à tegendo quod nobis coelum & solem tegat nubes.

23.

Iubilate coeli, quia fecit Dominus: resonate inferiora terrae, erumpite montes iubilū, sylua & qualibet arbor in ea: quoniam redemit Deus Iacob, & in Israele glorificabitur.

Quemadmodū homo ~~simul cum~~ suo lapsu omnes creaturas quoque ... miseriis impliciuit, ita ut ingemiscant miseria humana: ita item propheta monet, ut coelum et terra laetetur ob hominis restitutionem.

עָנָן + raptū pro cholem quia accentus ad ultimā descendit.

Hec ait Dominus redemptor tuus, & formator tuus ab utero: Ego Dominus faciens omnia, extendens coelos solus ego, extendens terram per me ipso: uel מִי אִתִּי, i. quis mecum? quasi dicat, nemo.
Si uocales spectemus, sensu a me ipso: si litteras, quis est mecum?

25

Dissipans signa mendacium, & diuinos insanos efficit solus; reducens sapientes retrorsu, & scientiam illorū infatuari consumit.

Babylonios nimis deditos stellarū contemplationi increpat: ostenditq; suum consilium ab astris impediri minime posse.

קֹסֵם omnia genera diuinorū in uniuersum, complectitur, excepto prophetis. יְהוֹלֵל futurū piel. a rad. הלל

Stabiliens uerbum serui sui, & consilium legatorū eius perficiet; qui dicit de Ierusalem, habitabitur: & de ciuitatibus Iuda, edificabuntur: & uastitatis earum erigam.

Serui sui scriptum Isaias in 3 persona notat. Consiliū legatorū i. id est consiliū Dei per legatos declaratū.

חֳרָבָה desolationes pro loco desolato hic ponitur. forma חָכְמָה

27

Qui dicit ipsi profunditati, exsiccare: & flumina tua arefaciam.

Sub hac metaphorica locutione quidam Hebraei intelligunt Babylonia exitiū: alij uero de exsiccatione maris rubri & Iordanis.

חָרֵבִי pro simplici scheua ר habetur uidi Grammaticam.

28. Qui dicit de Cyro, pastor meus (futurus est), & omnem voluntatem meam perficiet: & ut dicat de Ierusalem, aedificaberis: & templo, fundaberis.

~~Ultra~~ Ante 100 annos quàm nasceretur Cyrus prae dicit quod sit futurus is populi Dei liberator, nominatim etiam eum appellans. ~~Ut~~ Simile quoque vaticinium est 1 Reg. 13, 2: ubi ~~nominatim~~ Iosiae nomen exprimitur antequam is esset natus. הֵיכָל frequentius mascul. generis esse solet.

Caput 45.

1 Ita ait Dominus de uncto suo Cyro, cuius apprehendi dexteram, ut sternendo ante eum gentes, & lumbos regũ dissolvam, ut aperiam ante eum valvas, & portae non claudantur.

מְשִׁיחִים non solum reges dicuntur, sed & pro phetae, & sacerdotes, & etiam alij qui minores habent praefecturas.

לְרַד) gerundiũ à rad. רָדַד

Dissolvam) id est, reddam reges debiles: cingulum quo accincti sunt illis adimam.

Ostendit ope divina adiutum Cyro facilem fore victoriã.

2. Ego ante te ibo, & obliquas (vias) aequabo, ostia aenea confringam, & vectes ferreos comminuã.

Ἐπεξήγησις eorũ quae paulo ante sunt dicta.

3 Et dabo tibi thesauros tenebrarũ (occultos) & thesauros absconditorũ (locorũ) ut agnoscas quod ego Dominus q[ui] voco (te) nomine tuo, Deus Israel.

Praedicat hoc Cyro Dominus ut ubi eumsignerit, agnoscat sibi a Deo illa quasi in manum tradita esse. Thesauros enim nullos magnificos Cyri esse conspectu, inde considerquod & Croesum prodigiosa opulentia regem cepit, & Babyloniam subiugavit ditissimi suo regnum.

אוֹצָר significat thesaurum quatenus absconditum colligitur : מַטְמוֹנִים autem quatenus absconditur.

לְמַעַן significat hic causam non cur Deus sit daturus thesauros illos Cyro : sed cur illi tanto tempore praedicat:

בְשִׁמְךָ hoc est, qui te expresso nomine hic nomini antequam eras natus. Alii intelligunt hoc de munere ipsi Cyro imposito 4

Propter servum meum Iacob, & Israel electum meum, ideo vocavi te nomine tuo, cognominavi te cum non cognosceres me.

Iam affert causam Deus praestandi boni.

Ego Dominus & non est ultra, praeter me non est. 5.

Deus, accingam te cum nondum cognovisti me, .i. statui hoc de te fieri cum tu ipse nondum sis factus.

Dicit Deus hoc & solum nec ullum praeterea istius rei quam praedixit esse auctorem.

אזר accinxit. ministerium illi quod ante dixerat se soluturum lumbos regum. 6.

Ut cognoscant ab oriente solis & ab occasu eius, quod nihil (sit) praeter me, ego sum Iehovah & non est ultra.

7

Formans lucem & creans tenebras, faciens pacem & creans malum (.i. id quod paci opponitur) ego sum Iehovah

שָׁלוֹם significat hic prosperitatem, res secundas : contrarium

contraria 92 8

Stillate ag coeli e supernis & coeli fluere fac[iant] ant iustitiam aperiat se terra, & fructificent salute; & iustitiam proferat (terra) pariter: Ego Dominus creavi eum (Cyrum) i. eum donavi ea iustitia. Quasi d. coelis & terra, a quib. nil nisi mina [?] veniunt vobis, impero ut promissiones omnes meas impleant. Nam iustitia hic signi[ficat] complementum promissionum Dei. Sic David Ps. 72 & 85

רעף quater in coniugatione prima reperitur in Biblijs & hoc tantum Isaiae loco in hiphil.

שחק signi[ficat] coelum forma נער

Vae litiganti cum formatore suo; testa cum testis terrae; nunquid dicet lutum formatori suo, quid facis? aut opus tuo, non fuerunt manus (s. adhibitae?)

Reprimit hominis arrogantiam litigantis cum Deo. Hebraei quidam trahunt hoc dict de Baltasare ultimo rege Babylonico: qui contempsisse Deum legitur Dani. 5 & cum Deo expostulasse. Sunt qui referunt ad Israelitas expostulantes cum Deo quod tam diu differat salutem promissam.

Testa cum testis) q. d. si contendendum sit, contendat homo cum homine sibi simili - nam quae est aequalitas Dei cum homine?

לפעלך לו pro לפעלך

Vae dicenti patri quid gignis; & mulieri (matri) quid parturis?

Idem quod in praecedenti versu diversa loquendi forma dicit 11.

Sic ait Iehovah sanctus Israelis, & formator eius: ventura perscrutamini a me, de filijs meis; & de opere manuum mearum praecipite mihi.

Est concessio quaedam cum obiurgatione coniuncta:
quasi dicat parum conuenit ut talia à me quaeratis,
tanquam mihi praescribere uelitis.
(Opere manuum) Non loquitur in uniuersum de omni
opere suo: sed de electis suis quos peculiariter fecit.
12 Ego feci terram, & hominem super eam creaui;
ego (sum) cuius manus extenderunt coelos, & omnibus
exercitibus eorum mandaui .i. mandato creaui.
Quasi dicat:
Ego qui omnia à me condita sum & conseruo: quo
solum curam agam populi & loci à me peculia-
riter ~~neglecti~~ electi? In illo uersiculo de cura
generali loquitur: in sequenti, de praecipua.
13 Ego excitaui eum (Cyrum) propter iustitiam, &
omnes uias eius dirigam: ipse extruet ciuita-
tem meam & exilium meum dimittet, non pretio
nec munere, ait Iehouah exercituum.

Sensus est. Cum ego solus huius beneficij liberationis populi mei
per Cyrum sim auctor, illam uolo fieri non compensa-
tione ac modo nimium dato λύτρῳ ac redem-
ptionis pretio, sed gratis.
(Propter iustitiam) .i. ut appareat ueritas mea
in seruandis promissis.
Excitaui.) dirigam) cum in praeterito loquitur
ad suum decretum respicit: cum in futuro, ipsius
rei euentum.
Aedificabit) .i. suppeditabit sumptus aedificantibus,
permisit [sive] aedificare: ~~fecit~~ [faciet] ut ne iniiciatur mora
aedificantibus. Etsi aut aedificium intermissum est
18 annis: tamen ui ~~decreti~~ diplomatis Cyri resumptum postea
opus in manus est, permissu Darij. Ezra 6.

Exsilium

Exsilium) i. exsules ipsi. ut saepe in Scripturis.
14.
Sic ait Dominus: Labor Aegypti & negotiatio Aethiopiae & Sabaeorum virorum procerorum ad te transibunt, & tui erunt, post te venient, in compedibus transibunt, & tibi se prosternent, te precabuntur; tantum in te Deus (est), & non est ultra Deus praeter Deum.

Sumptus illi qui a Cyro impensi sunt structurae urbis, templi: & etiam sacrificijs quotidianis, fuerunt ex opibus Aegypti, Aethiopum & aliarum etiam gentium. Commemorat enim hic Propheta non omnes, sed quasdam nationes, easque Israelitis magis notas.

אַנְשֵׁי מִדָּה viri mensurae (s. magnae) id est viri procerae staturae. Eadem locutio 1 Paral. 11 & Numer. 13.

In compedibus transibunt) Declarat summam submissionem. זִקִּים compedes si in sing. in usu est, habebit זֵק ut חֹק rad. זקק

15.
Certe tu es Deus sese abscondens, Deus Israel servator.
Deus quodammodo occultatur, quando suos affligi sinit; & non statim bona illa quae promisit praestat. Sententia igitur est ac si diceret: Certe saepenumero manum diu populo tuo subtraxisti, & passus es afflictionibus subjici: ~~tamen~~ sed ubi sapientiae tuae visum est, te servatorem Israelis praestitisti.

16.
Putrefacti sunt, etiam ignominiosi redduntur omnes illi: pariter discedent cum ignominia opifices idolorum.
Ostendit, tum demum, cum suos eduxit Dominus, manifestum fore quam sit inanis & vanus idololatrarum cultus, qui ~~[illegible]~~ sua idololatria confirmabant

prospero rerum suarum successu.

ציר quidam deducunt à יצר formauit, per transitionem litterarum. atque ita imaginem significat. alij uolunt ציר esse radicem atque tum significare dolorem. quia idola sunt suis cultoribus dolori causa: quemadmodum & alias uocantur idola עֲצַבִּים à עָצַב doluit, afflixit: eò quod sint colentibus se in magnam afflictionem & offensam Dei.

חָרַשׁ significat arauit plerunque. hic uero, machinatus est, meditatus est. nam ut aratio messem ita meditatio opus praecedit.

17.

Israel seruabitur per Dominũ salute seculorũ: non erubescetis, neque ignominiosi reddemini usque ad secula aeternitatis.

Contrariũ hic iam dicitur ei quod in praecedenti uersu fuit dictum. Notandũ autẽ est salutem S[ic]rorũ hic Iehoua tanquam primae causae ascribi: cum supra Cyro ut instrumento fuerit attributa.

תְּשׁוּעָה ad formam תְּקוּמָה nomen potest. & si illius radix ישע sit, huius uero קום: fit hoc igitur mutatio propter metathesin litterarum. שׁוּעַ pro ישׁע.

עד ord. geminati à עדד. uide Kimhi in michlol.

Secula aeternitatis) Si tantum ad liberationem Babylonicam refertur prophetia huius capitis: hoc uerum non erit. Coniunctim igitur de salute à Christo parta agitur. 18.

Quia sic ait Dñs creans coelos, is est Deus ille formator terrae & creans eam, ipse firmauit eam: non frustra creauit eam, ad inhabitandum formauit eam. Ego sum Dominus

&

& nullus est alter.

Confirmat supra dicta ab auctoritate Dei loquentis, quem certis signis discernit ab omnib. fictitiis diis

Ornans eam) Vel, faciens eam: vel, disponens eam.

תהו nomen est & significat inane. sed cum prae-ponitur verbo, plerumque adverbiascit

19

Non in occulto locutus sum, in loco terrae tene-broso: non dixi semini Iacob, frustra quaerite me: ego Dominus qui loquor justitiam: annuncians recta.

Confert verum Deum cum idolis, ostenditque quod sit discrimen. hi enim in antris oracula sua edunt, falsa & ambigua. contra vero Deus verus palam in monte Sinai suam Legem dedit, vera sunt quae vaticinatur & minime ambigua.

Frustra quaerite) q. d. non meum commodum quaero sed commodum & fructum servorum meorum.

In quibusdam versionibus perperam adiungitur תהו praecedenti verbo בקשוני, quia accentus distin-
Iustitiam) id est veritatem. (guens repugnat.

20.

Congregamini & venite: accedite pariter abiectissimi gentium: non noverunt ii qui gestant lignum sculptilis sui, & qui orant Deum qui non servabit. i. servare non potest.

Provocat in iudicium & quasi diem dicit omnibus cum superstitionib. & idololatria addicti sunt.

פליט hoc loco sicut & Iud. 12, 4 significat abiectissimum. vocantur autem abiectissimi ido-lolatrae non quidem opinione hominum sed iusto iudicio Dei.

Lignum sculptilis sui) i. sculptile suum ex ligno confectum.

21.

Annunciate & adducite (vonis uros) etiam consultent pariter. quis annunciavit hoc ab initio? quis tempore illo annunciavit illud? numquid ego Dominus? & non est ultra Deus praeter me, fortis, iustus, & servator, nullus est praeter me.

Ut fidem suorum contra Sathanae insultum muniret Deus, citat idololatras ad suum tribunal ut si quid habent, proferant.

אֵין absolute hic ponitur, cum in constructione, אֵין etiam זוּלָתִי quod hic sequitur אֵין, debebat prae-cedere & adiungi participio. מוֹשִׁיעַ

22

Respicite ad me ut servemini omnes fines terrae quia ego sum Deus ille potens, & non est ultra.

Spem salutis facit Deus toti terrarum orbi si ad se respiciat, id est, fidem firmam collocet in Deo. אַפְסֵי fines. in sing. אֶפֶס et in ista signi-ficatione, finis, tantum est pluralis numeri.

23

Per memetipsum iuravi, egressum est ex ore meo (in)iustitia verbum, & non revertetur: quod mihi incurvabit se omne genu, iurabit (per me) omnis lingua.

Quod dixerat Deus, iureiurando confirmat; nimirum fore ut ex omnibus gentibus aliqui ad Deum convertantur. Locus hic citatur à Paulo Rom. 14 & accommodatur ad extremum iudicium, vide id quidem, neque praeter mentem prophetae: nam quae de regno Christi dicuntur, ad totum eius cursum extendi debent.

In iustitia) id est iuste. צְדָקָה hic pro בִּצְדָקָה ponitur. Et iustitia, ut ante, veritatem significat.

Et

Et non redibit) i. non fiet irritum verbum.
Iurabit per me) Cultum universalem notat per unum aliquam speciem cultus divini, nimirum iuramentum.

24.

Duntaxat per Dominum ((qui) de me locutus est.) iustitia & robur (sunt) : usque ad eum veniet; pu- defient autem omnes qui ira accensi sunt in eum.
Agnoscent inquit gentes beneficia sibi a solo Iehovah provenire : qui vero gloriam Deo non inuident, & irascuntur quando eam sibi non vendicat, peribunt.
Qui de me locutus est) His verbis quisquis ex gentibus sibi applicat promissionem Dei. & promissis includi debent.
Usque ad eum veniet) i. plene ad Deum convertetur
fut. a rad. Genes. 34, 22. יֵאֹתוּ huius ipsius forma est יֵאוֹתוּ placuit. quod hic habemus. rad. quidem est אוּת sed tertia fut ו ad primam & in ׳ mutatur.

25.

Per Dominum iusti erunt, & celebrabuntur (vel sese laudabunt) omne semen Israel.
Iustitiam, inquit, non suorum operum praetendent veri Israelitae: sed Dei solius, et ~~illa~~ : & in eodem Deo glo-riabuntur.

Caput XLVI

1.

Concidit Bel, ruens (corruit) Nebo, fuerunt idola eorum bestiae & iumento (imposita) ; oneribus vestris onusta sunt ; onus est fatigato (iumento).
Praedicit captivitatem idolorum cum irrisione ipsorum statuarum.
Patrem Nini filium Nimroth Bel fuisse nonnulli historici scribunt. Iste Bel sc post mortem adorari voluit. Meminit huius Ioseph. lib. 1, cap. 9. Plini-

Corruit) id est futurum est omnino ut corruat. Quia cum aurea et argentea erant idola, confracta ab hostibus fuerunt et iumentis imposita tanquam pars praedae. Hoc igitur propheta vaticinatur.
קרס proprie est, incurvavit se. unde in Exodo vocantur uncinuli קרסים
2.
Deciderunt incurvaverunt se pariter, et non potuerunt liberare effugere onus et anima eorum in captivitatem abiit.
(Anima eorum) Ironia est. q. d. idola, quae putabant esse anima cultores sui sibi persuadent, ablata sunt.
Incurvarunt se) Alludit ad id, quod metalla complicari solent ut in sarcinam componantur.
Liberare) minirum semetipsa ab onere. i. quoniam sint onus et ponderis terrae. non possunt se oneri subtrahere.
3
Audite me o domus Iacob, et cunctum residuum domus Israel; qui gestamini ex ventre, qui baiulamini a vulva.
Necesse est ut idola gestentur a cultoribus suis, at Deus tantum abest ut gestetur a suis, ut etiam ipse suos cultores gestet tanquam mater foetum in utero. Est igitur antithesis idolorum et veri Dei.
מני praepositio מן hic per paragogen assumit י ne concurrant durae et κακόφωνοι duae consonantes. praecipue id solet fieri quando per maqaph colligatur cum sequenti dictione.
4.
Et usque ad senium ego sum, et usque ad canitiem ego baiulabo, ego feci et gestabo, ego inquam baiulabo et eripiam.
ו in principio huius vers. potest commode per illativam particulam exponi. Itaque usque ad senium &c.
Gener.

Gen. 3, 15, אֵיבָה: ad hanc formam refertur שֵׂיבָה Baiulabo) i. baiulare soleo. q. d. quos semel in tutelam meam recepi, nunquam abjicio, sed ad finem usque sustento.

5.

Cui assimilabitis me & aequabitis? & comparabitis me, ut similes simus?

Cum ego recipiam cultores meos, idola autem non tantum non recipiant suos cultores, sed ipsa quoque in exilium ~~afferantur~~ auferantur: qua ratione poteritis me cum ullis dijs comparare?

Assimilabitis me) Hebraei hoc referunt ad imaginem falsorum Deorum cum uno Dei, cuius nulla existit imago ijs similis. Et aequabitis) Hoc ad potentiae aequalitatem pertinere dicunt. Et comparabitis) illud ad comparationem seu collationem quae verbis fit, referunt. וְנִדְמֶה omnes fere interpretes sumunt pro passiue & nim verbo faciunt. praestat autem ut singulariis exponamus & dicamus est fut. cal. plur. num. 1 pers. similes erimus.

6.

6 Profundentes aurum ex ~~marsupp~~ marsupio; & qui argentum stylo appendere solent; ~~appendere~~ solet qui conducere solent purgatorem (i. aurifabrum) ut faciat ipsum Deum, qui pronum (tum) etiam prosternunt se. זול profudit. proprie significat, spreuit. quoniam autem quod spernimus large ac liberaliter profundere solemus, ideo huic rei accommodatur.

קָנֶה hic significat lingulam illam quae in bilance ~~signat~~ indicat pondus rei quae bilanci imponitur examinanda. ex similitudine aut calami uocatur קָנֶה

7

Portare solent ipsum super humerum, baiulare solent eum, collocare solent eum sub se, & subsistere solet, de loco suo non recedet, etiam (si) clamauerit quis ad

eum, nequaquam respondebit, ab angustia non servabit eum.

וְיַנִּחֻהוּ fut. hiph. à rad. נוח deficient. in secunda rad. etsi illa non est ו iuxta regulam. יָמִישׁ recedit. quamquam est coniug. hiphil. tamen est ~~[illegible]~~ absolutum. non autem transitivum seu activum. eodem modo usurpatur Iosue 1. Item Iesai. 1, 18, יַאְדִּימוּ. rubra fuerint.

8.

Recordamini hoc & viros vos praestate, reducite ô praevaricatores (hoc) in animum.

Obiurgatio, quae dirigitur ad eos qui in idololatriam proclives erant: coniuncta autem est cum exhortatione.

הִתְאשָׁשׁוּ à nomine אִישׁ deducitur. Solet autem in piel & hithpael tertia radicalis geminari in quiescentibus in secunda. ad compensationem dagesch. Viros vos praestate) q. d. ne immemorum more hoc negligite, & struentes filiis: sed in memoria conservate mea beneficia. Sunt alij qui radicem ponunt אָשַׁשׁ fundavit. atque ita significat fundate vos, id est confirmate vos, harum rerum commemoratione.

Non desunt qui ab אֵשׁ deducunt, & verbum, comburite vos. ac si dicat: erubescite de operibus vestris malis. qui enim pudore suffunduntur, videntur quasi inflammari.

9.

Recordamini priorum (quae gesta sunt) à seculo quia ego (sum) Deus, & non est ultrà Deus; & non est ut ego .i. similis mei

10

Annuntians à principio finem, & ab exordio quae nondum facta fuerunt. dicens, consilium meum stabilitur; & omnem voluntatem meam faciam.

Solum se verum Deum probat esse à praescientia ac providentia sua ad omnes res pertinente. Dicens) .i. ubi dixero sub. aliquid futurum. Consilium meum) sub. tum statim consilium meum stabilitur

stabilitur

stabilietur. 11.

Vocans ab Oriente volucrem, è terra remotionis virum consilij mei, etiam locutus sum, etiam adducam illud: formaui, etiam efficiam illud.
Loquitur de liberatione à captiuitate Babylonica per Cyrū, & condemnatione æterna per Christum. Vocatur autem auis quòd simul atque tempus à Deo destinatum affuit, quàm citissimè præsidio Israelitis Cyrus venit. & Christus fidelibus. Propter promptitudinem diuini consilij exequendi de utroque vocatur volucris. Formaui) .i. finxi in animo meo ac formaui id quod in effectum producam.

Caput XLVII.

1.

Audite me obstinatè fortes corde (.i. contumaces aīo) qui remoti estis à iustitia.
Appellat eos qui non credituri erant uaticinio præ dicto. q. d. Etsi vos infideles sitis, tamen nunquam illa incredulitas meam fidem ac ueritatem labefactabit. שִׁמְעוּ אֵלַי. maiorem habet uim istud uerbum quia cum אֵל constructum est, quàm alioqui si simpliciter cum pronomine iungeretur.

2.

Applicaui iustitiam meam, non longè aberit, & salutem meam, non cunctabitur; ponamque in Sione salutem, communicabo Israeli gloriam meā.
קֵרַבְתִּי piel, ex absoluto transitiuū efficit istud uerbū.

3

Descende & sede super puluerem uirgo filia (.i. congregatio) Babel; sede in terra, non est solium filia (congregatio) Chaldæorum: quia non adijcies, uocabunt (id est postchac non uocabunt) te tenera & delicatam.

Sub hypotyposi virginis in delicijs educatae sine suspi-
citatum pectore abstracta, describit ruinam regni Ba-
bylonici. Sede in pulvere) q. d. quae hactenus regni
occupasti & in solio sedisti nunc exueris tuo regno.

כשדים dictos existimant Hebraei à כֶּשֶׂד Abrahami filio ex uxore ultima. Genes. 22, 22.

2.

Cape molas, & mole farinam: pande crinem tuum denuda pedem, detege tibiam, transi flumina.

q. d. Quae in summo prius honore eras, iam ad summam devenies ignominiam: quae domina eras vilissima fies ancilla.

רֵחַיִם tantum dual. numeri propter duos molares la-
pides. si in sing. inveniretur, esset רֵחַ forma זַר
צַמָּתֵךְ ut חַמָּתֵךְ. rad. צָמַם.
שֹׁבֶל idem quod דֶּגֶל signum. sed hic illud crinis u-
surpatur.

Flumina) intelligit Tigrim & Euphratem.

3.

Revelabitur nuditas tua, etiam conspicietur turpitudo tua; ultionem sumam, nec* obvium habebo quenquam.

עֶרְוָתֵךְ tua nuditas tua. rad. עֶרְוָה. ה autem in ו est mutatum.

Nec obvium) i. nemo mihi resistere poterit.

4. i. hoc faciet

Redemptor noster, Dominus exercituum nomen eius, sanctus Israelis.

Notatur finis cur Deus Chaldaeos excisos velit, nimi-
rum ut vindicat suum populum, & ab Israele sanctificetur,
ac celebretur. Sunt autem hic concisae locutiones: ut solent
esse in magna laetitia & contra in tristitia vehementi.

* Alij aliter interpretantur: Non suscipiam hominis sub. preces. sic Kimchi. Alij: non occurram ei sicut homo. i. sicut caeteri homines. Kimchi interpretatio exemplum habet illustre Ruth. 1, 16.

5.

Sede tacite, & ingredere in tenebras filia Chaldaeorum, quia non adjicies (i. non ultra) vocabunt te dominatricem regnorum.

Describit magnum dolorem qui verba intercipiat.

דּוּמָם) Alij putant דום radicem, & ם esse for-
mativam

Potest e[st] & particip. pro דּוֹמֵם veluti ta- cens. Vel est imperat. à verb. דמם Ex thesauro Pagnini.

[forma]m adverbij, ut in יוֹמָם. Alij radicē דָּמַם consti- tuunt. Kimchi utramque sententiam commemorans neutri magis quàm alteri favet.
Ingredere in tenebras) q. d. occulta te in tenebris, neque enim est quicquam in te, quod aliorum hominum conspectui te commendet.
Non ultra) Tantum abfuit ut dominatrix regnorum maneret Babylonia, ut etiam titulo regni amisso provincia sit facta & praefecto subiecta.

8.

Iratus fueram adversus populum meum, profanaveram hæreditatem meam, & tradideram eos in manum tuam: non praestitisti eis misericordiam, super senem aggravasti iugū tuum vehementer.
Declarat eos non subiecisse sibi Iudaeos propria potentia, sed sua Dei potentia & voluntate hoc esse factum: ut Iudaei pro ea ples peccatis castigarentur. ipsos autem Babylonios limitibus fraternis nimis fuisse immisericordes. poenam igitur talionis Deus minatur ijs.
Profanaveram hæredit.) sub. quum eam tradidi ut exposui.
Super senem) Per synecdochen exponit qualem misericordi- am ab ijs praestari Deus voluerit. Congruit id ipsū Ierem. in threnis.

9.

Et dixisti: in perpetuum ero Domina, adeo ut non posu- eris hæc in corde tuo, non memineris finis eius.
Superbiam Babyloniorum taxat.
Finis eius.) Referunt hoc quidam ad Ierusalem; hanc ci- vitatem Domini. q. d. non cogitasti Ierusalem aliquando pristino suo statui restitutum iri. Alij ad pristinum Baby- loniae statum foelicem referunt. Non cogitasti finem fore tuæ prosperi- tatis. &c.

× Pagnin. vertit: novissimi tui. & Vatab. annotavit variam esse lectionem: אַחֲרִיתָהּ & אַחֲרִיתֵךְ

10

Nunc itaque audi hoc voluptaria, quae habitas secure: quae dicis in corde suo, ego (sum), & absque me amplius (non est) non sedebo vidua, neque cognoscam (i. experiar) orbitatem
Novam attentionem petit Propheta à filia Babylone.
Ego sum) q. d. tribuis tibi quod solius est Dei. huius enim essentia à nullo alio dependet. hic verè est, & nunquam interit. tu autem quicquid habes essentiae seu substantiae, à Deo habes precario: potestque idem ubi voluerit auferre.

Atque venient tibi duo hae in momento, in die uno, (nimirum) orbitas & viduitas: ‡ Tota integritate sua (i. perfecte) ‡ Alij: cum completa fuerint illa peccata tua. quidā vertunt, ad perfectionem suam. venerunt adversus te, pro multitudine praestigiorum tuo-rum (vel, in omni mul. praestigijs tuis) propter copiam (seu vehe-mentiam) incantationum tuarum valde!

Quamvis illa promiserit sibi & mariti sui & liberorum incolumitatem, tamen uno eodemque tempore utrosque per-ituros Deus praedicit. Atque hoc evenisse legitur Dan. 5 ubi traditur ipsum Regem interemptū qui mariti nōie intelligitur. & haud dubie cum eo multi proceres i qui sunt instar filiorū.

שְׁנֵי in constructione pro שְׁנַיִם. in absoluto שְׁנַיִם pro שְׁנֵי ut שְׁנֵיִם שְׁנָתַיִם. Irregulare aūt hoc est in isto vocabulo quod in statu construct. שְׁנֵי habeat St dagesch supplementi notam statim post schewa. nom hoc fieri non solet. ~~שתי~~ שְׁתֵּי aūt utrīque habet dagesch post schewa. exemplo uno loco Iud. 16, 47.

חֲבָרַיִךְ) Quia incantatores habent societatem cum daemonibus incantatores: ita vocantur incantationes a חָבַר sociavit. 12

Confisa n. es in malitia tua; dixisti, non ē qui videat me; scientia tua & prudentia tua ipsa pervertit te, ut dixeris: Ego sum, & absque me non est amplius.

רֹאַנִי ex regula esset רֹאֵנִי sicut à גָּלָה גֹּלֵנִי sed discedit à communi forma. Notandū aūt est in multis exemplaribus & impressis & manu scriptis esse pa-tach subiectum sub ר hoc loco in רֹאַנִי & tum nihil est irregulare. nam .. propter accentū distinguentem in latam vocalem saepe mutari solet.

Scientia tua & prudentia) loquitur ex opinione ipsius imperij Babylonici.

שׁוֹבְבָה particip. pihel. in kal שׁוּב
13.

Itaque veniet super te malo (dies) cuius non agno-sces diluculum, & ruet super te calamitas, quam non poteris eam expiare, & veniet super te repente vastatio

quam

16 Iud. 147

quam non noueris.

Cum אַבָּ est masc. gn̄is, רעה autem foeminini gn̄is, subintelligunt Rabbini Kimhi & Aben Ezra, nomen דבר ante רעה, ut participiū cum noīe congruant in gn̄re.

לא תדעי . subintelligitur relatiuum pronomen אֲשֶׁר ante לא

Non agnosces diluculū) hoc est, nescies quando incipiant tibi in foro malū. Ergo Non autem praecognita mala magis offendunt.

Varabl. (Alij hoc mō intelligunt q. d. Nunquam peruenies ad simplr ex finem ingruentium tibi malorū. Nam apud Hebraeos cala-

ponit: cuius mali mitates tenebris comparantur, prosperitas luci. Diluculum autem

diem igno finis est nocturnae caliginis: & hic significat finem malorū.

rabis. כְּפִתְאֹם ut à שְׁלֹשׁ, שִׁלְשׁוֹם.

14
Sta nunc cum incantationi~~bus~~ tuis, & cum copia praestigi arū tuarū, in quibus laborasti ab adolescentia tua: si for te possis proficere, si forte robur assumere possis.

Sarcasmus. q. d. Vbi nunc est scientia astrologorum tuorū? susurrant illi iam tibi in aures stupoératis.

Cur. 2,7: שִׁמְעַת pro שָׁמַעַת. ita hoc loco נְעָרַת pro נְעָרֵת:

15.
Fatigata es in multitudine consilio~~rum tuorū~~ tui; stent nunc & seruent te scrutatores coelorum, qui contem-

* Varab. Indicant (quae uentura sunt) per singulos menses. plantur in stellis, *indicantes per nouilunia, ab iis q̄ ueniant super te.

Q. d. Omnia quae antè iniisti consilia tibi sunt exitio.

לָאָה fatigauit. נִלְאֵית hoc loco est niphal participium secunda pers. foemin. gn̄is.

הֹבֵר scrutatus est. Nullibi hoc uerbum aliàs reperitur & potest fieri quod sit Chaldeum, quandoquidem ista diuinandi ex astris nugatoria ars, Chaldaeos habet authores.

חֹדֶשׁ mensis à חָדַשׁ renouauit. nam Hebraei suos menses incipiebant à renouatione lunae.

16.
Ecce fuerunt tanquā stipula, ignis combussit eos, non eripient uitā suā è manu flammae, non supererit pruna

ad calefaciendū, non erit lux ad sedendum coram ea.

Ita inquit. interibunt ut ut nulli usui sint futuri. Sicut stipula combusta, ita pereunt, ut nec ignem de se praebeant nec calorem. (Assimi agit in subiectā mater.)

Diuina ultio comparatur igni: quia elementū hoc efficacissima. Quū homines manibus solent uires suas exserere; eoq. etiam inanimatae robur uocatur manus. ut hoc loco manus flammae. i. uota flamma uis & efficacitas.

גחלת est ex absorbentibus daguesch. forma אדרת

A debebat esse לְחֻמָּם Gen. 4? 34, 7 לְשִׁבְבּ. similiter hic. A Quū sunt hic alterius gutturalis à chirik, mutatur hic illud in patach.

17.

* uel, circa quos. Ita erunt tibi * in quibus laborasti: negociatores

* ad uestrū: ad transitū suū tui à pueritia tua, quisque ad * plagam suam errauerunt, non fuit qui te seruaret.

Redditionem similitudinis paulò ante positae iam subiungit. סֹחֲרִים .i. mercatores uocat Astrologos & praestigiatores istos, quia nil nisi quaestum sibi propositū habent.

סחר circuiuit. סֹחֵר autē nomen habet à circumeundo. quia mercatores terram circuire solent & peruagari lucri grā.

Sunt qui dicant Prophetam alludere ad plagas coeli, quas astrologi diuidunt ac metiuntur, fingunt ut ex iis prognostica sua deducant. Ad plagam suam) q. d. non opus fuit multis et ad, sensus diuersitatis in tam longo labori disputare. in primarum enim uiam quae se oculis obiicit conuertunt se in eo errarunt. loco quod dicunt) caelo. Quisitam ne, fiunt hoc ad cognitionem in quam ipsi sapientes quoque, praelati sunt.

Caput. XLIIX.

Versus 1.

Audite istud domus Iacob, qui uocamini noīe Israel; & ex aquis Iehudah egressi sunt; qui iurant per nomen Iehouah, & Dei Israelis mentionem facere solent, non in ueritate, & non in iustitia.

Hoc capite Propheta intelligens Israelitas incredulos futuros &

& adhæsuros idolis Babyloniorum in captivitate, vehementer eos obiurgat. quidem & Ierem. 7 & 44 & Ezech. 8 reprehenduntur.

Primum autem attentionem petit ab ijs ~~quod~~ quos recturus erat instituit. Vocat autem eos familiam Iacob, ad exprobrandum ingratum animum: & ad admonendos sui officij.

Ex aquis Iehudah) Non quòd omnes originem à Iudah traxerint quos alloquitur (nam Levitæ & sacerdotes multi erant, & ex 10 tribubus relicta idololatria Ieroboam multi transierant) sed quòd præcipua pars populi Iuda esset ~~et~~ progenita.

מי in statu construct. à מים. cum affixis coniunctim, in fine adjecit sibi syllabam מי ut ממעי ~~...~~ &c.

Qui iurant per nomen Iehovæ) Per unam speciem cultus divini intelligit & alias religionis partes. q. d. vos alloquor qui religionem summam iactatis vestis. re non præstatis.

Iustitia hîc accipitur pro cordis integritate.

2.

Quia de civitate sancta vocati sunt, & super Deum Israelis nixi sunt, cuius nomen est Iehovah exercituum.

Describere pergit eos quibuscum colloqui aggreditur. Ostendit autem eos esse hypocritas.

Vocati fuerunt) .i. iactârunt se cives urbis sanctæ, & nomen ipsum Domini usurpaverunt.

Cuius nomen) Hoc videtur adiecisse Propheta, ut incuteret timorem hypocritis, cum intelligerent quicum sibi sit negotium: nimirum cum Deo verum severo.

3.

Quæ priora (fuerunt) iampridem prænuntiavi, & ex ore meo prodierunt, & audire feci ea: repente feci, & evenerunt.

Inventus sum, inquit, verax in ijs quæ prædixeram antea; fidem itaque adhibete mihi in ijs quæ iam sum dicturus.

Ea quæ antè prænuntiaverat Deus, Hebræorum alij intelligunt, quæ de Senacherib ~~Deus~~ obsessuro Hierosolymam vatici-

nanis erat, & de exercitus sub Aßyrij interitu. Alij verò latius extendunt, nimirū ad omnia quæ Deus unquam Israelitis iam tum Abrahami tempore futura prædixit.

4.

Eò quod scirem quod durus tu (esses), & nervus ferreus cervix tua, & frons tua ærea.

Causam indicat cur prædixerit longè ante, quàm futura erant. Sciebam enim, inquit, impudentiam & pravitatem tuam: nisi enim prædixissem, vaticinia alij potius et idolis ea quàm mihi illa adscripsissent.

מִדַּעְתִּי ad verb. propter scire meum. מִן hic significat propter. ut Deuter. 7, 8: מֵאַהֲבַת יְהוָה אֶתְכֶם eò quod diligeret.

Nervus ferreus) Cervix, inquit, tua ita dura est ut flecti non poßit, quasi nervos habeat ferreos.

מֵצַח frons. גִּיד nervus.

5.

Itaque nunciavi tibi iampridem; antequam adveniret publicaveram tibi, ne diceres: idolum meū fecit ea, & sculptile meum & conflatile meū præcepit ea.

Sensus est: Sicut antea, sciens ferream tibi esse frontem, nunciavi tibi res futuras: ita iam prædico, ut cū evenerint me solum earū rerū effectorem agnoscas.

Præcepit ea) i. ipsius præcepto effecta sunt.

6.

Audivisti, contemplare totū ipsum, vos autē an non nunciabitis (i. fatebimini) publicavi tibi nova ab hoc tempore, & servata (seu reclusa) quæ non noveras.

Loquitur iam de liberatione è captivitate Babylonica, quam nunc prædicit fore. & colligit fidem adhibendā ijs esse quæ prædicit, ex eo quod effecta sint illa quæ ante prædixerit.

Contemplare totū ipsum) Omnia, inquit, vides quæ longo ante tempore promiseram me præstare bona fide.

Nunc

7.

Nunc creata sunt & non à principio & ante hunc diem, neque audiveras ea, ne dicas, ecce noveram ea.

Nunc creata] i. nunc primū in lucem producta.
וְלִפְנֵי יוֹם pro לִפְנֵי הַיּוֹם ante hunc diem.

Etiam non audivisti, 8. et non novisti; etiam iam a-pridem, non aperuit se auris tua, quia sciebam quòd praevaricando praevaricareris, & rebellis ab utero nomina-tum est tibi

Cantic. 7, 12: פִּתְּחָה in 2 coniug. non est vehemen-tioris transitionis, quanquā sit transitiuū in prima פָּתַח. ut & hoc loco. Fit autē id ~~quod~~ irregu-lariter. nam 2 coniugatio transitiuorū fere solet esse. Causa obscuratur quia sequitur nominatiuus casus nomen. בָּגוֹד pro בָּגוֹד תִּבְגּוֹד. quoniam praevaricando &c: nomē diminutionis substituitur, ut saepe aliàs.

Dicuntur ab utero rebelles fuisse, id est, à liberati-one ex Aegypto, quae fuerat illis quasi uterus in quo conclusi fuerant. Quasi enim renati fuerunt, cum sunt ex seruitute Aegyptiaca extracti.

קֹרָא particip. pual. quia kybuts non fit sub prima litera ob ר sequens. mutatur igitur in cholem.

Vocatus es, inquit, & revera fuisti rebellis inde ab eo tempore quo ex Aegypto liberatus es.

9.
Propter nomen meū differam iram meam, & (propter) laudem meam reprimam (furorē) tibi, ut non excindam te.

Volo inquit maiorem habere laudis meae & gloriae quàm morum meritorum rationem. parcam igitur vobis.

אף. Alij hoc deducunt à rad. אנף alij ab אפף. Sed prior sententia verior est nam אנף est in usu, אפף non item.

חטם. nasus siue ira sic appellata quod in naso conspicitur; ut alibi dictum est de אף.

חטם. hoc solo in loco Bibliorum reperitur istud verbu[m]. [חטם] autem, occlusit, in scriptis h. Chald. Quasi dicat Dominus; iram meam tanquam occlusis naribus reprimam.

Vt non excidam te) q. d. non auferam abs te vestigationem, sed ~~non~~ tantum excidium avertam.

10.

Ecce Examinaui te, at non in argento (fornace): ~~[illegible]~~ probaui te in fornace afflictionis.

Praedicit his futura. utitur enim phrasi quia verissima sunt quae praedicat. Fornax afflictionis grauissimas aerumnas & calamitates notat; quibus se tegat populum suum examinaturum Deus.

11.

Propter me, propter me faciam: quomodo profanaretur (nomen meum?) & gloriam meam alteri non permittam.

In me, inquit, ut causa solùm cur vobis beneficium hoc exhibeatur non in vestris meritis. neque enim patiar ut nomen meum contumelia afficiatur deleto hoc meo populo. (Deus. Exod. 32, 12: Cur dicetur in Gentibus ubi est Deus illorum?) Nec permittam ut Gentes de suis dijs glorientur quasi suis cultoribus sint salutiferi.

יחל. hic est Iod sub iod, pro chirick & dagesch, quia non est capax ח. inserta autem absorbet dagesch, ut paulo post in אחר.

12

Audi me et me: Iacob & Israel vocate à me, Ego sum, ego sum primus: etiam ego novissimus.

Ego, inquit, sum absolutè infinitus sine principio ac fine ~~fine~~: hinc fit quòd mea voluntas immutabilis est: & proinde vobis metuendum non est ut stem meis promissis.

שמע אלי Audi ad me. i. attentè me audi.

מקראי. particip. paul 2 coniugat.

Iacob

Iacob & Israel) Ita notat Israelitas cum exprobratione ingratitudinis: q.d. ô vos alloquor quorum parentem quem ex mero beneplacito adoptaui mihi in filium, & primogenituram donaui. à meis uestigiis uos aberrastis.

13 Etiam manus mea fundauit terram, & dextera mea palmo mensa est coelos: uoco ego eos, astabunt pariter.

Quoniam uidebatur impossibile quod promittebat Deus de euersione Babylonis & restitutione Israelitarum, dicit, sibi quam ipse res omnes creauerit, habere se eas in promptu semper obsequio, ut omnia quae statuit praestare possit.

טִפַּח Sgrat palmum. טִפְּחָה palmo mensus est. Hac autem phrasi notat Deus se non solum condidisse coelos sed sapienter & artificiose condidisse. Ita supra cap. 40, 12.

Astabunt pariter) Ita Psal. 119, 90: כּוֹנַנְתָּ אֶרֶץ וַתַּעֲמֹד ! לְמִשְׁפָּטֶיךָ עָמְדוּ הַיּוֹם כִּי הַכֹּל עֲבָדֶיךָ !

14. Congregamini uniuersi uos, & audite; Quis inter eos praenunciauit ista? Dominus dilexit eum (Cyrum): faciet uoluntatem eius in Babel, & (erit) brachium eius in Chaldaeos.

Hinc apparet omnia capita à 45 usque ad hoc esse munita argumentis de excidio Babylonis.

וְשִׁמְעוּ Quaedam exemplaria habent ־: sub שׁ. sed perperam. Etsi enim latius est aliquanto pronunciandum schewa post schureck suffultum metheg, tamen, ut ait Kimchi patach asscribi non debet.

מִי בָהֶם. Potest relatiuum hoc tam referri & ad Babylonios & ad Deos eorum. Et fortasse Scriptura nomen dem apponit, ut ad utrumque referatur. q.d. Quis uel ex diis uel ex hominib. Babyloniis hoc ante praenunciauit?

אֲהֵבוֹ Dilexit eum. Quidam hinc colligunt Cyrum tandem se uere ad Deum conuertisse. & intelligunt hic dilectionem eam qua Deus electos prosequitur. Sed nihil est necesse ut hoc ita hic intelligamus. nam & Nebuchadnezar eum dilexisse

et alibi Deus .i. fuisse ei in illa expeditione contra Iudaeos.
15.
Ego ego loquutus, etiam nominavi eum, adduxi eum & prosperabitur in via sua. eius.
Blanius explicat quod ante dixerat se Cyrum dilexisse.
Prosperabitur) .s. Deus, cuius nomine ego dixi illud. Ego ego loquutus sum.
16.
* בסתר .i. clam Accedite ad me, audite istud, non ab initio in occulto loquutus fueram; tempore quo illud extitit, ibi ego: Nunc autem dominator Iehovah misit me, id est Spiritus eius.
Accedite) .i. mutatam personam habere. (שָׁם אָנִי)
Ego enim inquit praesens, ut res illae extiterunt quas promiseram.
Nunc autem) Petit sibi Iesaias attentionem & fidem adhiberi in iis quae dicit & dicturus est: eo quod legatus sit summi monarchae, Dei.
17.
Ita ait Iehovah redemptor tuus, sanctus Israel: ego sum Iehovah Deus tuus, docens te ad proficiendum, deducens te per viam per quam incedas.

Introducit Propheta Deum loquentem, ut ex persona Dei maior acquiratur reprehensioni authoritas.
ךָדָאַלֶּה participium kal praesens. habetque א sub se - quia gutturalis est. alioqui esset ךְדָאַלֶּה sic פֹּקֶדְךָ
Ego sum Iehova) Quasi d. eadem adhuc mihi voluntas est, quae antea: tu autem meam doctrinam per se fructuosam futuram, non recipis.
להועיל Alludit ad illud quod in Mose habemus, vitam & mortem propositam esse populo.
18.
Utinam attendisses ad mandata mea, utique fuisset tanquam flumen pax tua, & iustitia tua tanquam fluctus maris.
Ostendit Deus, in quo miseria Israelitarum consistat.
Si

[Vertical note in left margin:] # צדקה est. quia cum Deus illud ex ipso praestet quod ante promisit, iustitiam in eo ostendit, [illegible] fieri [illegible] est [illegible] synagoga [illegible], [illegible] vocetur.

Si, inquit, attendisses praeceptis meis, continua tibi fuisset felicitas, ut perpetuus est fluxus fluminum, & fluctus maris
1 Sam. 12, 7 צדקות # quoque in isto sensu sumitur. ni[illegible] mirum ut beneficentiam a Deo in populum collatam [illegible]

x. 19. Deut. 32, 29 eodem modo optat Moses filios Israelis sapere.
Eandem vero doctrinam quae hic est, habetur quoque Deuter. 5, 29.
כנהר) hic habet — quod subjici [illegible] [illegible] littera ה demonstrativa. Intelligunt igitur Hebraei flumen illum vicinum Iudaeae, Euphratem.

Iustitia populi) Non quae a populo praestatur sed quae a Deo in populum confertur. Ita templum vocatur & do[illegible]mus orationis Dei [illegible] minimi quae ad Deum funditur, & orationis populi, quam populus fundit.

Fluctus maris) Qui minime successive se invicem magna copia subsequuntur. 19.

Fuisset quoque tanquam arena semen tuum, & qui egrederentur e visceribus tuis tanquam viscera illius, non succideretur neque aboleretur nomen eius (seminis) a facie mea.

Arena) Perstat adhuc in similitudine maris ad ~~[illegible]~~ cuius littora maxima est arenae copia.
מעי form. מעיה. significans viscera, paulo post מעה
Viscera illius) i. pisces maris: qui ex tanquam viscera maris sunt, & maxima copia proseminantur ac progignuntur ~~pisces~~. Hac de causa Iacob Genes. 48 וידגו, inquit, i.e. multiplicentur ut pisces. optans filiis Ioseph amplam posteritatem.

Non succideretur) Dedissem, inquit, tibi semen copiosum, & totum etiam conservassem. Gignere enim liberos multos quidem sed non diu vitales maledictionis est magis quam benedictionis divinae.

20.

Exite e Babel, gratum accelerate e Chaldaeis, cum voce hilari annuntiate, divulgate hoc: proferte ipsum usque ad extremum terrae: dicite, Redemit Dominus servum suum Iacob.

Ut ostendat Deus constantiam in promissionibus suis, addit

51, 5 & 45

ad promissiones de liberatione Babylonica. quae ut certior sit, quasi in rem praesentem illa liberationem adducit, & iam Babylone egredi iubet. Ita Ierem. 51, 6, 45.

ברח Fugite, tu nunc fugit. At hic fugere potius dicitur, ob aliam causam quam propter metum. Sic alibi Amos 7, 12 ברח fugere simpliciter accelerare gradum. item Num. 24, 11. Nam Israelitae non metu abierunt e Babel sed tanquam servati, iussu Cyri. id quod proxime subsequentibus verbis significat.

21.

Neque sitiverunt, in solitudinibus deduxit eos, aquas e petra promanare fecit eis, & scidit rupem, & fluxerunt.

Non quidem istae beneficia praestitit Israelitis in regressu de Babylone, sed tamen similia illis quae quibus affecerat eos egredientes Aegypto per solitudines.

זוב fluxit.

22.

Non est pax ait Dominus impijs.

Primum docet quare tranquillitas illa quam aliquando relaturi Israelitae in illis salutae, nimirum quia se improbe gesserint: deinde, illius liberationis salutis beneficium non fore cum impiis.

Caput XLIX

1.

Auscultate insulae mihi, & animadvertite populi e remoti, Iehova ex utero vocavit me, e visceribus matris meae commemoravit nomen meum. i. indidit mihi nomen.

Interpretes Hebraei (cum eos intelligunt) Isaiam Prophetam de seipso hic loqui. Sed Spiritus S. in Novo testamento testatur de Christo hic vaticinium scribi. Vaticinium autem diversum est à superiorum capitum vaticinijs. ita ut in illis tamquam adumbratio liberationis per Christum praestandae, Babylonica captivitatis

captiuitatis dissolutio describitur: hic verò ipsa res, i. ipsa liberatio à peccatis per Christum ~~est~~ efficienda.

Vocauit me] i. ad hoc munus me destinauit;

מִמְּעַי è visceribus. in singul. numero מְעִי. diuersa forma ab ijs duabus quas praecedenti capite habuimus מֵעַי & מֵעָה. ab eadem tamen radice, & eiusdem significationis.

2

Et posuit os meum tanquā gladiū acutū, in umbra manus suae abscondit me; & posuit me in sagittam tersam, in pharetra sua abscondit me.

Declaratur quo modo regnū Christi & paretur & defendatur. nimirū verbo diuino. nam os hic pro verbo ponitur.

חַדָּה acutum. à rad. חדד acuit.

Manus sua] i. potentia sua. Quoniam & Christus & membra Christi sunt instar signi cui contradicitur semper seu quod impetitur: Deus eos sua potentia munit. instruit nimirū suo verbo quod & vicinos & remotos sub obedientiam redigit. nam gladio vicinos, iaculo verò remotos impetere solemus. Vtrumque praestat Verbum diuinū.

אַשְׁפָּה pharetra. forma אֲרֻזָּה

3.

Et dixit mihi, O Israel seruus meus tu es, in quo gloriosus apparebo.

Hic quoque versiculus & de Christo capite & de eius corpore intelligitur. Vocat Christū Israelem, cum quod ab Israele originem ducat (quia venit è Dauid notatur) tum quia veros Israelitas efficit.

יִשְׂרָאֵל. Accentus distinguit & separat istud nomen à tota oratione, quia in vocandi casu est.

4.

Ego autem dixi: Frustra laboraui, inaniter & vanè virtutem meam consumpsi, verumtamen iudicium meū cum Domino, & opus meum cum Deo meo.

Conqueritur de ingratitudine eorū ad quos est missus. Sunt

& Ioannis 1 habetur Christũ à suis non esse acceptũ.

Munus meum) Functus sum, inquit, officio meo quod ad Deum attinet, quamvis illud apud vulgos inefficax fuerit.

5.

Et nunc ait Dominus formator meus a utero in servũ sibi, ad reducendũ Iacob ad se, & ut Israel ad eũ con-gregetur, & gloriosus essem in oculis Domini: ac Deus meus fuit robur meum.

Ostendit Christus quod frustra sit munus suũ quod ad electos attinet.

1 Iur. 11, 20: scribitur quoque לא pro א pro ו.

Item. 2 Reg. 8, 10. ut & hoc loco.

6.

Et ait Leve (erit) ut sis mihi servus ad confirmandũ tribus Iacob, & ad reducend. restaurationes Israelis, ut restituerus sim te in lucem Gentiũ ut sit salus mea usque ad extremitatem terræ.

Vaticinium de successu regni Christi.

19 Septemb. aº 1567. Hartonus audivi Emmanuelem: quæ sequuntur, domestica ac privata industria excussi.

7.

Sic ait Iehovah redemptor Israelis, sanctus eius ad contemptam animæ, ad abominabilem gentem, ad servum dominorum: Reges videbunt & assurgent, principes (videbunt) & prosternent se: propter Iehovã qui fidelis extiterit, (propter) sanctum Israelis (qui) elegit te.

לִבְזֹה־נֶפֶשׁ. Kimchi dicit esse nomen toar בזה & significat contemptum: posse tamen esse & nutror instar קָנֶה vel בְּלֹה, ut sit sensus: Ei qui paratus est spernere ipsum animam. Vel, ponitur vice participij pass ut idem ait, pro ad contemptum animæ.

לִמְתָעֵב abominabilis. forma toar forma participii pi.

Sic

8

Sic ait Iehouah : Tempore beneplaciti respondi tibi, (.i. exaudiui tibi) Et in die salutis adiuui te : Et custodiui te, constituiq; te in foedus populi, ad eri- gendam (.i. instaurandam) terram, ad haereditare ac- cipiendas possessiones relictas.

9.

Ad dicendum captiuis : Egredimini : ijs qui sunt in tenebris, Exultate. In uijs pascent, & in omnibus excelsis locis (erit) pascuum eorum.

הִגָּלוּ Videtur esse imperat. niphal à rad. גלה ut הִקָּוּוּ. nisi quod illic ו pro ו sit ~~poss~~ positũ.

10.

Non esurient, neq; sitient, neq; percutiet eos aestus & sol: qui enim miseretur eorum ducet eos, ad fontes (inquã) aquarum deducet eos.

יְנַהֲלֵם deducet eos) Similis loquendi forma est Psal 23, 2.

11.

Et redigam omnes montes meos in uiam (vel. planum & rectum) semitaeq; meae extollentur.

~~ירמו~~ יְרֻמוּן extollentur. ֻ quod sub ר erat in schua est mutatum propter paragogen literae ן.

12.

Ecce illi è longinquo uenient : & ecce illi ab Aquilone & ab Occidente : & alij a terra Sinim.

13.

Iubilate coeli, & exulta terra, erumpite montes iubilum nam ~~misertus~~ consolatus est Iehouah populũ suũ, & afflictorum suorum misertus est. Vide similem loci supra cap. 44, 23.

14.

Et (tũ) Sion dixit : deseruit me Iehouah : & Dominus oblitus est mei.

15.

An obliviscetur mulier pueri sui ut non misereatur filii uteri sui? Etiam (si) illa obliviscantur, tamen ego non obliviscar tui.

16.

Ecce in manibus descripsi (seu statui) te: muri tui sunt coram me iugiter.

17.

Accelerauerunt aedificantes te, qui autem te destruebant & excindebant egredientur abs te.

בָּנַיִךְ sunt qui interpretantur, filij tui. alij, aedificantes te. at vero si participium esset, haberet בּוֹנַיִךְ à sing. בּוֹנָה. Grammatica igitur postulat ut filiis interpretemur. Etsi cum sensu magis congruere videatur, aedificantes. Porro, מִהֲרוּ accelerauerunt pro futur accelerabunt positum est. Sensus hic videtur: Filij tui in urbem congregabuntur, quamquam sint minimi & rusticissimi tui: inimici autem ac vastatores foras exibunt.

18.

Effer in circuitu oculos tuos ac contemplare; omnes illi congregati sunt (&) venerunt ad te. Vivo ego, inquit Iehovah quod omnibus illis tanquam ornamento vesties (te), & circumligabis te ijs tanquam sponsa. תְּקַשְּׁרִים futur. 2 person. foem. generis. piel. cum affixo tertia pers. plural. masculi.

19.

Nam solitudines tuae & vastationes tuae & terra destructa tua nunc profecto angusta erit propter incolas. longe enim recedent qui deglutiebant te.

יָצַר nonnunquam significat arctari, angustum esse. ut hoc loco. arcta erit propter incolas .i. prae multitudine

tim inhabitatorum. הֲרִיסוּת Destructio

20.

Quin etiam dicent in auribus tuis filij orbitatis tuae: Angustus est mihi (.i. unicuique nostrûm) locus hic: accede ad me (.i. propter me) ut habitem.

21.

Tum dices in corde tuo: quis genuit mihi istos? cum sim orba & solitaria. (sive unica .i. sine liberis) captiua & remota (cum fuerim) quis educauit illos? ecce ego relicta eram sola, hi (autem) unde?

22.

Sic ait Dominus Iehouah: Ecce tollam manum meam in gentes & ad populos efferam uexillum meũ: apportabuntq; filios tuos in brachio filiasq; tuas in humero ferent

חֹצֶן Kimchi in lib. rad. exponit זְרוֹעַ brachium & alios exponere ait כְּנַף הַבֶּגֶד, oram uestis Habes quoq; istam uocem Nechem. 5, 13.

23.

Eruntq; reges nutritij tui & eorum reginae nutrices tuae: multaq; in terram (flexo) uenerabuntur te, atq; adeo puluerem pedum tuorum lingent ut scias quòd ego sim Iehouah, cui qui fidunt non pudefient.

24.

Anne forti auferetur praeda? & anne captiuitas iusta euadet? .i. anne illi qui iustè detinentur ca-ptiui eruentur? מַלְקוֹחַ hic significat praedam aliàs sumitur pro palato.

25

Imo sic ait Iehouah. Etiam captiuitas forti auferetur,

ac praeda robusto eripietur : & tecum cum litigante
tecum ego litigabo : filiosque tuos ego servabo.
26.
Cibabo autem populatores tui carnem
suam, & tanquam musto sanguine suo inebriabuntur:
ut cognoscat omnis caro quod ego sim Iehouah qui
servo te, & redimo te, fortis Iaacob.
מוֹנַיִךְ partic. binoni. hiph'il cum affixo 2 pers. sin. foem.
radix est יָנָה iniquè bona alicuius compilare
עָסִיס mustum. à עָסַס calcauit, sic dictum,
quòd ex calcando & contundendo educatur.

Caput L.

Ita inquit Iehouah : Vbi est libellus repudij matris
vestrae quo dimisi illam? aut quis est è foeneratoribus
mihi cui vendidi vos? Ecce propter iniquitates
vestras estis venditi, ac propter praevaricationes v̄ras
abiecta est mater vestra.

מִנּוֹשַׁי ונּוֹשִׁים פּ׳ è foeneratoribus meis. i.
qui mutuant qui foeneratur mihi.
2.
Quare veni neque quisquam fuit (repertus?) vocavi
nec quisquam exaudivit? an ne abbreviando abbreviata
est manus mea ut redimere nequeam? an non
est in me virtus ad eripiendum? Ecce increpatione
mea siccabo mare, redigam solo flumina in desertum
ita ut pisces eorum prae inopia aquae putrescant, &
siti moriantur.
פְּדוּת redemptio. à rad. פָּדָה.
3.
Induam solos coelos nigredine, & saccum ponam pro
operimento eorum.
קַדְרוּת nigredo. כְּסוּת Operimentum. etiam Iob 24,7

Dominus

4.

Dominus Iehouah dedit mihi linguam doctorum ut sciam dicere tempore suo, sitibundo (uel lasso) uerbum: excitare mihi solet mane, excitare, inquam, mane mihi solet ~~uerbum~~ aurem, ut audiam tanquam docti.

עות hic signat tempus et opportunitatem obseruare, in tempore dicere.

אֶת־יָעֵף lasso uel sitienti sub. uerbum Domini

Vt audiam) שְׁמֹעַ hic uidetur significare non simpliciter audire, sed intelligere. ut Iesai. 36, 11.

5.

Dominus Iehouah aperuit mihi aurem, neque ego rebellaui, et nec retroversi.

נְסוּגוֹתִי Praeter. niphal. à rad. סוג, recessit.

6.

Corpus meum dedi uerberantibus, & genas meas euellentibus pilos, uultum meum non abscondi ab opprobrijs & sputo.

גֵּו signat, medium. ~~&~~ ut Iob 30, 4. Item corpus seu dorsum ut hoc loco & Io. 3, 17.

מָרַט decaluare, depilare, radere pilum.

רֹק sputum, saliua. à rad. רָקַק

7.

Et Dominus Iehouah adiuuare solet me, quapropter nec confusus sum, quapropter constitui faciem meam tanquam silicem, & cognoui quòd non pudore suffundar.

חַלָּמִישׁ est idem quod חָזָק fortis, durus. sed tantùm dicitur de silice ut Psal. 114, 8. cum ipsum signat silicem, ut hic & Deuter. 32, 13.

Propinquus est qui me iustificat, quis litem intendet mihi? consistamus unà: quis dominus iudicij mei? appropinquet mihi.

בַּעַל מִשְׁפָּטִי partem aduersariam quidam interpretantur. Ad uerbum, dominus iudicij mei: aut patronus iudicij mei.

9

Ecce dominator Iehouah adiuuabit me quis est is qui me damnet? Ecce omnes illi (sunt) instar uestimenti inueterascent, tinea consumet eos.

עָשׁ tinea. hinc uerbum. Psal. 31, 11. Ossa mea עָשֵׁשׁוּ computruerunt: corrosa sunt tanquam à tinea.

10.

Quis est inter uos timens Iehoua? auscultans uoci serui eius? Qui ambulauit in tenebris, neqz est splendor ei; speret in nomine Iehouæ, & innitatur Deo suo.

נֹגַהּ splendor. à uerbo perfecto נָגַהּ

11.

Ecce uos omnes succenditis ignem accingentes uos scintillis: ambulate in lumine ignis uestri, & in scintillis (quas) accendistis: à manu mea hoc eue-nit uobis: in dolore decumbetis.

קָדַח ardere, succendere. uerbũ & transitiuum & intransitiuum. זִיק scintilla. מַעֲצֵבָה dolor.

תִּשְׁכָּבוּן decumbetis. alij, moriemini.

CAP. LI.

Auscultate mihi qui sectamini iustitiam, qui quæritis Iehouam; contemplamini petram (unde) excisi estis, & ad perforationem cisternæ (unde) effossi estis.
חֻצַּבְתֶּם excisi estis, dolati estis. præterit. pual.
Ad מַקֶּבֶת perforationem cisternæ. i. uulua, quam comparat cisternæ. acsi dicat, ex ad cisternam perforatam ex qua perforati estis, ^ (Kimhi.) נֻקַּר effodit.
^ i. ad Sarah.

2.

Respicite ad Abrahamum patrem uestrum, & ad Sarah quæ peperit uos, qui solum uocaui eum, & benedixi ei & auxi eum.

3.

Cum consolatus est Iehouah Sionem, consolatus est omnes uastitates eius, constituitque desertum eius tanquã Eden (locum amoenu) & solitudinem eius instar horti Iehouæ, gaudium & lætitia inuenietur in ea, gratiaru actio & cantus.

4.

Attendite mihi populé mi, & gens mea aures præbete mihi: quia lex à me egredietur, & iudicium meum in lucem gentium quiescere faciam. id est requiescere faciam eos ab ira, uel à bello inquit Kimchi in commentarijs. nam רָגַע nonnunqua signat נוח quiescere.

5.

Propinqua est iustitia mea, egressa est salus mea, & brachia mea populos iudicabunt: me regiones expectabunt, & brachium meum operientur.
יִחֵל exspectauit. in piel.

6.

Attollite ad coelum oculos uestros, & intuemini terrā infra. quoniam coeli ut fumus deferentur: & ipsa terra tanquam uestimentū ueterascet, & incolae eius similiter morientur: at salus mea in seculū erit, & iustitia mea non peribit.

נִמְלָחוּ in niphal idem sign. quod נִשְׁחַת, ut כָּלָה, defecit, consumptus est.

7.

Auscultate mihi qui cognoscitis iustitiam, populi in quorum corde lex mea (est): ne timeatis opprobrium hominis; & à conuitijs eorum ne expauescatis.

גִּדּוּפָה, Conuitium, opprobrium. à גִּדֵּף, conuitiari.

8.

Nam tanquam uestem comedet eos tinea, & tanquam lanam uorabit eos uermiculus: at iustitia mea in seculum erit & salus mea in generationem generationum.

9

Euigila euigila induere fortitudine ô brachium Iehouae: euigila ut in diebus priscis, generationibus seculorū: nonne tu es illud quod excidisti Aegyptum (&) dolore afficiebas draconem?

רַהַב fortitudinem aliàs signat ut suprà in hoc propheta cap. 30, 7: hîc autem sumitur pro Aegypto quae est regio potens ac superba.

מְחוֹלֶלֶת particip. poel foem. à rad. חול. dolore afficiens; alij, uulnerans.

draconem?) Pharaonem regem Aegypti intelligit.

i. brachiū illud 10.

Nonne tu es quod siccabat mare & aquas abyssi magnae: quod redigebat profunditates maris in uiam, ut transirent redempti?

מַעֲמַקִּים profunditates. hoc nomen habetur et Psal 130, 1

11

Ita redempti (à) Iehouah reuertentur venientq; Sionem cum iubilo, & gaudium perpetuum erit in capite illoru : gaudium & laetitiã apprehendent ; fugient molestia & dolor.

יָגוֹן molestia, afflictio. à rad. יָגָה.

12.

Ego ego sum q̃ uos consolor, qua(es)tu ut timeas (tibi) ab homine (qui) morietur? & à filio hominis (qui) foeno (similis) redditur? :

13.

Obliuisceris autem Iehouae factoris tui, qui extendit coelos & fundauit terram? atq; expauescis iugiter omni die ab + à furore (eius) qui coarctat (te)? ut qui se praeparat ad perdendum? Vbinam quaeso (nunc est) furor eius qui coarctabat te?

יְהוָה עֹשֵׂךְ. Heterosis gñris. in praecedenti .n. versu foemino gñre compellabat Sion congregationi captiuoru: hic cum masculino unumquemq; quasi captiuu alloquitur.

14.

Festinauit captiuus ut soluerretur, neq; morietur, ut mittatur in foueam, neq; deficiet panis eius. Praeterit pro futur. certissimo. צֹעֶה hic est intransit. migrans, mouens se de loco ad locu. .i. captiuus qui de loco in locu traductus est. שַׁחַת fouea. à rad. שׁוּחַ uel שׁוּחַ.

15. Et ego Iehouah Deus tuus, scindens mare cum resonant fluctus eius, Iehouah exercituum nomen eius.

רָגַע idem quod בָּקַע.

16. Et ut posui uerba mea in os tuu, & umbra manus meae texi te: ut plantem coelu & fundem terra, & dica Sioni, populus meus tu es.

17. Excita te, excita te, surge Ierusalem quae bibisti de manu Iehouae poculum irae eius: foecem poculi soporis (uel, ut alij, tremoris) bibisti, expressisti. מָצָה idem q̃ מָצַץ pressit, expressit.

18. Non est qui ducat illam ex omnibus filijs (quos) peperit: non est qui apprehendat manu eius ex omnib. filijs (quos) educauit.

Redij ad lectionem Immanuelis mutata hora Strigelij. 3 Novemb.

19.

Duo ~~tria~~ sunt quae evenerunt tibi, quis condolebit tibi? vastitas & contritio, id est ipsa fames & ipse gladius. per quem consolabor te?

שְׁתַּיִם Haec vox patet non mem assumit dagesch forte in ת post scheva mobile. nam dagesch quod hic apparet est loco supplementi omissi נ. venit enim a radice שָׁנָה. Est igitur שְׁתַּיִם pro שְׁנְתַּיִם.

מִי יָנוּד Quis movebit (sub. caput) tibi? Capitis autem motio doloris & sympathias indicium erat.

Vastitas & contritio) indicat quae sint illa duo mala. alterum est internum, alterum externum.

Fames & gladius) Hae duae voces explicant duas praecedentes. & notant et calamitates duas quae plerumque coniuncta sunt. nam bellum nullum est solet quod non subsequatur fames. 20 מִי pro בְּמִי per quem?

Filij tui animi deliquium passi sunt, iacuerunt in capite omnium platearum, tanquam bos sylvestris irretitus; qui pleni erant furore Domini, increpatione Dei tui.

Pergit recensere calamitates in quibus prius fuerunt immersi Iudaei: ut liberatio ex ijs maior appareat.

Deliquium) nimirum prae fame.

Deut. 14, 5 quoque legitur hoc nomen תוא sed transpositis literis, ^ ut in quibusdam libris saepe fit. ^ ~~אתו~~ תְּאוֹ

~~מִכְמָר~~ Bubalum quidam interpretantur & ~~quae~~ ubique cum Urum. sed illi melius: nam urus in Iudaea non reperitur sed tantum in Septentrionali plaga.

מִכְמָר retis .i. in retibus. hoc retis. Hebraismus.

Increpatio Dei tui) .i. qui quanquam te increparit tamen non desinit esse Deus tuus .i. liberator tuus.

Idcirco

21.

Ideirco audi nunc hoc misera, & ebria at non vino.

Resumit metaphoram supra usurpatam ver. 17. Nunc alloquitur Ecclesiam quasi ebriam poculo sopori-feris afflictionum. Est aut hoc ut ea magis ad petendam liberationem stimuletur, & impetrata mox e-jus gaudeat.

שִׁכֻרַת forma constructionis. cui tamen nihil regi-tur. subintelligunt aut Hebraei הַצָּרוֹת. ut sit: inebriata afflictionibus.

Particula לָכֵן in principio, notat Deum praestituisse suo populo terminum afflictionis, ad quem quum pervenerit velit eum liberare.

22.

Ita ait Dominator tuus Iehovah, & Deus tuus: Qui causam tuebitur populi sui: ecce abstuli è manu tua poculum soporis, feces poculi furoris mei, non adjicies bibere ipsum ultra.

Nunc manifeste promittit se finem impositurum affli-ctionibus populi sui.

אֲדֹנַיִךְ nomen domini in plural. ponitur pro singulari. יָרִיב pro אֲשֶׁר יָרִיב. relativum .n. subintelligitur. תַּרְעֵלָה form. תַּרְדֵּמָה.

Non adjicies) Hinc magni nois Hebraei recte colli-gunt de spirituali restitutione populi Dei hic agi, non de externa & carnali. nam recte post restitutionem tem-poris Iudaeis, post 400 annos aeque acerbum imo magis acerbum multo poculum a Deo fuit propinatum.

23

Ponam autem ipsum in manu affligentium te qui dicebant animae tuae, prosterne te, ut transeamus, & posuisti tanquam terram corpus tuum, & tanquam

plateam transeuntibus.

שַׁמְתִּיהָ refertur affixu foemin. non ad כוס sit ad תַּרְעֵלָה vel קֻבַּעַת

Affligentium te) nimium transgressi limites mo-derationis à me praefixos - neque habentes eundem scopum quem ego.

שְׁחִי pro imperat. foemin. à שָׁחָה unde & השתחוה.

צַוָּאר form. צֵאן. à rad. צוה. In plural. nu-mero non sequitur formã nominis צֵאן junctum cum affi-xis. nam retinet suum .. cum צֵאן manet in schua

Caput LII

Evigila evigila, induere fortitudine tua ô Sion; induere vestib. gloriae tua ô Ierusalem, civitas sancta: quia quin non adjiciat (ut) veniat ultra in te praeputium habens & pollutus.

Qui dolebant aut poenitentiam agebant, saccū & induere & cinere se sordidare solebant: contrà, cùm inter hîc Propheta laetitiam & gaudium sum-mū vaticinatur, iubet vestes pretiosas & laetas induere.

Audiri Iud. 5, 12. accentus est in ultimā, עוּרִי illa his quoque עוּרִי: usitatius tamen multo est ut in prima syllaba sit accentus: ut in eodē versu bis עורי

תִּפְאַרְתֵּךְ Nomina foeminina formae desinentia in ת cùm coniunguntur affixis, imprimunt dagesch literae ת. cùm autem in ה desinunt: in compositione affixi ת non habet dagesch.

Ut veniat in te) subaudi tanquam hostis & tanqua victor. Per incircumcisū intelligit eū qui ab Ecclesia & foedere alienus est. 2.

Excute te è pulvere, surge, sede Ierusalem. dissol- vere

ore uinculis colli tui, captiua filia Sion.

Nunc inquit cineres & pulueres, quibus sordidata iacebat tristitiam & moerorem significans, excutere.

שְׁבִי hic quidam interpretantur captiuitatem & coniungunt cum sequenti uoce ^ sed cum ab ea accentu seiuncta sit, apparet imperat. form. esse à ישב.

^ ô captiuitas Ierusalem.

Vinculis collis tui) Metaphora sumta a iumentis iugo subiectis.

מוֹסֵר uinculum à rad. יָסַר in qua radice י est posita pro א. nam אסר significat ligauit.

צַוָּארֵךְ. in hoc nomine exprimitur litera quiescens post T, quae post omnes uocales longas potestate subsequitur, & si non actu.

3.

Nam ita ait Dominus: Gratis uenditi fuistis & non argento redimemini. Sententia simplicissima est:

" Non ita uenditi estis hostibus ut inter eos & me
" contractus interuenerit: non igitur pendebit salus uestra
" à uoluntate hostium, sed ut libere uenditi estis
" ita & libere redimemini. Sunt igitur Israelitae
" gratis uenditi, quatenus nullum pro eis pretium
" ab hoste Deus accepit: quod autem ad ipsum popu-
" lum attinet, suis peccatis captiuitatem seu uendi-
" tionem illam sunt meriti

4

Nam ita ait Dominator Iehouah:

(In) Aegyptum descenderat populus meus in principio, ut ad peregrinandum ibi: at Assyrius pro nihilo (hoc est, sine re) oppressit eum. .i. populum meum.

A minori ad maius confirmat fidem suae promissi-
,, onis. Si vos liberavi a servitute Aegyptiorum quae
,, que iusta videbatur, quia sponte eo descenderunt
,, patres vestri, & se Faroni subiecerunt: multo magis
,, vos induxi(?) huic captivitati eximam. iniustam dico
,, quod ad regem Babylonis attinet, non quod ad vos.
Oppressit eum) .i. invitum traxit eum. Atque
ita discrimen notat inter hanc & Babylonicam
Aegyptiam captivitatem: haec enim voluntaria in
principio fuit. illa violenta & iniusta.

5.

Nunc itaque quid mihi hic? dictum Domini:
nam sublatus fuit populus meus sine causa,
dominatores eius eiulare faciunt (eum): & iugiter
quotidie nomen meum contumelia afficitur.
Primum; Assyrius nullum ius habet in meum populum.
Secundo, insolenter dominantur. Tertio, no-
men Domini contumeliae exponitur. Has tres
causas Deus adhibet cur amplius quiescere nolit
sed aggredi velit liberationem sui populi.

מֹשְׁלָו. Regulariter esset ו ישבו. sed
hic si puncta spectes, est pluralis num. omnes domina-
tores: sin litteras singul. quisque dominatorum.

יְהֵילִילוּ: Solet ה nota coniugationis hiphil
excidere in futuro: tamen nonnunquam exprimi-
tur. praesertim in verbis quiescentibus in prima ',
ut יְהוֹשִׁיעַ. pro יוֹשִׁיעַ. rad. est ילל

מְנֹאָץ Mixtum ex coniugationis pual participio
quod attinet ad 2 syllabam: & ex coniug. hith-
pael partic. praef. in prima syllaba. Littera au-
ת formativa verbi hithpael eliditur, & suppletur
tn per dagesch impressum נ. pro מִתְנָאֵץ

Sed

Sed potest esse duntaxat participium hithpael, ut ת, quod sub ו scribi debebat pro patach si ה fuisset capax dagesh: mutatum sit in cholem.

6.

Iccirco cognoscet populus meus nomen meum, pro a ..... (cognoscet) in die illo, quod ego ipse qui iam loquor ecce (adero).

ידע Cognoscet .i. experietur. q. d. id quod iam fide complectitur, id olim reipsa experietur.

7.

Quam speciosi facti sunt super ipsos montes pedes euangelizantis, publicantis pacem, nuntiantis bonum, nuntiantis salutem, dicentis Sioni, Regnat Deus tuus.

Sicut qui nouam suam audiri late cupiunt, sup-..... & editiorem locum conscendunt: ita hic Propheta nuntios salutis in ipsos montes ascensuros, ad late spargendum salutis nuncium, dicit.

נָאווּ ex ordine quiescentium in prima & quiescentium in ultima. rad. נָאָה. hic est in conig. niphal pro נִנְאֲוּ. Atque ista quidem .... consonantium conflatio in Hebraea lingua minus est frequens, in Chaldaea aut & Syra linguis frequentiss.

בשר bona nuntiauit. semper in bonam partem sumitur, etsi secus sentiat Kimchi.

Quam speciosi &c.) .i. quam gratus est aduentus eorum qui nuntium boni afferunt. Talis locutio est Cantic. 7, 1.

8.

Vox Vocem speculatorum tuorum (audies), extollent uocem, pariter exultabunt quia oculo ad oculum ui-debunt, quum conuerterit Deus Sionem.

tanquã speculatores
Induxit prophetas, praemonentes populum iudaicu de adventu servatoris sui. Speculatores enim saepenumero prophetae in Scriptura nominantur. ut infra 56. Ierem. 6. Habac. 2. &c.
Exaltarunt vocem) .i. certissime efferunt. ꝙ nuntiabunt nobis quam certissima.
עַיִן בְּעַיִן) Num. 14, 14 -- similis locutio habetur. & signat, manifestissime. non ea quae propius admota sunt penitius introspicimus.
בְּשׁוּב יהוה Nahum. 2, 3. Sophon. 2, 7 & 3, 20. habemus quoque שׁב in significatione transitiua ac si esset הֵשִׁיב convertit, redire fecit.
Erumpite (in laudes) exsultate pariter ruinae Ierusalem, q̃a certissime consolabitur Dominus populum suum, certissimo redimet Ierusalem.
Hortatur ad gratiarum actionem, suamq; hortationem amplificat prosopopoeia.
10.
Nudavit Deus brachium sanctũ sui ante oculos omniũ gentiũ; & videbunt oẽs termini terrae salutem Dei nr̃i.
Metaphorice signat Deum fore futurum & diligentissimum in liberandis suis.
11.
Recedite Recedite exite illinc, pollutum ne tetigeritis, exite e medio eius: mundamini gestantes vasa Domini.
Nonnec Videtur hypotyposi iucũda, instare tempus liberationis atq; ideo iubere illis ut sint parati, tanquã statim abituri.
Etenim

Etenim non cum festinatione exibitis, & cum fuga non digredietis, sed ibit ante vos Dominus & congregator ut erit Deus Israel.

Cum festinatione potius extracti quam abducti fuerunt Israelitae ex Aegypto fuitque fuga magis quam liberatio: at hac liberatio à captivitate Babylonica & servitute diaboli non ita se habebit, inquit propheta. Nam Israelitae ex Babylonia discesserunt concessione & permissu regis, sensim & bene compositis rebus.

Levit. 20, 8: pro ∴ ~~ante~~ ante affixũ 2 personae pronominis mutatur quoque in chiric. מְקַדִּשְׁכֶם: ut hoc loco מְאַסִּפְכֶם pro מְאַסֶּפְכֶם.

13.

Ecce prosperabitur servus meus, extollet se, & exaltabitur, & sublimis erit valde.

Hic incipere debebat caput LIII. agitur enim iam de Christo qui formã servi accepturus & pro nobis satisfacturus erat. cuius quoque causa omnia quae Judaeis unquam à Deo bona contigerunt, sunt data. In Thalmud, volumine Sanhedrim cap. ult. uidetur intelligitur vaticiniũ sequens de Christo redemtore generis humani. Jonathan quoque Chaldaeus de Chr̃o intelligit, & alij Judaei qui ante Christum natum vixerunt, neque pravis studijs secta & opinionibus errorum corrupti fuerunt, ut sunt ij qui postea sunt secuti. 1 Sam. 18, 14. hoc quoque verbum הִשְׂכִּיל pro prosperari usurpatur.

14.

Attoniti obstupuerunt super te multi, adeo corruptus erit prae humanis modo aspectus eius, & forma eius ultra (modu) filiorum hominis:

Est quaedam anticipatio in hoc & sequenti versu: Nec quis à Messia abhorreat propter eius deformitatem & abiectionem: hanc enim subsecutura est incomparabilis & aeterna sublimitas.

כֵּן hic significat, adeo.

15.

Ita asperget (famae suae) gentes multas: super eum claudent reges os suum: quia quod narratum non fuerat eis, viderint: & quod non audierant intellexerint.

יַזֶּה futur. hiph. à rad. נזה. Sensus autem Christum nomen suum celeberrimum redditurum inter multas gentes, sicuti antea obscurum & abiectum erat. Kimchi aliam significationem verbo huic tribuit, sed coactam nimis. interpretatur enim יַזֶּה alloquetur. Claudent os suum) i. obstupescent prae admiratione, & Christo credent, ipsique se submittent.

Caput LIII.

Quis crediturus erat praedicationi nostrae, (vel publicationi nostrae) & brachium Domini cui revelatum fuisset? Praedicit Propheta homines incredulos in hac voce: nunquam hoc credituri aut in animum inducturi eorum, tam mirabili ratione Deum liberationem sui populi instituturum fuisse, / eamque virtute effecturum Deum misso Christo, ~~quae ita~~ nisi iam oculis vidissemus.

2.

Et ascendit ut virgultum coram eo & ut radix è terra sitibunda, non forma ei (erat), nec decor & cum videremus eum nequaquam erat aspectus ut desideraremus eum.

יוֹנֵק significat tenerum foetum animalis qui adhuc sugit.

fugit. hinc transfertur ad tertiu singulum.
Non erat decor) nimirum ut quod promitteret tantum prae-
stantiae & excellentiae quantam postea apparuit.

3.

Despectus fuit & vilissimus virorum, vir
dolorum & cognitus (.i. obnoxius) morbo, & tan-
quam absconsio faciei a nobis, despectus, ideo non reputauimus eum.
חֲדַל in statu abs. et חָדֵל form. זָקֵן
prouenit. & אִישִׁ etiam in plural. num. reperitur,
quod perrarum est.
Absconsio) .i. tanquam res a qua abhorrentes ab-
sconditimus atque auertimus faciem.

4.

Sane morbum nostrum ipse pertulit, & dolo-
res nostros ipse portauit eos: tamen nos repu-
tauimus eum plagis affectum percussum a Deo
& humiliatum.
Nunc accusant errorem suum
חֳלָיֵנוּ plural. num. a sing. חֳלִי .
pro א autem in quam mutari) aliis solet.
in plural. num. hic manet)

5.

Atqui ipse dolore affectus erat propter rebelliones no-
stras, attritus propter iniquitates nostras, castigatio pa-
cis nostrae super eum erat, & per liuorem eius (pla-
ga) sanata est nobis.
מְחֹלָל participium pual in piel. significatque dolorem
grauissimum quali parturientes affici solent.
Castigatio &c.) .i. illa castigatio quae necessaria
erat ad nos Deo conciliandos & pacificandos.

נִרְפָּא) Ellipsis. subaudi 6 נִגַּשׂ

Omnes nos tanquam ovis erravimus, quisque in viam suam convertimus nos: Dominus autem incidere fecit in eum iniquitatem omnium nostrum.

7

Exactus est & ipse afflictus est nec tamen aperuit os suum tanquam agnus ad mactationem ductus est & ut ovis ante faciem tondentium suorum obmutuit, ut non aperuerit os suum.

נָגַשׂ significat exigere debitum. item in niphal נִגַּשׂ significat adigi ad solutionem debiti.

שֶׂה significat, & agnum & hoedum: parvulum in utraque specie.

טֶבַח interdum est nomen destructio significans mactationem: aliàs (& quidem saepius) locum ubi ipsa mactatio peragitur fit.

רָחֵל ovis tantum sexus foeminini. at צאן vox est ovis utriusque sexus.

נֶאֱלָם deponens verbum significans obmutescere.

11.

Propter laborem animæ suæ uidebit (quo) sa-
turetur: cognitione sui iustificabit iustus servus
meus multos: & iniquitates ipsorū ipse portabit.
Consuetudo Scripturæ est uerbo uidendi uti
pro experiri & percipere. ut Ierem. 17, 6
ולא יראה כי־יבא טוב Non uidebit cum uenit boni.
Ita hoc loco dicitur: Videbit (quo) saturetur,
id est percipiet uberem fructum voluntariæ suæ
passionis

12
Propterea distribuam partem ei cum multis, & cum ro-
bustis diuidet prædam, eo quod effudit expositam ad
mortem animam suam: & cū praevaricatoribus nu-
meratus est, & ipse peccatum multorū sustinuit
& pro ipsis praevaricatoribus orauit.
Loquitur de Christo triumphaturo tanquam de
principib. qui deuictorū hostium spolia dilecta
diuidunt.

Sic sumitur pro magnis Ierem. 25, 14. גוים רבים.
רבים non solum ad quantitatem discretam
sed & saepe ad continuam quantitatem refertur.
Ita hoc loco רבים non tam multos quam
magnos, robore uiribus & dignitate, significat.
הערה effudit. quomodo & exponitur Gen.
24, 20: ותער אל כדה Et effudit hydriam suam Futur. piel.
Quidam aut exponunt, exoneravit, respicientes
ad radicem ערך, sed Grammatica repugnat.
Est enim hiphil a rad. ערה

הפגיע quando construitur cum literæ ב signi-
ficat incidere fecit. ut supra versu 6. At constructum cū ל, orauit, inter-
cessit ut Genes. 23, 8. & hoc loco; tametsi in Genesi
verbum in kal ponitur. ופגעו־לי.

Caput LIV.

1.

Iubila sterilis (quae) non peperisti: erumpe in jubilum & exsulta (quae) non indoluisti: quoniam plures (futuri sunt) filij desolatae quam filij coniugatae.

Quia Christus non sibi sed Ecclesiae suae Christus mortuus est, statim post narrationem mortis eius subiungit propheta utilitatem quae ex ea ad pios reditura est. Nam Ecclesia quae inclusa erat angustis limitibus: a morte Christi per totum orbem est sparsa.

Sterilis) O Ecclesia Gentium quae hactenus nullos aut paucissimos peperisti Deo filios. צהל proprie est hinnire. sed hinc transfertur etiam ad homines quae latina clamantes.

חיל doluit, e dolore seu laboravit.

2.

Dilata locum tentorij tui, & cortinas tabernaculorum tuorum dilatent: ne prohibeas; produc funes tuos, & paxillos tuos consolida.

Pergit vaticinari de propagatione Ecclesiae Dei. Accommodat autem hanc concionem ad consuetudinem sui temporis & regionis. prout enim vel magna vel parva erat familia, ita vel latius vel angustius erant distendenda tentoria.

Dilata locum) q. d. non iam amplius sola Ierusalem sufficit accipiendis Dei cultoribus

ultoribus or filijs. מִשְׁכָּן habitaculum.
instar מִשְׁפָּט · רִיעָה ruina ut נְדִיבָה.
תַּחְשֹׁךְ prohibens. pro schuua est positum
cholem in schin · propter accentum athnach.
יָתֵד clauus paxillus. forma יָקָר · in plur. foemininum
3. est יְתֵדוֹת
Quoniam ad dextram & sinistram erumpes & se-
men tuum gentes possidebit, & urbes desolatas ha-
bitabiles reddent.

Ad dextram) id est à meridie. Nam ita
in superiori plaga orbis describuntur ut sunt
homini versa facie stanti ad Orientem. Huic
Auster est à dextra דָּרוֹם inde dictus: Eurus
à fronte: à tergo Zephyrus: Aquilo à si-
nistra.
Semen tuum gentes) i. Christus semen Ecclesiae
ex suo semine oriundus erit Gentium haeres.
iuxta promissionem datam Psal. 2.
4.
Ne timeas, quia non pudebit te fies, & ne confun-
daris, quia non erubesces; quin potius pudoris ado-
lescentiae tuae obliuisceris, & opprobrij uiduitatis
tuae non recordaberis ultra.
Promittit Ecclesiae continuam protectionem, iuxta
illud: Ego uobiscum sum usque ad consummationem
seculi. Comparat autem hanc liberationem cum
prioribus, quas experta est alia captiuitate, hanc uno per-
petuam fore dicit restitutionem. Adolescentiam

vocat Propheta (interpretibus Hebraeis) captivitatem Israelitarum in Aegypto, viduitatem autem captivitatem Babylonicam. עלומים adolescentiarum i. adolescentiae. nomina enim aetatum in plurali numero tantum sunt usitata. עלמה puella occulta, incognita viro. hinc עלומים

*Viduitatis tuae) i. captivitatis Babylonicae, de qua loquitur Propheta, etsi iam praeteriisset.

*viduitatem eo tu vidua tibi videberis, q. ad tempus a me derelicta „ gustaris.

5 Nam maritus tuus fabricator tuus, Deus exercituum nomen eius, & redemptor tuus sanctus Deus Israel, Deus universae terrae vocabitur.

Causa redemptionis etiam ponitur: Quia Deus vult universae terrae Deus vocari. בעליך vocatur maritus a patrocinio quod maritus uxori debet. In plural. ponitur pro singulari, ex more nominum significantium dominium.

6 Sed tanquam mulierem derelictam & afflictam spiritu vocavit te Dominus, & uxorem adolescentiae quae sperni (nonnunquam) solet, ait Deus tuus. Cl. d. At tempus quidem a me spreta fuisti, sed iam antiquam & coniugalem nostram erga te benevolentiam declarato.

2 Sam. 16, 18 כי etiam pro sed, vel etiam legitur. ut hoc loco.

Tanquam derelictam) q. d. non tanquam viduam

duum et repudiatam, ut tu putabas.
אֵשֶׁת est forma constructiua ex forma absoluta אִשָּׁה. non ut quidam putant esse אשת formam per se.
7.
In momento exiguo dereliqueram te: et miseri cordia maxima colligam te.
רֶגַע per se paruum tempus significat. et coniun ctum cum nomine קטן, minimum temporis punc tum significat.
8
In momento irae abscondi faciem meam pauli sper abs te; et per clementiam aeternalem mi sertus sum tui, ait redemptor tuus Iehouah.
שֶׁצֶף dicti non inuenitur quam hoc loco. quo omnium interpretum sensu idem quod רֶגַע significat.
9.
Nam (cui) aqua Noe illud mihi (est) quibus cum iuraueram fore ut non transiret aqua Noah ultra super terram, ita iuraui quo minus irascar aduersus te & quo minus increpem te.
Dicit non magis expectandam aut timendam esse vindictam post hanc restitutionem, quam uniuersale diluuium est expectandum, quod non uenturum iurauit Dominus Noe.
Varia est lectio in principio vers. istius. quae tamen uerum sensum non parit. כִּימֵי Tanquam diebus & כִּי־מֵי nam (cui) aqua Noach illud est mihi. Ut autem sit כימי una dictio, confirmant uerba quae paulo post sequuntur conditiue particula

Sed montes ipsi mouebuntur (seu recedent), & ipsi colles nutabunt; at clementia mea à te non recedet, & foedus pacis meae non nutabit inquit miserator tuus Iehouah.

גֶּבַע collis. hinc גִּבְעָה item signif. in plur. גְּבָעוֹת.

Foedus pacis meae) i. foedus quo promisi tibi me initurum pacem tecum. meq; tibi reconciliatum iri. Hinc rursus patet prophetam hic non ~~loqui~~ tantum de liberatione à captiuitate Babylonica loqui: sed multò magis de liberatione à tyrannide Diaboli: quae liberatio aeterna est. Miserator tuus) Notat unicam causam & fontem liberationis nrae, Dei misericordiā.

11

O paupercula, tempestate iactata, consolatione destituta; ecce ego collocabo ([illegible]) in [illegible] lapide lapides tuos, & fundabo te in Sapphiro.

Promittitur restitutio Ecclesiae sub metaphora ~~restitu~~ reaedificationis aedificij alicuius [illegible].

Tantò autem statum Ecclesiae meliorem pristino futurum pollicetur, quantò gemmae & pretiosi lapides uulgaribus lapidibus praestant.

כדכד carbunculus. 1 Paralip. 29. huius lapidis pretiosi quoque fit mentio.

12.

Et ponam pretiosiss. lapidem fenestras tuas, & portas tuas è lapidibus refulgentib. ~~[illegible]~~ ex colore ignis, & omnem terminum tuū (vestigium) in lapides desiderabiles.

כדכד

כַּדְכֹּד Lapis nigri coloris & preciosus. hoc
colore cum gagates sit praeditus, coniicit hinc
hunc esse כדכד. Gagates vocatur à flumine
in quo invenitur. His lapis post conceptum
ignem, restingui non potest igne aquâ, sed oleo. teste
plinio li. lib. 26 c. 29.

אֶבֶן אֶקְדָּח lapis rutilationis seu feruoris. i.
qui feruoris & ignorum colorem habet. rubinum
vulgò vocant.

13

Praeterea omnes filij tui (i. erunt) edocti à Do-
mino, & crescet felicitas filiorum tuorum.

Cognitio Dei praecipuum est donum quod in Ec-
clesiam velitius confertur. De hoc etiam Ierem.
31, 34 habemus.

לִמּוּד nomen subst. forma שָׁלוֹם

14.

Per iustitiam stabilieris, longè discedes ab oppres-
sione, quia non formidabis, & (longè discedes)
à pauore, quia non appropinquabit ad te.

Opponit iustitiam tyrannidi à qua longè abesse
vocabat. Promittit igitur iustum & aequum ma-
gistratum fidelibus. De iustitia hoc etiam supra
cap. 72.

תִּכּוֹנָנִי pro תִּתְכּוֹנְנִי. ad intendendam empha-
siam quarum + literae geminatae positurae erant.

רַחֲקִי Est quidem imperat. modi: sed tamen
pro more Hebraeae linguae sumit suu tempus à prae-
cedentis verbi tempore. ~~Ex~~ Ponitur igitur pro

futuro תְּרַחֲקִי. Neq; tu ratione cur imperativus sit positus. Deus enim non solu[m] suis promittit felicitatem, sed simul etiam pre-iubet ut sua promissio impleatur.

מְחִתָּה à rad. חתת, form. מְגִלָּה (cuius)

15.

Ecce congregando congregabit se (hostis) non ex me, qui congregaverit se contra te, in te cadet.

.1. Quoniam, qui contra te conspirabunt, id contra meam voluntatem conabuntur facere; et mea voluntate & potentia concident ac peribunt.

~~Deut. 32, 36~~ אֶפֶס accipitur pro אֵין ut etiam hoc loco.

16

Ecce ego creavi fabrum sufflantem in igne carbones (.i. ignitos), & proferentem instrumentum ad opus suum: & ego creavi vastatorem ad perdendum.

Loquitur de fabro artifice instrumentorum bellicorum.

בְּאֵשׁ פֶּחָם est in constructivo statu quia בּ sub se habet schwa. Si in statu absoluto esset scriberetur בָּאֵשׁ.

Suum) hoc suum refertur ad instrumentum non ad fabrum. nam faber saepe non utitur gladio aut lancea quam fabricat.

Innuitur discrimen calamitatum quae immittuntur electis & reprobis: hi ut perdantur, illi ut serventur.

17.

Omne instrumentum (quod) formatum fuerit contra te non succedet, & omnem linguam quae consurget

contra eorum pergit
qui, ut in iudicium veniunt; hac est haereditas servorum Domini, & iustitia eorum a me, dicit Dominus.
Nihil potest adversus electos Dei, sed omnia eis in bonum cooperantur. Hoc ipsum Propheta hoc versiculo docet.

יֻצַּר יוצר fut. hophal à יצר

Negat electis nocitura instrumenta tam ea quae ab hominibus inventa facta quam quae a natura data sunt.

Haereditas) Epiphonema. quo confirmat possessio non solum electis esse firmissimam, qualis est ea quae haereditate obvenit.

Caput LV

Heus omnes sitientes venite ad hanc aquas, etiam ii qui non est argentum; venite emite & comedite, venite inquam emite absque argento & absque pretio vinum

Beneficium quod ex morte Christi consequuntur electi hic commemorat Propheta sub metaphora cibi & potus. Rationem eius fructus percipiendi quoque ostendit

הוי nonnunquam ponitur pro interiectione dolendi luctus. atque tum ה est loco א. Quando vero adhortationem vocandi est, ה proprium est. & radix הָיָה; ut הוי significat quasi, adest, adesto.
לַמַּיִם pro להמים nam de certis aquis & salutaribus loquitur .i. spiritualibus Christi donis.
אכל proprie significat edere. nonnunquam significat autem latius, frui nimirum ut hoc loco. & supra 1 cap. 19 vers.

שָׁבַר proprie significat confringere. Hinc etiam, compararant victum, cibum & potum: quibus nimirum fames sitisque confringitur.

2.

Quare expenditis argentum absque pane? (i. pro eo quod non est cibus) & laborem vestrum pro eo quod non saturat? audite audiendo me, & comedite (i. fruemini bono) & oblectetur se in pinguedine anima vestra.

Dehortatio a falsis rationibus quaerenda salutem, veram autem rationem subiungit, quae est auditio verbi Dei, quo & promissiones offeruntur, & Spiritu sancto operante fides datur.

לֶחֶם non tantum panem, sed cibum omnis generis significat, non aliter quam cibus vocab. לָחַם non tantum panem comedere significat, sed & quemcunque cibo vesci. Proverb. 8.

Cum infinitivus iungitur cum verbo alicuius futuri temporis, praeponitur, ut שָׁמוֹעַ שָׁמַעְתִּי. cum autem imperativo iungitur, postponitur, ut hoc loco שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ

3.

Inclinate aurem vestram & venite ad me; audite, & vivet anima vestra: & percutiam vobiscum foedus aeternum: misericordias Davidis, quae firmae sunt.

Pergit in instituta hortatione ad audiendum

&

& percipientes fide promissionis.
Nam ita gradatim procedit: Inclinate aurem (.i. audite verba & auribus) & venite ad me .i. credite. Hinc efficacem fidei subiungit: ut vivat anima vestra. ut Habacuc Iustus ex fide sua vivet.
Percussionem volis...) .i. vos, participes faciam aeterni foederis iam dudum percussi.
Hose. 3,5 & Ierem. 30 dicitur Christus etiam David quia ab eo propagatus est. David Kimchi & Aben Ezra etiam de Christo hoc loco intelligunt dicto. ut & hoc loco.
4
Ecce testem populorum constitui eum, ducem & praeceptorem gentium. vel, praecipientem gentib.
Officium Christi incipit describere.
5.
Ecce gentem quam non noveris vocabis, & gens quae non noverunt te ad te current propter Dominum Deum tuum, & sanctum Israel, quia glorificabit te.
Ostendit fore ut in principatu Christi multi populi subsint, quos ante Deus pro suis non habebat.
וּלְקְדוֹשׁ pro לְמַעַן קְדוֹשׁ.
Propter Dominum) quia, inquit, Dominus te permultum exaltabit.
6.
Quaerite Dominum dum inveniri pt, invocate eum dum ipse est proximus.
Exhortatio Iudaeorum ad conversionem, exemplo Gentium.

7.
Derelinquat impius viam suam, & vir ini-
quitatis cogitationes suas, & revertatur ad Do-
minum, & miserebitur eius: & ad Dominum
nostrum, quia multus esse solet ad ignoscendum.
Quaere qua vere inquiratur & inveniatur
Deus.
לסלוח pro לסלח ut & supra cap. 12,
8.
Nam non sunt cogitationes meae cogitatio-
nes vestrae, nec viae vestrae sicut viae meae,
dictum Domini.
~~Dicit~~ Vias refert similes ad exempla &
facta Dei quae incurrunt in malos; [illegible] co-
gitationes eius ad voluntatem.
Confirmat misericordiam Dei ipso intuens
loquentem. q.d. non sum iratus &
inexorabilis ut vos saepe estis soletis: sed
benignus & obvius vobis si revertamini
ad me.
9.
Nam quantum celsiores sunt caeli terra, ita
superiores viae meae vias vestras, & cogi-
tationes meae quam cogitationes vestrae.
10.
Sed quantum descendit pluvia imber &
nix e caelo, & illuc non redire solet, sed
irrigat ipsam terram & parere facit eam .i.
germinare facit eam & edit semen seminanti
& panem comedenti:
Pluvia non solum educit frumentum ex terra,
quod

quod alendis hominib. sufficiat: unũ etiam foenis seminis quod rursus terrae mandetur.

11

Ita erit verbũ meũ quod egreditur ex ore meo: non revertetur ad me vacuũ (.i. sine fructu) sed faciet id quod volueram, & prosperum faciet iis quibus misi illud.

12.

Nam in laetitia *egrediemini, & in pace deducemini, ipsi montes & ipsi colles erumpent coram vobis in laudem, & omnes arbores agrestes plaudent manu.

Promittitur hic liberatio Babylonica tanquam typus. & hinc illa liberatio quae sub typo isto comprehendebatur, .i. à peccato & morte.

* Egrediemini, scilicet è Babylone.

Tantum inquit aberit ut montes vobis patriam repetentibus sint impedimento, ut etiam suo modo gavisuri sint de vestra liberatione ac reditu.

תּוּבָלוּן futurum hophal à rad. יבל.

מְחָא percussit, plausit. Verbum commune tribus linguis, Hebraeae, Syrae, Chaldaeae. hic autem in futuro ה in א est mutatum. nam si esset ה ut mox est יִמְחוּ. Gestus ~~[illegible]~~ laetitiae qui fit plaudentis manibus etiam fit [illegible] ~~4 Reg. 11, 12~~ & Ezech. 25, 6.

13.

Pro rubo ascendet abies, pro ipsa spina ascendet myrtus, eritque domino pro monumento, pro signo perpetuo quod non excindetur.

Planitiem quoque ipsam & agros dicit suo more

4. R. 12. Ez. 25, 6

gavisuros ratione, Isaiae Holdanum. Pro rubo, inquit, asor
Stet abies, q. d. sub qua eius umbra nos laetificet.
Et pro spina q nocens etiam lateat solus, ubi & iucunda arbor.
Cap. 7, 19 supra habuimus hoc ipsum nomen sin
נַעֲצוּץ in plural. num. usque tamen duo-
bus istis locis habetur hoc nomen.

סִרְפַּד Spinam esse oes interpretes fatentur. sed in
specie discrepant. Videtur aut significare non solum la-
ctentem spinam suo acumine, sed etiam male olentem.
Quod inde colligitur, quia opponitur ei arbor quae non
solum non laedit, sed & suaveolet.

Caput LVI.

Ita ait Iehovah: Custodite iudicium & faci-
te iustitiam, quia propinqua est salus mea ut ve-
niat, & iustitia mea ut reveletur.

Ostendit Propheta quomodo se gerere debeant
quos Deus tantis beneficijs est dignatus.
Sub nomine iudicij & iustitiae continentur omnia
nostra & erga Deum & erga hoies officia.
יְשׁוּעָתִי active sumitur: ut & צִדְקָתִי. Salus
mea qua ego salvos facio: & iustitia mea qua
iustifico impios.

2

Beatus homo qui fecerit hoc, & filius hominis
(qui) persistet fortiter in ea: custodiens sabba-
thum quo minus profanet ipsum, & custodiens ma-
num suam quo minus faciat ullum malum.

Per synecdochen proponit partem illius iudicij &
iustitiae, quam Deus totam requirit. Unius enim
sabbathi observatione indicat omnium institutorum
Dei sese exsecutionem.

אשרי

אַשְׁרֵי duobus nominibus anomalum est. Primū quia in plurali est numero, & singulare significat. Secundō quòd semper sit in statu constructivo cum tamen nihil regat. Sed sunt nonnulli qui ista causa adducti dicunt eē nomen substant. plural. numeri: Beatitudines viri. Verū cum hoc utrique locū habere non possit, priori sentēe acquiescimus.

אֱנוֹשׁ vocatur homo à molestia & miseria.

אִישׁ ab אֻשָּׁא fundamt, quia vir fuit fundamentum humani generis.

גֶּבֶר à corporis & animi robor. אָדָם à materia ex qua formatus est, rubicū terra.

3.

Et ne dicat filius alieni qui adiunctus ē Dno dicendo: Separando separavit me Dnū Deus à populo suo & ne dicat eunuchus, ecce ego sum arbor arida.

Deut. 23,1 Inter reliquos qui non recipiendi sunt in congregationem Dei numerantur quoque illi qui ita corpore affecti erant, ut gignere non possint, & etiam alienigenae. At, inquit Propheta, quibuscunque fuerit quis natus parentibus, quodcunque in corpore vitium habuerit, hi si voluntatem Dni effecerint à participatione coelestis haereditatis non excludentur. De hoc re etiam Ezechiel 47,22 vaticinatur. De corporali autē restitutione hoc non ē intelligendū: habetur enim quo ad Ezra sive repudiatae foeminae alienae & vincti ad hoc initiati filij ad ijs procreati

Adiunctus Dno) subiat per fidem.

Eunuchi in utraque Ecclesia non ab a congregatione populi Dei, cum spe salutis excludebantur sed a functione in sacerdotum.

4.

Quia ita ait Dominus illis eunuchis qui servaverint sabbatha mea, & elegerint quod placitum est mihi, & retinuerint foedus meum.

Et elegerint) q. d. non tantum servent externam illam ceremoniam, sed etiam id quod per ceremoniam significatur.

סָרִיסִים quia י retinetur in plur: sed ס intelligitur quod sit ex ordine eius quam in sing. ratio habetur dagesch, ut צַדִּיק.

5.

Dabo quoque eis in domo mea & intra muros meos locum & nomen praestantius quam filiorum & filiarum; nomen sempiternum dabo ei quod non abolebitur.

Deut. 23, 12 etiam sumitur יָד non pro manu, sed pro spatio & loco.

Locum) Transferuntur ... Ecclesiae. q. hoc qui dum tempore est in hoc solo loco, sed olim erit per universum orbem. Et nomen) Qui ante non vocabantur filii Dei, iam vocabuntur meus populus meique filii.

Praestantius) nam hoc beneficium etiam cum magis illi parentes carnales filiique & filiae mortui fuerint.

5

Filios vero alienigenae (i. e. Dei) qui adiuncti sunt Deo ad ministrandum ei, & ad diligendum nomen Domini, ut sint illi in servos: omnem

custodientem

coelestium sabbathum quo minus violet illud,
& amplectuntur foedus meum;

בְּנֵי נֵכָר potest bifariam exponi: filij ali·
eni sup. populi. vel filij alieni sub. Dei.
לְאַהֲבָה infin. cum paragoge ה. sine paragog.
fuisset לֶאֱהֹב ut לִשְׁלֹחַ
Adiuncti sunt Domino) i. electi sunt & vocati à
Domino. nota quod utatur passiua voce, non actiua.
Hinc subiungitur ipse fructus electionis.

7. Adducam quoque eos ad montem sanctum meum, &
exhilarabo eos in domo orationis meae, holocausta
eorum & victimae eorum grata erunt in altari meo;
quum domus mea domus precationis vocabitur omni-
bus populis.

Perficiam, inquit, illud opus in ipsis, quod incepi.
Exhilarabo eos) Docet quod in eo consistat vera
laetitia filiorum. nimirum in sincero cultu Dei,
cuius praecipua pars est. ex animo profecta ad
Deum oratio. Nam hic תְּפִלָּתִי sonat orationem
Dei non quam ipse habet, sed quam homines ad eum
fundunt. affixa .n. illa pronomina & passiue &
actiue sumi solent. utrum autem iudicio est ex
circumstantiis loci, quo intelligendum sint.
ut in Psalmo unxi regem meum. sc. non
qui me regit aut mihi imperat. sed quem ego
constitui.

Omnib. populis) q. d. nolo amplius exclusi illos
quos ante in populo meo non annumerabam; sed
volo ex unum & Israelitarum & Gentium Ecclesiam

8. Dicit Dominator Dei congregatur expulsos

Israel: alibi congregato ad vos, ad collectos eius.

Dixit se iter ~~[illegible]~~ collecturum gentes ut intrim suum populum non sic tenui ~~[illegible]~~ reiecturus. sed collecturus electos. Eadem est sententia quae illorum verborum Christi Iohan. 10 Habeo & alias oves &c.

נִדָּחָיו. ו hic expulsit suum dispersorum propter subiectionem schisma.. Est n. part. niph. à rad. נדח.

Omnis bestia agri venite, ad devorandum, omnis bestia in silva.

Denunciat interitum iis qui promissiones prae- positas neglexerunt, & credentes [illegible] [illegible].

Psal. 104, 11. & u. 21 hic reperitur hoc idem nomen חַיְתוֹ ut mutata ה in ו, & ו paragogicum additum. Item 114, 8 in alio nomine. לְמַעְיְנוֹ מָיִם. ~~Num 23, 3.~~

* nomen est in forma constructiva.
† illegitime.
in fonte aquae.

שָׂדָי pro שָׂדֶה ut & Psal. 104, 11. mutata ה in י patah & : in ־

Ad devorandum) q. d. Ego maximam stragem edam nervorum hostium, & vobis parabo splendidam praedam quam diripiatis & devoretis. 101

צֹפָיו. sive Speculatores eius caeci (sunt) omnes ipsi, non noverunt: omnes ipsi canes (sunt) muti, non poterunt latrare delirantes, iacentes, amantes dormire.

alii speculae, speculatores eius. Lat. speculatores eius. sin. historiis.

Speculatores intelligitur in pastores qui negligentia regunt eius. Comparat populum, causam et calamitatem populi dicit. sic ipse.

vox utitur ex singulari & plurali notat singulos & universos.

עורים

עִוְּרִים, dageschatum excutitur ex ו à puncto sche-
va. in singul. enim est עִוֵּר. Eiusdem forma est &
אִלֵּם mutus. hinc אַלְמָנָה vidua, quae muta est,
hoc est destituta suo patrono ac protectore, marito.
Latrare nesciunt) Nesciunt vel canum excubandi
abigentisque latronis. Sed potius silent, tametsi furto
quid auferri videant.
הֹזִים natum constitutum quod hoc loco tantum reperitur.
Sunt qui verterunt, videntes, legentes scilicet ח pro ה.
מַשְׂכִּימֵי Supra 5 cap. v. 11 hic quoque habemus formam
מְאַחֲרֵי constructivam pro absoluta. ut hic אֹהֲבֵי
11
Et hi canes fortes sunt appetentia, non noverunt saturari, & ipsi depascunt: non noverunt docere: omnes ipsi ad viam suam verterunt sese
quisque ad ~~[illegible]~~ lucrum suum ab extremo eius (uno
usque ad alterum extremum) i. omnes ad unum.
Insatiabilis appetitus ex conviti etiam canina fa-
mes proverbio appellatur.
נֶפֶשׁ animam, pro appetentia animae, quae in animam fa-
cultas, per synecdochen sumitur.
Scipsos, inquit, pascunt: at alios doctrina pascere
non norunt. הָבִין pro לְהָבִין ad intelli-
gere facientum. i. ad docendum.
Ad viam suam) Quisque est intentus suis studiis
בְּצַע hic significat lucrum, ut & Gen. 37, 26. מַה־בֶּצַע
12
Venite arripiam vinum & inebriemur siceram; quid lucri?
& erit sicut iste (dies) dies crastinus, & multo
excellentius valde.
Introducit loquentes ipsos speculatores prouestionibus

sibi & in praesens formidetum epulenti, & in
futurū multo maiorem: atq; ita intra mensis minus
(prophetarū
אֶקֲחָה pro אֶקְּחָה . ק exuit dagesch pro
phe solum . & id est paragogica.

13.

Caput. 57. Iustus ipse perijt, & non est quisquam ponens
super cor, & viri pietatis colliguntur (.i. in
interitum) cum non sit animaduertens, quia pro-
pter malū collectus est iustus.

Dixit Propheta negligentia pastorū multos
perire. iam ostendit quā Deus pios solet eripere
& sanctos viros ex hoc mundo praemittere, & interim
hoc non animaduertatur a caeco mundo.

Vulgo quidem hic incipitur caput 57 sed prae-
terea: nam haec sententia adhuc ad priorē
narrationem pertinet.

Propter malum) i. facie mali, ad uertū, -i. ne
uideat malū quod Deus impijs immissurus est.

14.

2. Veniet pax, quiescent in cubilibus suis, (quis-
quis) ambulauerit rectum eo. .s. Deo.

Finem denotat cum auferentur probi ex hac
uita: ut nimirū pace fruantur & in sepul-
cris suis tanquam in cubilibus quiescant donec ad ui-
נְכֹחוֹ rectum. 3 (tam aeternā suscitentur

At uos accedite huc filij praestigiatricis, semen
adulteri, & eius quae fornicari solet.

Subiectis bonis iam agitur de poenis improborū.
עֹנְנָה nomen deductum à participio primo coniu-
gationis

gationis secundae [Hebrew] · radix est [Hebrew].
[Hebrew].) Hyporisin notat, qua aliorum hominū oculos impij solent praestringere, dum prae se ferunt sanctitatem externa specie.
[Hebrew] alij accipiunt in forma absoluta, ut sit, semen adulterium. Sed quoniam sequitur patur. formae genitū quod est nomen usitatum, praestat hoc accipere de patre. ut sit semen adulteri. Ita Ezechiel notat: Pater tuus, inquit, Emoraeus, & mater Hittaea. 4.

Contra quem oblectabitis nos, contra quem dilatabitis os, exsertis linguam? nunquid nos estis nati rebellionis (.i. filij rebelles) & semen mendacij?

Exprimit protervitatem & insultanti libidinem impiorum, quam exprimit descriptione externorum gestuum.
Psal. 35, 21 dilatare os accipitur pro gestu hominis deridentis, ut etiam hoc loco.
[Hebrew]. Nonnunquam enim prius segol in [Hebrew] in constructione in — fatal mutatur. ut supra cap. 2 [Hebrew]. Alia tantum habent chirik ut [Hebrew] alia tantum — ut [Hebrew].
5.
Qui calefitis cum quercubus, sub omni arbore frondosa, iugulantes natos iuxta torrentes, sub ramis rupium.

Ut exprimat ardorem quo ferantur idololatrae in idolorum cultum, utitur verbo calefacienti semo

à depositorio vitus.

נחמים ‎ ‎provenit ‎ut ‎נושבים ‎ ‎a ‎נוחמים. ‎nam ‎radix ‎illius ‎part. ‎est ‎רחם ‎, ‎ut ‎huius ‎ישב. ‎At ‎in ‎illo ‎participio ‎י ‎non ‎mutatur ‎in ‎ו ‎, ‎sed ‎delingit ‎sub ‎longa ‎uocali ‎[illegible].

רענן ‎Vltima ‎nun ‎est ‎formativa ‎nominis. ‎nisi ‎quis ‎malit ‎dicere ‎ן ‎~~esse ‎posita~~ ‎[illegible] ‎rad. ‎et ‎geminatam ‎loco ‎dagesch ‎quod ‎erat ‎imprimendum ‎2 ‎radicali

Ezech. 16 & 23 vysituntur quoque Iudaei qui ingulabant filios suos.

נחל nocatur & uallis, & torrens qui in ualle est. 6.

In politis (lapidibus) uallis pars tua, ipsi sunt sors tua, etiam illis fudisti libamen, obtulisti munus. an super his consolationem accipiam?

Exercebat idololatriam. & cuiusque quidem dei lignei idola lociatus est, nunc uero de saxeis.

חלקי adiectiuum siue substantiuo, quod sub. auditur. Singul. חלק forma אלם. non autem forma זנב hoc enim ut seruat suum camets in plural. numero זנבים. " autem in schena uerti solet.

הם הם. primum pronomen proprie sumitur; alterum pro uerbo substant. sunt.

העד. Hic ה interrogatiuum habet sub se

simplex

simplex pathach. quia sequitur gutturalis. alio qui haberet punctum compositum ֲ; ut alii אֲלֵהַ. Differt autem hoc ה ab ה pronom. demonstrativo etiam cum cum simplex ַ sub se habet quia ~~habet~~ non mutat vocalem brevem in longam tametsi syllaba sequens non sit capax dagesch: id quod fieri solet in pronominib. demonstrativis.

7.

In monte excelso & elevato posuisti cubile tuum: etiam illuc ascendisti ad mactanda victima.

Pergit adhuc in expostulatione proposita. Dupliciter autem eos peccasse docet, primum quod cultum divinum praestent in loco quem Deus non constituit, deinde quod nec ipsi quidem vero Deo cultum praestiterint.

Cubile tuum) Perstat in metaphora adulterij.

8.

Et post ostium ipsum & ipsum postem posuisti memoriale tuum, quia a me revelasti, & ascendisti, dilatasti cubile tuum & excidisti tibi ab eis, dilexisti cubile eorum, locum prospexisti.

A me (sub. discedens) revelasti (sub. turpitudinem tuam) videtur enim Deus expressisse gentium morem. Postes inquit & ostia tua ex more posito Deut. 6 & 11 praecepta mea debebant inscripta habere, quae si habeant notas idololatriae.

Dilatasti cubile tuum) ut nimirum eo plures exciperes adulteros. Idem notat quod Ierem. 2 Pro numero urbium tuarum sunt dij tui.

Erexisti) Sumta, inquit, formula altaris ab illis, tibi simile altare sculpendum curasti. Alludit ad factum Achazi, qui altare Damascenorum expressum & simile eius fieri Ierosolymae curavit. 2 Reg. 16

9

Et profecta es ad ipsum regem cum oleo, et multiplicasti pigmenta tua, misistique legatos tuos usque procul, & misisti te usque ad sepulcrum.

Intelligit fortasse munera balsami aliusque olei. huius igitur largitione conciliare sibi studebant Iudaei amicitiam regum exterorum, diffisi Deo praesidium eorum petebant. Notetur hoc quoque Hose. 12.

רקוחַ forma שלום

Procul) Nimirum iuxta urbem regiam.

10.

In multitudine viae tuae fatigata es; non dixisti desperatum est, vitam manus tuae invenisti, ideo non infirmata es.

Etiamsi, inquit, videbas inanes esse tuos labores, tamen pertinaciter pergebas in incepto. & non minorem cepisti voluptatem ex tuis laboribus, quam mercenarius pro mercede sibi sua manu parta gaudere solet.

11.

Quem verita es & timuisti, quia mentita es, & mei non meministi, non posuisti super cor tuum: nonne ego tacere facio & à saeculo: atque à me non soles timere.

חָשָׁה in hiphil interdum usurpatur transitive

intransitive nonnunquam. intransitive Iud. 18, 9. & Nehem. 8, 11 transitive accipitur. Hoc loco dissentiunt Hebraei quomodo sequatur. Alij, silens fuero. q.d. Deus. An mirum me tam [illegible] rationibus irritarunt homines ut nihil haberent quod obtenderent? Alij: silui. q.d. an mirum quod silui i. dissimulavi ad tempus solitum. postea autem poenas infligere?

12.

Ego annunciabo iustitiam tuam, & opera tua, at non proderunt tibi.

Ironica locutio: q.d. opera tua [illegible] de quib. gloriaris, aut ego tibi ob oculos ponam.

13.

Quum clamaveris tu, liberent te congregationes tuae (i. multitudo hominum quos tibi [illegible] conciliasti) at omnes illos auferet ventus, tollet (omnes) halitus: at sperans in me haereditabit terram, & consequetur haereditatem montis sanctitatis meae.

Ironice loquitur Deus. ut & Deuter. 32 Ubi sunt dij tui.

נחל hoc loco, ut & praeteritum alijs est usu- [illegible]

Haereditabit terram) i. restituetur suae patriae cuius possessione iamdiu privatus est.

ירש, ישב, & יצק formant suum futurum privis literis abiectis, & subiecto chirec. ut יִרַשׁ &c: reliqua [illegible], & habent .. ut אֵשֵׁב

i. hic finis mit- [illegible] restitutionis sanctissima [illegible] & illustratio gloriae.

14

Et dicet: Sternite, sternite, parate viam, auferte offendicula à via populi mei.

Allequitur Cyrum & Darium per quos populus reg-

restituendus. Impedimenta quae Iudaeis obiecta fue-
runt, quo minus redire potuerint, fuerunt gravis
a & etiam consolatio adhibita, ne effugerent spiritum.
potestas contra eos a Babylonibus. publicata a his
ablatis per Cyrum, nihil obstitit illorum reversioni
in patriam. 15.

Nam ita ait excelsus & sublimis habitans aeternitatem, & cuius nomen est sanctum: Excelsum (locum) & sanctum incolo, etiam cum contrito & submisso spiritu, ad vivificandum spiritum demissorum, & ad restituendum in medium contritorum.

Dubitationi occurrit, quae agitat nonnunquam solet etiam piorum mentes, an Deus illa sublimis & magnificus sese ad nos ~~[illegible]~~ facile demittat. Etiamsi enim, inquit, Deus ego sublimi loco habitem, tamen hominibus submissis ego auxilium fero.

עד aeternitas. forma huic similis in Grammatica non est proinde addenda. rad. עוד
דַּכָּא forma קַטָּא 16.

Nam non in perpetuum contendere soleo, nec in aeternum solito irasci, nam spiritus a conspectu meo induit (i.e. corpus), & animas ego feci.

Sensus est quod temporaria sint poena quibus Deus suos castigat. Deinde arguitur a maiori: Ego corpus mortuum excitare possum, quanto magis nos restituam afflictos quidem mente attamen mortuos? Altera interpretatio est. Spiritus [illegible]
1. Afirmat. ~~viribus~~ iidem, si ego in ira mea pertinaciter

citur perfectorum, animus hominis afflicti desi-
ciat, quod ego fieri non patior. cum sim ani-
marum conditor. i. cum ego animas regene-
ravim & ad vitam destinaverim, nolo illis in per-
petuum irasci.

17

Propter iniquitatem avaritiae eius iratus fui,
& percussi eum abscondendo (faciem meam) & ira-
tus fui tamen abijt aversus in via cordis sui.
Corruptio electionis. Neque tamen ego immerito
castigavi illos ut qui peccatis se polluerant di-
gnosque poena effecerant. Vocat autem syn-
ecdochicos nomine una specie praecipua posita, avari-
tia, quae radix omnium malorum esse dicitur.
Imo, inquit Deus, adhuc eos ut qui perversitati
sui cordis indulgerent abijsse video, nisi
propositi mei rationem magis quam peccatorum ipsorum
rationem haberem.

18.

Vias eius vidi & medicinam adhibui ei, de-
duxique eum, & reddidi consolationes ei, id est
lugentibus eius.
Medicum se facturum esse dicit in restituendis
suis electis. Primum enim medici considerant morbum,
deinde remedium adhibent: tertio valetudinem
restitutam confirmant
רפא iam signat ipsum finem medici. sanavit. iam
opus ad sanitatem ~~perficiendam~~ restituendam adhibi-
tum: remedium adhibuit. ut hoc ~~loto~~ loco sumitur.
Restituit consolationes hic signat restituere mores,
quibus restituitur consolatio quoque ad hominem redit

lugentibus eius) .i. ijs qui deflent uitam suam anteactam. Similiter infra quoque loquitur Propheta cap. 66, 10.

19.

Creans fructum labiorum, pacem pacem remoto & propinquo, ait Dominus: atque ita sanabo eum.

Cum promiscue restitutio & Iudaeis & Gentibus contingeret, orationem utrisque accommodat Propheta, dum dicit & eorum qui prope & qui procul sunt restitutionem fieri. In utraque autem restitutione Deus est usus fructu labiorum: in ueteri populo, edicto Cyri: in nouo, uoce Euangelij. Praeterea Cyri edictum Iudaeis pacem pariebat, & nostrum Euangelium dicitur Euangelium pacis.

Creans בורא) Vtitur hoc uerbo ut significet tam fuisse & Iudaeorum statum in captiuitate Babylonica, & omnium hominum sub diabolo calamitosum, ut nihil minus uideretur quam eos liberatum iri. Omnium igitur praeter opinionem Deus quasi ex nihilo creauit remedia quibus eos restituit sanitati.

Pacem pacem) .i. maximam pacem. Hebraismus.

20.

At ipsi impij tanquam mare conuulsum quod quiescere nunquam potest, & impellunt ad litus aquae eius coenum & lutum.

Excludit a ~~[illegible]~~ praedictis promissionibus impios: Id quod supra initio ad huius uersiculi notauimus. dum dicit, lugentibus has promissiones dari.

Notanda metaphora est a mari sumpta: Inquit

impij

impiorum conscientia & cor immundum nihil
nisi coenū & lutum proferre potest .i. opera
et Deo & pijs hominibus detestabilia.
הַשֹּׁקֵט כִּי) Videtur hic positum כִּי pro
אֲשֶׁר, id quod nonnunquam fieri solet.
21.
Non est pax, ait Deus meus, impiolis.
Eandem sniam supra 48 capite vers. ult.
habuimus. Caput LIIX.
1.
Clama gutture, ne cohibeas (vocem) tanquam
instar tubae extolle vocem tuam, & annuntia
populo meo praevaricationem eorū & domui Ia
cob peccata eorum.
Contra hypocritas hic agit quos paulo ante
רְשָׁעִים nominavit: iubetq; illos non parum sed
ut mihi breve explorare: itaq; ut, si sint aliq
convertibiles, sese ad Deū convertant.
David Kimchi, alioqui doctissimus, parum conse
quenter indicavit nomē צוּר ponit צַר. nam
mutat suū ו in affixo & plurali, in scheua:
quod in nominib. a geminata sunt. ...z non fit
tamen igitur nuncupationiā Hebraicam hunc
sonuit cum ...et בְּרֵרָה, ut רַגְצַ nomē רַגְצ.
2.
Tamen me quotidie quaerunt solum, & scire
vias meas volunt, quasi gens q iustitiam
fecerit ac iudiciū Dei sui non deseruit, sci
scitantur a me iudicia iustitiae accessū Dei
optant .i. operari videntur.

Attamen me quo יוֹם יוֹם. quotidie.
Nomina q̄ significant tempus geminationi
fiunt adverbia. Ita בֹּקֶר בֹּקֶר quoti-
die mane. supra cap. 28, 19. Et Psal. 61, 9.
In spiritu quidem (inquit) sunt sancti, &
qui requirunt, sed tamen ire ipsa a me abhorrent
Iudicia Dei). Et Dei notatur per nomen
iustitiae. sic & saepe iustitia uocatur Psal 119
3
Quare ieiunauimus & non aspexisti, affli-
ximus animam nostram, & non cognovisti. Ecce
in die ieiunii uri inuenitis solitis uoluntatem,
& omnes fructus uestros (aut debitos) exigitis
solens.
לְבַטֵּל. interdum scribitur hac particula
cum — sub ל, accentu in ultima.
Ieiunium uocatur תַּעֲנִית נֶפֶשׁ. afflictio
animi. quia hic est finis ieiunii ut carnis
lascivia dometur, & animus reddatur promtior
ad seruiendum Deo ac fundendas preces.
Impletis uoluntatem) Illis diebus quibus ieiu-
natis exsequimini uoluntatem uestram. ubi
enim ieiunatis, exigitis pecuniam a uestris
debitoribus pauperibus. Ponitur hic una spe-
cies iniquitatis συνεκδοχικῶς pro omnibus peccatis.
Avaritia enim radix omnium malorum est.
4.
Ecce ad ipsam litem & iurgium ieiunare
soletis & ad percutiendum pugno improbo.
ne

ne ieiunetis sicut hodie ut audire faciatis
in ipso excelso vocem vestram.

מַצָּה iurgiū, contentio. à rad. נָצָה. forma מַצָּה נְקֵבָה

Ut audiatis) Non autem inquit huiusmodi ieiunio preces vestras gratas fore.

5

An quo sicut hoc est ieiunium quod elegi? dies affligendi hominem animam suam? non est incurvationem tanquam iunci caput suum, ut saccum & pulverem sternat (sibi?) nunquid hoc vocabitis ieiunium, & diem beneplaciti Domino?

הֲלָכֹף ut לָסוּב. rad. כָּפַף. incurvavit.

אַגְמֹן significat aliquando iuncū. quo hic à nonnullis intelligitur. Sed Iob 40. significat hamum quae significatio huic loco magis congruit iuncus enim non curvus sed rectissimus est. hamus vero incurvatus.

יַצִּיעַ futur. hiphil. à rad. יָצַע stravit.

6

Annon hoc est ieiunium quod elegi? dissolvere vincula impietatis solvere fasciculos maledictionis & dimittere confractos liberos & ut omne onus dirumpatis.

חַרְצֻבּוֹת vincula, nodos + ligaturas. forma צַלְמוֹת. (praeposit. impositas sunt

Contra iniquitatem vestri qua imqui nexus &

הַתֵּר infinit. hiph. à נתר. dissolvere.
אֲגֻדָּה fasciculus. form. פְּקֻדָּה
חָפְשִׁי form. זִכְרִי. liber. hic in plur.
י formativa ablata est. si enim adesset,
haberet in plur. חָפְשִׁיִּים
מוֹטָה propriè signat nutationem. hoc autem loco
sumitur pro onere grandi quod qui baiulat
prae pondere ad lapsum nutat.

7.

Nonne partiri ipsi famelico panem tuum, (i.e. elegi)
& pauperes vagos introducas in domum, quum
videris nudum, tum teges eum, & à carne
tua non absconderis te.
In praecedenti versiculo docuit abstinendum
esse à malo in proximum: nunc doce-
tionem benefacientiū esse omnibus qui opus
habent nostro auxilio & subsidio.
פרס divisit. verbum usitatius in Chaldaea
quàm Hebraea lingua.

8.

Tunc ~~ex~~ findetur ut aurora lux tua, &
sanitas tua protinus germinabit, & anteibit
te iustitia tua, gloria Domini colliget te.
Lucis nomine statum prosperum designat.
Per sanitatem seu progressionem novae cuti-
tatem [illegible]. Anteibit te) .i. nota
fiet omnibus. Colliget te) .i. excipiet
te quo minus laedaris. ut habetur
Numer. 14, 10 quod Moses in periculo lapi-
dationis

dationis abductus a gloria Domini prostratus
sit. Item Psal. 31 Dauid.
אֲרֻכָה significat & sanationem & prolon-
gationem sive progressionem. utraque significatio hic
locum habet. quamquam potior commodior est;
ut continuationem beneficiorum notet.
Iustitia hic sumitur pro iustitiae compensatione:
ut saepe peccatum pro poena peccati ponitur.

9
Tunc invocabis & Dominus exaudiet, clamabis
& dicet, Ecce me, cum abstuleris e medio tui
iugum omne, extentionem digiti (.i. minas) &
loqui iniquitatem.

Praecipuam felicitatis partem iam proponit
nimirum exauditionem precum piorum.
Dicet; Ecce me) .i. effectu ostendet se tibi
adesse.
Cum abstuleris) .i. cum desieris aliis imponere
onera gravia.

10.
Et protuleris famelico affectum tuum, & animam
afflictam saturaveris, tunc orietur in tenebris
tua lux, & caligo tua (erit) instar meridiei.
In tenebris) Illucescet inquit repente tua
afflicta conditio in prosperum & affluentiam bonorum.
צָהֳרָיִם Duali numero effertur meridies
quia solem & ascendentem & descendentem
respicit.

11
Et ducet te Dominus iugiter, & satiabit in

siccitatibus animam tuam, & ossa tua munimentum (i. pinguem te reddet) & eris ut hortus irriguus, & tanquam scaturigo cuius aquae nunquam fallent. Sensus est Continua mea erit felicitas, & difficilibus temporibus ubi ~~alii~~ alij laborabunt penuria, te sustentabit Deus.

יחליץ. triplici significatione hoc loco uertunt illud affirmatur in hiphil. Primum exponunt nonnulli robur per saginare, quae expositio singularis est, & huic loco est propria s. hic locum habet. Secunda interpretatio est eripere, quae est usitatior non in altero, in hiphil ac in kal.

Numer. 31, 5. חלוצי צבא

Tertia significatio, munire, quae optima est. nam חלץ in kal significat armatum esse, והחליץ in hiphil, armatum reddidit. חלוצים [illegible]. [illegible] a rad. חלץ munimentum. geminatur autem צ in loco dagesch, quod [illegible] sibi non patitur ח litera.

12.

Et instaurabunt ex te deserta seculi, fundamenta [illegible] & [illegible] eriges, & uocabitur tibi (nomen) instauratoris ruinae (uel sepis ruinae) directoris semitarum ad habitandum.

Posteri tui, inquit, loca quae diu deserta & diruta fuerunt instaurabunt, efficientque ut uiae [illegible] desertae frequentes reddantur. Accommodat autem suum sermonem Propheta ad suum seculum, quo promissio datatur restitutionis Israelis in pristinum statum & reditus in patriam aliquamdiu desertam & magna sui parte iam

iam dirutam.
Fundamenta aetatis & aetatis) i. quae multis saeculis duratura sunt.
גדר participium kal quod hoc loco regit genitivum degenerat in nomen.

13.

Si averteris à Sabbatho pedem tuum ne facias voluntates tuas in die sanctitatis meae. & si vocaveris sabbathum oblectamentum, sanctum Domini honorabile, & hilararis ei honorando quo minus facias vias tuas, quo minus invenias voluntatem, & loquaris verbum.

A Sabbatho pedem tuum) i. ne ultra terminum constitutum in sabbatho iter facias. Nam, ut etiam in historia Evangelica videre est, non licebat Iudaeis iter facere sabbatho, nisi ad certum usque spatium.

חֲפָצֶךָ nomen est pluralis numeri, etsi י non sit additum inter nomen & affixum. ✝ cum sub 2da radicali indicat esse plurale.
Oblectamentum) Ex animo non coactus, volens mihi obtemperes. voluntarium enim & promptum obsequium exigo.
Facere vias suas est sequentem consuetudinem suam facere.
Invenire voluntatem ~~suam~~ nostram est exsecutioni mandare id quod nobis nostra mens & voluntas dictat

14

Tunc oblectaberis in Domino, & insidere te

faciam super excelsa terrae, & cibabo te (i. frui faciam te) haereditate Iacob patris tui.

Repetit in summa promissiones praecedentes. Excelsa terrae) notat terram promissam i. Canaan, quae editior est omnibus circumiacentibus regionibus.

במותי Deut. 32, 13: & supra Isa. 14, 14 idem est quod hic: במות enim simplex debebat esse: nam ante absoluitur ו in ת: & additur י in fine per prosthesin.

Anno CIↃ. IↃ LXIIX. Aetat. LIX.
19 Ianuarij.

1.

* potentiae nota. ^ affectu erga miseros. Ecce non mutilata est *manus domini à seruando, nec grauis fuit ^auris eius ab audiendo.

Refellit Prophetam hypocritam eorum quibus conantur ostendere eum in causa esse cur male agant quia ille manu suam subtrahat neq; quicquam boni conferat. In primo versiculo negat Deum esse causam, in secundo affirmat ipsos esse in causa.

Si inquit Deus uos non liberat à malo, non ideo fit quòd manus eius imbecillior sit quam ante fuerit. etc. Sicut unctus is non tu fuit, ita nec promptus illi deficit affectus iuuandi. At uos non destitistis * nec uos incorrexit [illegible].

Sed

2

Sed iniquitates vestrae fuerunt dividentes (segregantes)
inter vos *& Deum vestrum, & peccata vestra
occultaverunt faciem a vobis quo minus
audiret.

*signum indignationis & aversationis

מַבְדִּלִים partic. hoc refertur ad עֲוֹנוֹת
& masc. quia est, etiamsi nomine [illegible] form-
mam foemin. habeat. tamen in singulari est masc.
Deut. 17. 8. Nam sumitur ל pro ו, coniun-
ctione copulativa. Sic Jonas 1, 6.

לְבֵין pro וּבֵין

חַטָּאָה peccatum dicitur a חָטָא quod proprie
est deflectere a scopo. Nulla est in gramma-
tica nominis forma cui istud nomen respondeat.
Potest tamen sub גנב pertinere, quod in
foem. facit גְּנֵבָה. sic חַטָּאָה.

3

Nam manus vestrae pollutae sunt sanguine,
& digiti vestri ipsa iniquitate polluti sunt;
labia vestra locuta sunt mendacium, lingua
vestra perversitatem murmurare solet.

Speciatim enumerat peccata hypocritarum,
illa praesertim quae in oculos nostros incurrunt.

נְגֹאֲלוּ Verbum compositum ex affixo coniugatio-
nis primae, & ex passivo coniug. 2. נ enim
pertinet ad niphal. Cholem autem ad [illegible]
Niphal cum passivorum intransitiva plerumque
[illegible]: pual autem passivorum [illegible] [illegible].
[illegible] [illegible] plures ~~[illegible]~~ causas colligi; intim-

...ae hominis naturam corruptionem : de Scrip-
ta documenta ad ...

Uocatur

שָׂפָה in scriptura in usu est, & labium signi-
ficat. Huius [illegible] in plurali שִׂפְתוֹתֵיכֶם hoc
loco. inflectitur cum possessiuis, ה singularis
numeri mutatur in ת ut hoc modo שְׂפָתָה
ipsius ut sua ה conseruant. In singulari
cum [illegible] ... [illegible] fingere illud
[illegible] ut constet ratio huius pluralis formae.
Proprie est שְׂפָתִי, & שְׂפָתַיִם in duali.

4.

Non est clamans pro iustitia, & non est
qui disceptet pro ueritate; sed est confi-
dere in uanitate, & loqui uanum; conci-
pere laborem, & progignere molestiam.

Quum utrinque rogatur & adducitur
iniuria contra alios, & adductor ob
iniuriam: [illegible]
וְנִשְׁפָּט disceptans. particip. niphal quod
indicat [illegible] sub פ & particula ן׳אֵ praepo-
sita: quae tantum participijs conuenit, alias non
praeteritis aut futuris.
in שָׁוְא hic est adiectiuum, non ut quis est in
Iheua, quod cum [illegible] sinu [illegible], non
patitur [illegible] literam [illegible]. sed tan-
tum ut appareat radicalis litera uocis א
Concipere laborem [illegible] i. machinari consilia

quod

quod nocivum [illegible] & laborem afferre
עמל & און quanto vocantur in ventre, multo illis gravius inquit Aben Ezra.

5.

Ova aspidis ruperunt, & telas araneae texuerunt* dicti sunt: qui comedit ex ovis eorum morietur & a comprehensio (ovo) erumpet regulus.

* & omnes a nobis [illegible] & [illegible].

Duo similit. docet, quicquid illi hypocritae moliuntur contrarium adesse ut praeit, ut etiam [illegible] mortiferum ipsis, sicut ova aspidis; & inutile prorsus, sicut telae araneorum.

בֵּיצֵי ova. ab inusitato sing. בֵּיץ. usitatum est בֵּיצָה.

צִפְעוֹנִי. י hic est paragogica. Est igitur forma שִׁמְשׁוֹן. Quidam putant aspidem sic dici quod infligat פֶּצַע i. vulnus. facta mutatione literarum. צֶפַע ex פֶּצַע

עַכָּבִישׁ nomen quadriliterum, forma חַלָּמִישׁ

וְהַזּוּרָה pro וּמְהַזּוּרָה. est enim praepositio מִן quae ante est posita, repetenda. [illegible] aut ה hoc loco [illegible] paragogicum. Quia radix est זור, quae in paul habet זוּר. Similis est paragoge Zachar. 5, 4 לָנָה

אֶפְעֶה Aspis. Est ה in hoc nomine paragogica. Estque haec forma attributa in Grammatica [illegible] עֲלָפֶה

6.

Hoc accipiendo ostendit opera impiorum esse inutilia.

Tela eorum non esse solent pro veste, neque se tegent operibus suis, vel operib. eorum: Eorum opera sunt opera molestiae, & opus iniuriae in manibus eorum.

קוּרֵיהֶם tela eorum. Est autem עַכָּבִישׁ araneus in singul. numero pos. sit: nomen quoniam collectivum sit, hic affixu plural. numeri ad illud refertur.

7.

Pedes eorum ad malum currere solent, & properare solent ad fundendum sanguinem innoxium: Cogitationes eorum, sunt cogitationes molestiae, vastitas & contritio in semitis eorum.

Non tantum à malo oblato non abstinent, imo sed etiam non oblatum sectantur occasionem malefaciendi, idque magna animi promptitudine. Notatur & radix horum malorum, mala nimirum cogitationes.

Sunt qui לָרַע pro לְהָרַע positum putant ut sit infinit. hiphil. Sed non est opus ut hoc dicamus: est enim simplicius, si dicamus esse nomen. nam & si plerumque nomina monosyllaba & ad quiescentia in media, habeant sub se ָ, tamen aliquando etiam ַ sicut docet Kimchi in Michlol.

Est forma עַד

נָקִי forma עָנִי

מַחֲשֶׁבֶת cogitatio, forma מַמְלֶכֶת, in plural. מַחְשְׁבוֹת. Nam si מַחֲשָׁבָה in sing. haberet, non construeretur, neque affixum ullum admitteret. Vide Grammat. pag. 171.

viam

8.

Viam pacis non noverunt nec est iudicium in orbitis eorum: semitas suas perverterunt sibi; quisquis in eas fuerit, per eam non novit pacem.

Sibi) [illegible] omnia sua peccata in suum vicinum tum imputet / communi [illegible] studiens. suo lucro tantum student. Hinc etiam [illegible] dicitur universis, quod quicunque sibi proposito habet ut sibi soli sit bene, pacem (i. aequitatem) [illegible] inquinat. Dicitur [illegible] hoc loco aequitatem notat, ut [illegible] Malach. 2, 6.

דֶּרֶךְ dicitur via à calcando. מְסִלָּה via, ab extollendo, quòd vectibus extolli viae solebant. נְתִיבוֹת propriè sunt angustiores viae comparatae ad pedestria itinera. Postremo מַעְגָּל dicitur via à עֲגָלָה, currus. quòd currus illi solebant notam imprimere, quae orbita vocatur. est autem form. מַעְגָּל & in sing. masc. est. in plur. autem foeminina, ut hoc loco מַעְגְּלוֹת Nonnunquam tamen masc. ut Psal. 65, 12 מַעְגָּלֶיךָ

9

Propterea procul recessit iud. iudicium à nobis, nec assequitur nos iustitia; expectamus lumen, et ecce tenebrae: splendores (expectamus) inter caligines ambulamus.

Postquam Deus ob ea [illegible] liberavit, cum peccata in causa esse dicit tantorum miseriarum.

מִשְׁפָּט hoc loco sumitur pro vindicta, qua
Deus de suis inimicis sumere solet. & per
quam ortis [illegible] suorum ultorum.
מִמֶּנּוּ gr[illegible], &, a nobis, &, ab eo.
ita ut differentia nulla nisi ex textu appareat.
Quamquam illam Ezrah in principiant. Unum
[illegible] 4 ignorum differentiam nunc notari al.
in dagesch jam [illegible] 1 imminuitur, jam
non item, prout significat vox.
Justitia [illegible] pro tota in p[illegible] pro
[illegible].
נְגָהָה, splendor hic in plur. ponitur ad
significandum maximum splendorem i. prosp[e]-
rimum statum. ut contra אֲפֵלוֹת, caliginis
adversissimam rerum conditionem [illegible].
נְהַלֵּךְ Psal. 38, 7: item 55, 15: & Ps. 131, 1:
item Proverb. 6, 28. Hab. 3, 11. similiter
hoc verbum הִלֵּךְ est intransitivum ita tamen
ut continuationem significet: quae in prima
conjugatione [illegible] exprimi non solet.
10.
Calcare solemus ut [illegible] [illegible], & [illegible]
is cui non sunt [illegible] calcare solemus:
imperimus in ipso [illegible] tanquam in sepu-
lchro [illegible], in [illegible] solitudinibus versamur
tanquam mortui.
† וַתִּשְׁתּוֹמֵם futur. piel. Proinde requirebatur
dagesch in priore שׁ, sed [illegible] hic [illegible]
[illegible] pro suo privilegio. Paulo [illegible] post in [illegible]
quoniam

quoniam .. sub ּ est, non vero [illegible], infi- gitur dagesch.

אוֹהֲבֵי צָהֳרָיִם dual. num. à sing. צֹהַר

פנשה pro כְּנֶשֶׁת. tanquam in crepusculo, nam ב quod majorum est nominis צהרים, [illegible] est.

11.

Vociferati sumus ut ursi omnes nos; & tanquam columbae gemendo gemimus: expecta- mus illud judicium, et non est: salutem & [illegible] a nobis.

דוב ursus. forma צִיּוּר.

יוֹנִים columbi. in sing. יוֹנָה semper foemininum est. forma קוֹל.

Judicium hic iterum signat ultionem quam Deus sumit de suis inimicis, ut ante.

וַיָּאֶן. Quando sequitur aliquid post hunc nega- tione [illegible], [illegible] .. [illegible]. & 1 gaudet Porrò quandocunque in fine mem- bri orationis incidit hunc particula in accentu di- stinguente, mutatur — in ־, exceptis duo- bus locis in quibus — [illegible]. Esa. 69, 21. & Job 5, 8

Salus hic item signat [illegible] sup. à nostra צְדָקָה.

12.

[illegible] praevaricationes nostrae coram te & peccatorum nostrorum multitudo testatur est con- tra nos. nam praevaricationes nostrae nobis cum sunt & ipsa peccata nostra noscimus.

חַטֹּאות pro חַטָּאוֹת [illegible] [illegible] nam in

Simulem est חַטָּאָה .

עָנְתָה בָּנוּ . terminus regularior esse debebat in ultima. sed retrahitur hic quia accentus est in sequentis vocis principio. Hoc est etiam, quod dagesch in ב non assumitur, quamvis sequatur quiescentem ה. atque ut Nam [illegible], scilicet ב, quod ad [illegible] attinet, dicit et prima. Pronunciatur enim עָנְתָהבָּנוּ .

13

Praevaricari & mentiri in Dominum & recedere a Deo nostro, loqui [illegible] & [illegible], concipere & meditari ex corde sermones mendacii.

[illegible] est [illegible] peccatis in quibus : nunc [illegible] aliquot recitatum recensere. ut magis pungat improborum animos & ad resipiscentiam pertrahat.

Jos. 24, 27. docetur quid sit כַּחֵשׁ בַּיהוָה .
Sephon. 1, 6 [illegible] וְנָסוֹג מֵאַחַר אֱלֹהִים
similem rationem [illegible] quo hic . nimirum discedere a studio pietatis nobis a Deo praescripto.

הֹרוֹ וְהֹגוֹ sunt infinitivi, [illegible], & [illegible], conjug. kal. Regulariter [illegible] debebat esse [illegible] sub prima radicali. Sed hic in cholem mutata est quae nimis [illegible] non abhorret a sono [illegible], quomodo antiqui pronunciabant [illegible] voluerit.

14.

Et abactum est retrorsum ius, & iustitia longe

longe abstitit, quia corruit in ipsa platea veritas, & rectitudo non potest prodire.

כָּשַׁל titubavit. hophal est illa vox. quam paulo ante habuimus כשל

In platea) Ne publice quidem, inquit, homines sibi ab iniquitate cavent, sed aperte coram omnibus peccare grauiter non verentur.

Prodire) i. locum habere apud eos a quibus non potest.

15

Ita fuit ipsa veritas sublata, & recedens à malo seipsum direptioni exponens: quod cum vidisset Dñs, malum fuit in oculis eius, quod non esset iudicium.

וְסָר non est infinitivus ut quidam existimant; nam in infinit. est סור. Est autem סָר nomen usurpatum participii loco. sicut omnia quae mediae ו loco ponuntur in verbis [illegible]. 3.

מִשְׁתּוֹלֵל verbo dicitur. nam hithpael saepe etiam passivum significat. vel: direptioni se offert.

16

Clamavitque vidit quod non esset vir, & obstupuit quod non esset [illegible] tum opem tulit ei brachio suo, & iustitia eius ipsa sustentavit eum.

Declarat electorum salutem pendere à Dei bonitate & misericordia: qui electi nullis quidem peccatis & sordibus inquinati erunt, sed iis tantum ad Deum convertuntur.

ותושע לו Et salutem sibi tulit. Si ea interpretamur sua est: gloria sua victoriam tulit. Sin vero, ei, subintelligitur Ecclesia, vel creditum a viro, quia autem ratio numerio.

17.

Et induit justitiam ut loricam, & galeam salutis in capite eius: & induit (quasi) vestes ultionis, indumentum: & amicivit se quasi pallio, zelo.

Iustitia est veritas in servandis ~~[illegible] [illegible]~~ promissis. Salus decorum servandi electos.

שִׁרְיָן lorica. à rad. שרה. ה in י mutata
- ius est munita

Zelus, gloria sua vindicanda, & inspirandi sua

18.

Quasi propter retributiones, quasi pro rependendo iram hostibus suis, retributionem inimicis suis; regionibus ipsis retributionem rependet.
כְּעַל יְשַׁלֵּם subintelligitur relativum אֲשֶׁר quasi ut rependeret.

19

Et timebunt ab occasu nomen Domini, & ab ortu Solis gloriam eius, *qua orietur instar torrentis hostis; Spiritus Dni fugabit eum.

* cum venerit hostis instar torrentis.

וְיִירְאוּ Et timebunt, hoc verbum à ירא timuit, in principio futuri 3 persona semper habet iod ad differentiam יִרְאוּ videbunt. Nonnunquam & prima radicalis exprimitur ייראו in hoc loco.

Quia

Quia oritur) Duplex interpretatio inde nascitur quod מִבּוֹ [illegible] & oriente & debet. Alibi [illegible] infra 60, 20.
נִסְכָּה. Alij notionem dicunt ה נסך Sumunt [illegible], ut explicat [illegible]. Alij uero נסך & unt in mal. נִסְכָּם [illegible]. Haec autem posterior sententia uerior atque huic loco accommodatior est. Hactenus ex lectionibus D. Immanuelis. reliqua ego priuata industria perlegi & excussi.

Caput LX

7. יַעֲלוּ עַל רָצוֹן מִזְבְּחִי Ascendent super beneplacitum, altare meum. i. oues illae atque arietes offerentur mihi in meo altari quod solum mihi gratum est. Nam יַעֲלוּ futur. kal est. רָצוֹן autem constructum cum altari non est (est enim absolutum) sed per praepositionem coniungendum est, hoc modo, super altare meum, ~~quod~~ beneplacitum.

8. תְּעוּפֶינָה Volabunt. i. conuolant frequentes. fut. plur. num. 3 pers. foem. gen. Nomen igitur foemininum aliquod (quod hic nullum est) subauditur [illegible].

13. תִּדְהָר Species abietis, uel cedri.
תְּאַשּׁוּר buxus arbor esse putatur.

16. שֹׁד hic mammam significat. in dual. שָׁדַיִם à ~~[illegible]~~ שוד. At paulo infra 18 uers. שֹׁד significat uastitatem i. [illegible]. שָׁדַד.

20 לֹא יָבוֹא שִׁמְשֵׁךְ Non occidet sol tuus. Hoc enim loco uerbum בָּא non simpliciter uenire, sed uenire infra nostrum horizontem .i. occidere sub terra signat.

21. נֵצֶר surculus, uirgultum, ramusculus.

Cap. LXI.

1 פְּקַח־קוֹחַ inclusio, carcer. à rad. לָקַח inquit Kimchi. quia uincti carceri recipiuntur & includuntur.

3. מַעֲטֵה pallium exponunt quidam. alij stolam. à rad. עָטָה indutus est. neutr. gen.

4. וּבָנוּ חָרְבוֹת עוֹלָם Et aedificabunt ~~de~~ uastitates perpetuas. .i. aedificijs complebunt terras longissimo uni tempore uacuas, & desertas. Exemplum illustre hic habemus quod עוֹלָם non infinitum tempus sed longum significat.

6. הִתְיַמָּר Oblectauit seipsum. alij, Superbiuit & gloriatus est. quod tamen in bonam partem hoc loco accipi debet.

Caput LXII.

10. פַּנּוּ דֶּרֶךְ quidam uertunt; complanate uiam. alij uero purgate uiam. Munsterus ait id esse quod Germani dicunt raumen.

Cap. LXIII.

1. חֲמוּץ tinctus, coloratus. אֲדֻמִּים rubefactus. צֹעֶה discurrit. uagus est e loco ad locum.

3. נִצְחָם uocatur sanguis quia in eo est robur uitae. Solet autem Kimchi נצח saepe interpretari per כֹּחַ. ut infra uers. 6 uerū exprimitur.

אֶגְאָלְתִּי pollui. א in principio loco ה formatiua

matina coniug. hiphil.

9. בְּכָל־צָרָתָם לֹא צָר In omnibus afflictionibus suis non afflictus est (quisquam). uel potius, non est afflictio. ut צָר sit nomen. hoc est, quia maxime affligi uidebantur Iudaei, ii ipsa non affligebantur. Alij legunt לוֹ צָר, atque hunc sensum eliciunt: In omnibus afflictionibus eorum fuit ei afflictio. hoc est, Deus sibi infligi eam calamitatem iudicabat, quae populo ipsius infligebatur. מַלְאַךְ פָּנָיו Angelus faciei eius. sub. Dei. i. Angelus qui in eius conspectu apparere semper solet ad exequenda mandata. iuxta illud Mat. 18,10. נִטֵּל idem quod נָשָׂא tulit.

Caput LXIV.

1. קָדַח arsit, succendit.

אֵשׁ הֲמָסִים Ignem dissolutionum transfert Vatablus. Vocat autem ita ignem omnia colliquefacientem, hoc est, urentissimum. Sunt qui הֲמָסִים interpretantur קַשׁ יָבֵשׁ stipulam siccam. Rationem adeunt ex מֶסֶס

עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתְךָ יַעֲשֶׂה לִמְחַכֵּה־ Hoc hemistichium uarie interpretantur expositores. Alij enim ad uerbum transferunt Oculus non uidit Deum praeter te (qui) faciat (ita) expectanti se. siue confidenti in se. hoc est, Oro Nullus unquam Deus fuit qui tam praesens auxilium suis cultoribus ferret quam tu. At alij pronomen לוֹ in pers. interpretantur לָךְ & similiter יַעֲשֶׂה per 2 personam תַּעֲשֶׂה. hoc modo Oculus non uidit o Deus

exemplo hi. talia quæ scripsi Expositioni h.
Huic expositioni astipulatur Chald. paraphrastes.
Vide Paulum 1 Cor. 2, 11. & annotationem Bezæ.
5. פָּגַעְתָּ אֶת שָׂשׂ. Gemina rursus interpretatio.
Prior est: Occurristi (i. exaudisti precantem) gaudenti & facienti iustitiam. i. cum gaudio exercenti iustitiam. Posterior: Sustulisti de medio pariter in populo tuis, quod nimirum nemo sit qui non sit dignus. nam פגע etiam significat gladio occurrere, quam perdere.

בָּהֶם עוֹלָם וְנִוָּשֵׁעַ Hic quoque gemina interpretatio est. & plane altera dissentiens ab altera. Prior est: In illis (peccatis) consenuimus: alioqui salus nobis obtigisset. Hic בָּהֶם refertur ad peccata: quod nomen non quidem præcessit diserte scriptum: sed tamen implicatum in verbo וַנֶּחֱטָא. Deinde עוֹלָם significat longum tempus cui subaudiendum est verbum, Mansimus. Hoc est, consenuimus. Postremo וְנִוָּשֵׁעַ est futur. versum in præterit. Sed cum varia sint huius & noti quibus Hebræi carent: hic sumitur pro præterito plusquamperfecto Optativi modi: Servati fuissemus.
Posterior interpretatio est: (At nos) in illis (viis) perpetuo, (insistimus) & salui fuissemus. Hic בָּהֶם refertur ad דְּרָכֶיךָ viis tuis, mandatis Domini, quæ recta & iusta sunt. & וְנִוָּשֵׁעַ sumitur pro præterito perfecto indicativi modi. q.d. Quia semper
erat

uere ina insipientia actitimus, semper jam ... sumus. Hac Vatabli est interpretatio: illa sanguini.

5. עִדִּים aut בְּלוֹיֵ חֲבוֹת pannum putridi. Pannum hoc loco interpretantur pannum conceptum, hoc est, inquinatum sanguine partus muliebris. à uerbo Chaldaico עֲדָא concepit.

6. וַתְּמוּגֵנוּ בְּיַד עֲוֹנֵנוּ Et liquefecisti nos in manu peccatorum nostrorum. i. in potestate. vel (ut Vatablus interpretatur) propter peccata nostra.

Cap. LXV.

3. מְקַטְּרִים עַל הַלְּבֵנִים Suffitum facientes in lateribus. Per lateres alij aras intelligi uolunt quæ ex lateribus structæ erant: alij ipsa tecta domorum quæ lateribus sternebantur.

4. פְּרַק idem est quod מָרָק insertum in carnibus. פִּגּוּל hic significat carnem omnium immundorum animalium. Alioqui significat, immundum abominabile.

5 קְרַב אֵלֶיךָ Appropinqua tibi. i. mane loco tuo ne accedas ad me. In hypocritas qui se alijs sanctiores anteferebant.

11 גָּד Hebraei interpretantur fortunam, seu constellationem bonum fatum, quod alio מַזָּל dicitur. R. Moses dicit quod stella Iouis sic uocatur lingua Arabica. מְנִי numerus. Hoc loco quidam ... uolunt ... numero & creationem stellarum.

15 וְהִנַּחְתֶּם שִׁמְכֶם לִשְׁבוּעָה Et relinquetis nomen uestrum iuramento, seu exsecrationi. q. d. fiet ut nomen uestrum in malis imprecationibus locum habeat, dicanturque homines qui sibi male precabuntur, ita mihi contingat ut Iudaeo idololatræ

22. Dies populi mei erunt כִּימֵי הָעֵץ ut dies arboris. sub. vivacissimae. i. tamdiu vivent quamdiu arbor vivacissima vivere solet. Sic Vatablus. Sed & uidetur appositè posse exponi de florenti populi statu qui sit instar arboris plantatae ad rivos aquarum, fructusque suo tempore semper praebenti. ut hic etiam Psal. 1 hi tali arbori comparantur.

וּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם יְבַלּוּ בְחִירָי Et opus manuum suarum inveterabunt electi mei. i. Habitabunt electi mei in aedibus quas construxerunt donec aetate collabascant.

Caput LXVI.

2 נְכֵה־רוּחַ percussus spiritu. ut, fractus animo. Sic dicimus נְכֵה רַגְלַיִם infirmus seu fractus pedibus. claudus. Nomen verb. à rad. נָכָה percussit. Sed magis usitatum in Biblii est הִכָּה

4. גַּם אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם Etiam ego eligam perdita illorum flagitia. i. ex operibus eorum perditis seligam pessima, de quibus sumam poenas. תַּעֲלוּלִים quidam uertunt illusiones.

5 יִכְבַּד יְהוָה וגו׳ Gemina expositio est: Prior, gravis est Dominus. i. severus atque durus in puniendo. Attamen sit uidebitur (inquit Propheta) in laetitia uestra quum illi pudefient. Altera: Gloriosus appareat Dominus, ut uideamus gaudium uestrum. & ipsi afficiantur pudore. Ironia est insultantium: Dominus gloriosum se ondat liberando uos, & uideamus materiam completam gaudij uestri. Videbitis, suppl. at illi pudore afficientur.

7. בְּטֶרֶם תָּחִיל יָלָדָה וגו' Antequam parturiat pariet. Praeteritum enim hic ponitur pro futuro, ob certitudinem futurae rei. Ac si dicat: Afflictio
„ Ecclesiae brevissima erit, ut vix videatur afflicta
8 „ fuisse. Quis unquam tantum audivit uno tempore
„ partu totam nationem, hominum in unum edi?
„ Atqui Ecclesia mea dolores partus sentiet & pa
„ riet liberos, uos tempore brevissimo. Uno
„ die ter mille homines crediderunt. Actor. 2.
9 „ Ezone (inquit Dominus) qui do uim pariendi
„ mulieribus, prohibito ut Ecclesia sponsa mea
„ non pariat? non, imo etiam ut illa pariat.
11. מָצַץ & מָץ suxit. hoc aut loco mulgere significat & exprimere lac, ex dolorem mea.
זִיז splendor. Alias bestiam quoque sylvestrem significat
14 וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא תִפְרַחְנָה Et ossa vestra ut gramen florebunt. vel virescent, ut quidam transferunt. Sic Horatius: Dumque virent genua.
17. Qui se sanctificant & purificant in hortis אַחַר אַחַת אֶחָד post unam. sub. cisternam
Loquitur de Iudaeis hypocritis qui se sanctimonia opinione inflabant, seque puros reddere certa aspersione aquae studebant, post cisternam unam hoc est insignem aliquam, in horto. id est in loco aliquo signato.
20. צַבִּים sunt currus operti. vel instrumenta lignea omnis operta imposita tergis animalium
כִּרְכָּרוֹת quidam dicunt esse camelos qui ob velocem cursum כִּרְכַּר i. saltare videntur.
Alii vero currus seu carros esse putant.

146

דֵּרָאוֹן opprobrium vertunt plerique. alii מֵאֵרָאוֹן i. abominatio. Denique sunt qui in duas voces secant דֵּי רָאוֹן satietas visionis. [illegible]

רזו

Obseruata ex Rabbinorum commentarijs, sub finem Hoschea Prophetæ.

בִּשְׁבִילָם propter ea. Rabbinicum. idem quod בַּעֲבוּרָם. Vt enim hoc fit à עָבַר transijt, ut sit quasi in transitu eorum: ita illud à שְׁבִיל semita, iter; ut sit quasi, in uia eorū .i. propter hac.

שֵׁם nomen. Deum apud Rabbinos sæpenumero significat.

פֶּשַׁע definit Aben Ezra יָצָא מֵהָרְשׁוּת. exiuit de dominio alterius .i. se eximere imperio domini sui. quod est rebellare.

לַצַּדִּיק יָבוֹא רַע pro הַצַּדִּיק יְבוֹאֵנוּ רַע iusto uenit .i. euenit malum, calamitas.

לְפִיכָךְ propterea ut.

רָגִיל assuetus, nimirū ad emendū patribus.

פוֹעַל עָבַר uerbum seu actio præteriti.

יֵצֶר affectum significat tam bonum quàm malum verò quòd informatur in animo hominis.

חֲתִיכָה frustū. à חתך in frusta concidit.

דֶּרֶךְ כִּשָּׁשׁל uia parabola .i. figuratè.

בְּלִי חֶמְלָה sine indulgentia, non parcens.

לוּלֵי זֶה nisi ille .s. impediisset

בֵּית הַשּׁוֹרֶשׁ beth seruilis. alias מְשָׁרֶת

קְשָׁרִים copula .i. constructiones.
בְּעִנְיָן in sententia. מִנְהָג mos.
כְּעַן Chald. nunc, iam iam.
פְּרַק Chal. ex ore ferè eripere & à praesentiss. periculo liberare.
רוּגְזֵיהּ ira. rōe Chald. & Hebr.
צָרִיךְ necessitate coactus.
מִשְּׁמְעֵיהּ ab auditione sua .i. à uera sua, n̄ra & sono. Gramm. artis uocabulū.
sicut & כָּפוּל ingeminatus, &c.
כַּף הַדִּמְיוֹן Caph similitudinis.
קַיָּים stabilis. דְּחַל exposuit à rad. Hebraea זָחַל. אִתְּתָא Chal. est אִשָּׁה Hebr.
וִיתַּרְתִּי prodige me gessi. à rad. Hebr. יָתַר exsuperauit, mutata ׳ in ו quod saepe apud Rabbinos fit. יָתַר וְתַר uel וִיתֵּר.
בְּטִבְעָם naturâ suâ. טֶבַע natura à temperando, quia temperantur elementa in re naturali.
תֵּיבָה propriè arculam signat. Sic aūt uocantur à Grammaticis uocabula quæ scribuntur, ut מִלָּא quæ pronunciantur.
תרגם יונתן exposuit Ionathan. ita scribitur in commune. n

כְּזָרוּת à derivatione. uocabulū artis.
יְגָרִים occasionem dabit.
הַכִּנּוּיִים pronomina affixa.
אָעִין ligna. Chald.
כָּל-כָּךְ omne sit. i. usque adeo. Rabbinicum.
שַׁלְהֶבֶת flamma. Prothesis est litera ש quæ in chaldaismo & Syrismo sæpe fit
בְּשֶׁקֶךְ in forma. Rabbinicum.
שׁוּב conuersus est. Chaldaice ab תּוּב.

Ex prælectionibus translationis Chaldææ Ionathan & commentariorum Rabbinorum in Ioëlem Prophetam. Genuæ. 19 Iulij. 40 [illegible] Cap. I.

Ver. 1 Phetuelis nomen in Scripturis aliis non reperitur, proinde etiam nescitur ex qua tribu aut quis fuerit, & per consequens quis fuerit hic Ioel, qui filius istius Phetuelis dicitur.
סַבַיָּא à rad. סוב Hebr. & Chald.
[illegible] est autem particip. plur. mas. emphaticum.
פִּתְגָם Sermo aut narratio. Chald. Quidam uenire putant ab Hebr. פַּתַּת in frusta concidit.
2 In marg. לד״ל i. tricies quater מְלָאִים impleta litera י inuenitur in יוֹשְׁבִים. alias semper יֹשְׁבִים

Par. 6,33 ~~פתה persuasit nine ulli~~ פתואל
R. Selomoh adducitur eo quod habetur 1 Par. 6,

Lall. פִּתָּה persuasit, flexit. Hinc Samuelem vocari Phetuelem affirmat R. Selomoh, quia precibus suis Deum saepenumero flexit Samuel, & ab eo quae voluit impetrauit. Ioelem autem hunc esse filium illius Samuelis prophetae eo ex loco adducitur affirmare videtur Selomoh, qui est 1 Paral. 6,33 ubi Ioel filius Samuelis nominatur. ~~quumtum~~: sed parum apposite concludit. quia in isto capite recensentur tribus Leuitarum. Samuel autem Propheta Ephrataeus fuit.

הֲלָכוֹת גְּדוֹלוֹת gressus, seu passus, seu itinera magna. nomen est voluminis alicuius Hebraei nobis ignoti. nisi ~~p~~ forte sit ille liber qui alias סֵדֶר עוֹלָם vocatur. i. series mundi hoc est, Chronica. לְמַטָּה, infra.

הַפָּשֵׁט simpliciter, dicate. à פשט linea recta. Chal. פְּשַׁט etiam Rabbini vocant sensum intellectum, quem simplex offert litera

Auctor minus & temere pronuntiat Aben Ezra Hizkiam ad quem originem suam ultimam refert Tsephanias cap. 1,1 fuisse regem illum Iudae. Nihil enim hoc de re Scriptura dicit.

דור non significat certum numerum annorum sed incertum e ungz magnum.

כִּיֹּר

כָּשֵׁר dignus. Rabbin. à כָּשַׁר Hebr. congruum rectum fuit.
עִיקָר fundamentum, præcipuum, principale, radix. Hebr. & Chald. עִקָּר uero dagessandum est more Chaldæorum.
שׁ בְּנָה de eo quod, pro בְּמָה propter euphoniam …
גְּזֵרָה decretum, determinatio. proprie de prouidentia Dei dicitur.
הא השאלה He interrogatiuum.

4 In margine. לֵית רֵאשׁ פָּסוּק ל״ר לֵית non est in principio uersus, nimirum alio ullo loco Bibliorum præterquam hoc, uocabulum יֶתֶר.
זַחֲלָא Chald. idem quod Hebraice גָּזָם eruca brucus. גּוֹבָא Chald. idem quod אַרְבֶּה locusta grandior. à גָּבַה Hebr. extulit in altum. Quidam Rabb. deducunt à Chald. גְּבָא quod est exegit, quia (inquiunt) per illam Deus exigit poenam. פִּרְחָא Chal. species locustæ alatæ à פָּרַח
שַׁמּוּטָא species locustæ Chald. à rad. Heb. שָׁמַט demisit, dereit, euulsit.

5. In margine ב׳. hoc est, bis hoc uerbum הַקִּיצוּ ita inuenitur in Biblijs positum,
Item, ל״כ ל׳ .i. לֵיתּ כְּתִיב כֵּן non est scriptum ita. sup. ullibi præterquam hic הֵילִילוּ nimirum
… חֲמַר minimum Chald. quod Hebr. חֶמֶר
… enim sæpius inuenitur. Verindo ma[s]oreti … reperiri tebez
ad שְׁתִי quod nunquam sine … igitur … hic. … leguntur
שׁוֹתֵי & alibi … .

חֲמַר מְרָת Chald. vinum merarum. quid duo merat. מָרָת & merarii parum inter se distin

Rabb. אִזּוּבָא hic apud R. Selomoh scribitur cum א in fine ante י, secus quam Nachu 3, ubi scribitur גּוֹ גּוֹבַי locusta locustarum i. insignis magnitudinis locusta. Volunt autem docti גּוֹבַי esse plural. num. pro גּוֹבִים.

גָּזָם species locustae quam erucam quidam exponunt. à גָּזַז rodendo. ם autem est heemanticum ut in חִנָּם.

פּוֹעֵל עוֹמֵד verbum intransit. contrar. פּוֹעֵל יוֹצֵא verbum transit.

יֶלֶק species locustae à לָקַק lambendo quod segetes lambendo consumat.

חָסִיל alia species locustae à חסל perdidit, vastavit. Deuter. 28, 38

עָסִיס est nomen מְגִזָּרָה .i. ex derivatione. Derivatur enim à עסס quod est, extrusit calcavit. עסיס igr est vinum calcando uvis expressum, ut תִּירוֹשׁ vinum quod ultro ex uvis effluit.

שְׁנִיָּה usurpat Kimchi, pro eo quod est secunda ae. forma nunc. a שֵׁנִי [illegible]

In margine בסף כיני est בְּסִפְרָה כִּימָן .i. in hoc ipso libro

אַרְבֶּה species locustae sic dicta auctore Kimchi

quod sit חָרָב in maxima, et tota sua fere
me.

6 לְקָצָפָה in decortiationem.
עַל־אַרְצִי Sic tantum invenitur על [ut in aliis] significare
7 [illegible] cum אַרְצִי & non significatur per ב.
[illegible] cum [illegible] et [illegible] [illegible]
supra על. Aliter locus est ubi ita venit.
[illegible] Ezech. 38.16.
וּמְתַלְּעוֹת Et dentes molares. לוֹ [illegible] non
invenitur aliud alibi. מְתַלֵּא & plena est
quia ו habet schurek.
סָלַק ascendit. ~~Hebraice~~ Chaldaice. לֵית, non est. Chal. ex ~~[illegible]~~ לָא אִית
לְמַפַּחַת נָפֶשׁ Videtur desumpta ex
Iob. 11, 20 ista phrasis. ubi exponitur hoc
modo, ut exspiratio illa animae sit summus
dolor. quod etiam hic significari videtur.
Caeterum magis verisimile est Ionathan
significare hac forma loquendi, sicut ita
fore derelictas & inanes, ut ad anhelitum
animam [illegible].
כִּינָהוּ cognominavit eam. כִּנָּהוּ. Rabbini solent
שֶׁלּוֹעֵס בָּהֶן. הַשִּׁנַּיִם הַגַּסִּים dentes maiores ponunt [illegible]
quibus manducatur. [illegible] in [illegible]
קְלִיפַת קְלוֹף detrahendo corticem. Solent [illegible]
[illegible] habent קָלַף decorticavit. Aliter
[illegible] הַשְׁלִיכָה posita legendum erit.
לְשׁוֹן עָבָר tempus praeteritum.

מִיִּין eidius subsistens.
הֲלִי : פע״ עוּד . i. uelum ... sit in lapid. ... & הַקִּין
כּלּ קִבּוּץ מִן הַחַי יִקְרָא גּוֹי . i. omnis congregatio animalium uocari solet gens. Kimch.
שְׁפַנִּים cuniculi. fem. קְטַנִּים
כְּאִלּוּ tanquam si.
ופי׳ . i. וּפֵירוּשׁ . & expositio.
ולמאר׳ . i. וְלַמְּאֵרָה & in maledictionem.
וי״מ . i. וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים & sunt qui exponunt.
ר״ל . i. רוֹצֶה לוֹמַר uult dicere.
כְּבַרִי affixum. לַחוּת humor.
הַמֶּרֶד uua que apparet post delapsu florum.
t.u. נִיב, fructus. à radice נוּב. vide Isai. 57.
עָבָר tempus praeteritum. עָתִיד tempus futurum.
... ...

8.

ל וְחָסֵר וַחַד בֵּית הָאַלֵּף, in margine, ל׳ וחס׳ וחד ...
i: non est alibi hoc אַלֵּף & Defectum est, semel cum
בֵּית הָאַלֵּף ... sub aleph ... בית האלף
... non ... atqz ... hoc ... אַלֵּף scribitur
12. Iosu. ... , 8 ... . 2, 41 proprium nomen est.
... . Hoc uero loco תַּפּוּחַ ...
signficat ... ג׳ בִּתְלַת לִישָׁנִים. ג׳ בתלת לישׁ׳ in tribus significationibus. ... ...
מִן־בַּר ד׳ i. quatuor per ... ...
... .
עֲבוּרָא Chal. prouentus anni praeteriti. תְּבוּאָה
... prouentus anni futuri.

... affixum, nunquam ... pluralis.
חֲלַק ... Chald. et Hebraice חֵלֶק pars
dicitur etiam חֲקַל pro eodem. unde in Euan-
gelio חֲקַל דְּמָא ager sanguinis.
נְהַרְגִינַּן interimemus nos, ... Chald. quasi illa ... piel ... pronomen
אֲנַחְנוּ nosmetipsos.
... idem est Chald. quod קִינָה Hebraice
... i. luctus, lamentum.
מוּרְבָּב ... i. refertur.
... אִלְלַי ... seu mihi.
חָרוּ ... .
... , inquit, nos ... Ecclesia non habeat ... ?
מְעַכֵּב ... differunt;
... ipsum ... מַגְרְפוֹ ...
... נְקַלֵּל. ... מַגְרְפוֹתֵיהֶם.
וְאֵין נִימּוּק Et non est ... eius
Non intelligo ... nominis ... Aben Ezra.
כְּנֶגֶד כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל tanquam in conspectu ...
שֶׁנִּשֵּׂאת quae nupta data est. Rabbinum
... נִשֵּׂאת ...
דָּר ... ... cum illa
נִשְׁתַּמֵּשׁ ... usurpatur.

... ...

לשון זכר נופל על העניין Lingua (i. genus)
masculina cadit ad sensum. i. refertur hoc verbum
masc[ulinum]. הכרת ad sensum nominis חנכה feminini
non ad verbum ipsum. Quare subintelligendum
est קרבן oblatio.
צוי iussio. i. imperativus modus.
ראוי לכם convenit vobis.
טורח labor.
כמו שבירשתי i. כמו שב׳׳ sicut interpretatus su[m].

vers. 17 עבש marorem contraxit.
פרדות grana disseminata.
מגרפות sterrorie, pulueres.
ממגורה idem quod מגורה horreum, theca.
18. נבוך perplexus, irretitus est. rad. בוך.
Masoreth. In margine est notum ויערך & clamatio:
פתח ג׳ ter habet patach sub ר in imperativo
invenitur.
Ad ליום masoreth. כ׳ ראשי׳. vicies invenitur
tappesatum ל in ליום
Ad דישעיהו כשד, דכסוי .i. Quod in Esaia
13, 6 simpliciter ponitur כשד, hic ponitur
cum ו וכשד. Alioqui hemistychium hoc
prorsus est idem cum illo.
Ad עבשו. ל. לית .i. nusquam alibi hoc verbum
invenitur.

chald. מדבחא Chald. idem quod מזבח Hebraei.

בִּיתוּ Chald. ꝑ domi vos continete, pernoctate. à בַּיִת domus.

קֳדָם: C. idem quod נֶגֶד Heb. coram.

תַעֲנִי ieiunium dr Chald. à עָנָה humiliavit. quia etiam Hebr. humiliatio animi vocatur.

עֲרַעוּ imperat. pael. commune fecit.

צַלּוֹ precamini. à צְלָא precatus est. C.

לְוִיתִי infinit. cũ ל à אֲתָא venit. C.

בְּנָא idem quod יִשִּׁי Hebr. amplio. à communi rad. בנה.

חֶדְוָא lætitia. Hebr. חֶדְוָה à חָדָה lætatus est.

בְּיַע Chal. gaudium. à בִּיַע gaudere.

אִתְמְסִין dissoluta sunt, liquefacta sunt, diffracta. ithpaal Chal. à rad. communi מסה quæ est & מסס.

גְּרַב vas capax liquoris, amphora testacea.

מִזְרַפָּא clausura, coopertorium. Chal. à זָרַף quod invenitur Nahum 7, clausit.

אֹסַנְיָא repositoria. נ est conversum ex ס Hebra. אָסָם.

מִתְעָרְבִין partiti. ithpaal. i. passi pael. etiam e ... ל ad particulas עַד componendo. decessit omissi causa

תּוֹרִין boves. ab Hebræo שׁוֹר.

עֲנָא idem quod צֹאן Hebraic. mutato צ in ע.

[illegible] גְּבִיחַת singulos הַמָּקוֹם locus ille nominatur Deus
quod ipse a nullo loco comprehendatur omnia loca
comprehendatur. בָּלַע inglutitur.
חַלֵּיל [illegible] hic junctus in nocte sequen.
נִגְרְפוּת פְּתַי crepitula trilionis .i. quo tr[illegible]
[illegible] הֶחָבִית dolium. à חָבָא abscondit.
נִתְקַלְקְלוּ destructi fuerunt, dejecti.
עֲצֶרֶת ut exponit Aben Ezra festum quo
נֶעֱצָרִים .i. continentur homines ad peragendum
& abstinentur ab opere manuum.
ז״ל זִכְרוֹ לִבְרָכָה memoria eius sit benedicta.
וכו׳ וְכוּלֵי & sic. רבי׳ רַבִּים [illegible].
בָּצַר tropice significat propugnaculum. hoc loco [illegible].
הִתְעַבְּשׁוּ mucosa seu mucida facta sunt.
גַּרְגְּרִים grana.
ע״פ עַל פִּי נֻסְחָה .i. juxta formam.
כלו׳ כְּלוֹמַר quasi diceret. אפי׳ אֲפִילוּ quin etiam.
תּוֹסֶפֶת additamentum. à rad. יָסַף.
שׁירות שֵׁירוּת ministerium.
בַּקָּשָׁה supplicatio.
בִּטֵּל [illegible], cessare fecit.
הַמְּבוּשָּׁלָה תְּבוּאָה proventus bene coctus .i. maturus seges & uvae. וּבִכּוּרִין & primitiarum
Ex [illegible] legere est de oblatione ex frugibus
[illegible] nominatur Pentecoste festum messis.
Literae מוֹצָא אֶחָד [illegible] unius .i. eiusdem
organi similiter [illegible] pronunciantur.

מִשְׁנָה nomen celeberrimus Thalmud.
הַבֹּקֶר libros. expositio olim reddita ex primo ortu mane.
קְצַת הַסְּפָרִים pars librorum . i. aliqui in terpretes.
לְהָרֵר ad [illegible] montem . i. ad inueniendu
חוֹשֵׁשׁ curans qui curat.
לְתַקֵּן ad instaurandum ea.
דֶּרֶךְ כְּלָל modus universalitatis. } quibus etiam Rabbini
דֶּרֶךְ פְּרָט modus particularitatis } [illegible] in genere loquuntur &
יוֹצֵא פְּעָמִים interdum [illegible] . uiribus . i. [illegible]tuando,
aliquoties. כָּרוֹב ut plurimum, plerumque.
ver. 19. לָהַט inflammauit, succendit. עָרַג [illegible] est.
20 proprie est clamor ceruorum.
אֶשָּׁא , ignis Chaldaice. & cum emphasi אֶשָּׁתָא
Hinc sunt qui ἑστία quod [illegible] ignem &
Vestam Deam nomen trahere volunt.
דִּירָה habitaculum. in sing. דִּירָן & in multitud. דִּירוֹת
dicitur & דִּירוֹת . a communi verb. דוּר commoratus est.
נְאוֹת כְּרוֹת רוֹעִים נְאוֹת . Communiter est, effossiones pastorum
Hoc כְּרוֹת etiam nunc quidam doctissimus nostri temporis Hebraeus quin apud Sophoniam est. Sed breuitatem ita amat vir Aben ezrah ut de industria hoc nomen כְּרוֹת omisisse videatur brevitatem nihil ad suum pro positum faciens. Hoc ipsum fere in Psal. 65, 13.
חִלּוּף permutatio. וְכִנְסוּת . ingrediuntur . i. oues
אֲפִילוּ etiam.
שֵׁיצִי excidit. Chal. & ordine quadrat.

שַׁלְהוֹבִיתָא Chal. idem quod שַׁלְהֶבֶת Hebræi. flamma.

שְׁנַת בַּצּוֹרֶת annus prohibitionis. s. pluviarum. annus siccus & sterilis. Caput II.

פְּשַׁר 1. ב רַפִּין duo sunt quæ sunt impleta .i. quæ non habent dagesch in ש. ~~Num. 16, 6,10~~

פָּרֵשׁ. וְחַ פָרֹס וְחַסֵּר ל .i. non ~~Iesa. 58,7.~~ est alibi, & dispersus est. sunt omnium est פָּרֹס, Iesai. 58,7.

ד מְלֵאִים quatuor plena sunt. Sed ו est superfluum.

ד' מְלֵאִים וְכוֹל אוֹרַיְתָא בְּרַמִּין ד'

וכול שום דְּנֵיש דְּכָוָתֵיהּ. Tota plena sunt יוסף

tota & omnis lex scriptis quatuor, & omne nomen ubi [illegible] sunt longiorum illa. s. plena.

ד פסוקים אית בהון פָּנִים ואחור

Quatuor sunt versus in quibus est פָּנִים & אָחוֹר

ב' וְהָדָא חָדָן מִלִּין דנסבין א' בְּמִיצְעוּת תֵּיבוּתָן ולא קָרְיָין : .i. Duo sunt פארור. & hoc est de nominibus adsciscentibus א in medio suarum literarum, neque legi solet.

Iob. 22,20 similis est affixio. ut hic in commune. R. Selomoh וּנְבוּאָתָם. futur. cum prosthesi ה quæ versa est in ת.

יַבַּב Chaldæis est iubilare, clangere.

מְטָא Chald. peruenit, accessit.

צַפְרָא est שַׁחַר aurora, diluculum.

דִּכְוָתֵיהּ qualis. Chald. vox facta ex [illegible]. כה idem. inde כְּוָה.

בָּתַר idem quod אַחַר post, postquam
שֵׁיזָבָא ereptio, liberatio. à שֵׁיזִיב liberauit.
זיין armatura. בִּשְׁבִיל propter.
חרול urtica. נֶשֶׁק arma, armatura.
מַעֲרֶכֶת ordo, series. idem מַעֲרָכָה.
בָּצַע fecit sese. קְדֵרָה olla, lebes ab obscuritate
i. nigrore quam contrahit ex igne. עָבֵט Salomoh exponit per
עָקַל peruertit, inuoluit
אֵין לֹא דָּמִיּון non est illi ullo עָבֵט ullum simile.
דָּאָה uolauit. שַׁחֲרוּת nigredo.
— Esther 8, 16. in arrephone metaphorice est אורך
pro prosperitate. Catmerianus.
פּוֹשְׁטִים effundentes sese. שֶׁכְּנֶגְדּוֹ qui est contra eum ..
מֶשֶׁךְ א' Aleph prouectionis quod longam syllabam ostendit.
סֵיף Chaldaeis ensem significat. à סוף fortasse quod finem
פּ"ס animarum adduxit. satisfecit. Sgroe.
הִבִּיט reprehendit. דָּבָר מְפֻזָּר res dispersa, dissipata.
אֲתַר locus. Chaldaice.
שׁוֹאָה impetus, impressio. שגב in altum se recepit.
יִשְׁתַּדֵּל satagit, molitur. Rabbinicum.
ליכנס uidetur formatum à futuro. praeposita littera
seruili. Syrorum more qui futuris utuntur loco
infinitiuorum. ליכנס ad ingrediendum.
ה חס' בליש' quinque sunt חֲסֵרִים בִּלְשׁוֹנָה deficientia
in persona & numero hoc. sed intelligendum hoc
est de propheticis & hagiographis. in quibus toties
שָׁבוּ inuenitur.
חוש apud Rabbinos significat currere.

א

פָּלַח seruivit. hinc פְּלֻחָנָא cultus, seruitus. Chald.
תַּחֲנָה gratiam & misericordiam. Rabbinis saepe
significat. ut Ios. 11, 20. alias deprecationum
notat.
מְכַסֶּה velamen.
נָחַם nota Aben Ezra nomen thema, quum
sit participium nuda. sed saepe participium nominis
adiectiui loco ponitur. הָעִקָּר caput ipsum &
fundamentum. principium. הֲכְנִיעַ humiliauit.
צַעַר coarctatio. i. molestia.
מִדּוֹת proprietates, virtutes. a מדד mensurauit.
סָפֵק dubius.
שְׁנִינָה dictorium acutum. a שָׁנַן Deu. 28, 37
לִפְנִים intrinsecus. quia quod illi ingredienti do-
mum anterius est, est interius. a לִפְנֵי ante.
חוּפָּים tegentes. הִתְבַּטֵּל cessauit.
מִלְּעֵיל de supra. id est, habet accentum in
penultima. nomen artis.
דִּנַּח ortus est. ab Hebr. זָרַח.
וְנִתְעַסֵּק & occupauit se. עֲסָקִים negotia.
הִתְרָה molestatus est. quod est a Rabbinis est for-
matum: a תראה nomine. quod nomen deductum
est ab hiphil תַּרְאָה, ostendes.
דוֹהָם sordes excrementitiae. טִנּוּף pollutio.
כְּפָנָא Chald. רָעָב Hebr. fames. dicitur quoque
Hebraice כָּפָן. a כָּפַן collegit, congregauit.
Iob 5, 22.
הִזְכִּיר commisit. מְזַיֵּן missum fecit
כְּדֵי sonat sicut iuxta sufficientiam. sed ponitur
pro particulis, eo ut.
-5,11 מַרְחֶשְׁוָן mensis nomen. qui maxima sui parte
respondet nostro Octobri. ... . .

.:7 26, 22 הִלְלַתָּם

קלוּחַ impetus, torrens. nomen Rabbin.
מַסֶּכֶת sectio libri.
כְּנֶגֶד respectu. oppositum illi.
הֵפֶךְ contrarium, oppositum.
חֲמוֹר non solum asinum significat, verum etiam aerumnam. qui etiam ijsdem radicalib. formatis, aliis motis ~~servilibus literis~~ efficitur ut חֹמֶר & חֲמוֹרָה.
Habac. 3, 15. & Iud. 15, 16. שׁ וְכֵיוָן & postquam.
סְדָקִים fissurae. כּוֹתָלִים parietes.
וְאַחַר כָּךְ ואח״כ & postea. paulo post.
נֵס signum, miraculum. Rabbin.
נִמְצֵאת inventa est. pro נִמְצָאָה. Rabbini enim, solent saepe secundae personae singularis foem. uti pro tertia foeminina.
דוגמה apud Rabbinos significat similitudinem & exemplar. Elias vult hoc esse deductum a Graeco δεῖγμα. Possimus etiam referre ad δόγμα.
פָּרַט in comment. significat speciatim enumerare.
unde פְּרַט species.
תַּלְמוּדוֹת in comment. doctrina, institutio.
הִזְדַּכֵּךְ purus fuit, purgauit se. rad. זָכַךְ.

קל Cap. 2, vers. 31. לְחשֶׁךְ Clarius nos mallet praeposuisse ל cum schewa, in restitutione יא quae in vulgaribus מ׳ vertitur illum. alioqui מ׳ לחשֶׁךְ
Exponunt igitur מ׳. In tenebris tenebrarum.
מַסּוֹרָה nomine Rabbini generaliter textus Hebraici in Biblijs lectionum. & ea quae ad eam lectionem pertinent. nimirum quod nonnunquam literae quae pro literis, aliae etiam voces pro vocibus scriptae reperiuntur. item quod certi vox voces reperiatur. Item quo

Bibliorum aliter leguntur quam scribuntur: et aliter quam scribantur quam leguntur. Porro uocatur מסורה a מסר in manum tradidit. quasi in manum traditio. Tam autem diligentes Massoritae fuerunt in uocibus Bibliorum annotandis, ut si Biblia ipsa perijssent possent restitui ex Massoritis.

ליח uocula compendiosa לא איתא, non est. Plena dictio uox a massoritis quae scribitur uocali longa cum omnibus suis accidentibus, ut י & ו.

Nota Massoritica ut plurimum Chaldaica, nonnunquam Hebraica, nonnunquam etiam mista sunt.

ל solum apud Massoritas nunquam notat lamed, sed semper ליח. Triginta autem notantur hoc modo לׄ

נפן imperfectum est deficiens in prima נ quod Chaldaei nunquam enim posterius נ omittit.

סור ו columnam videtur radix propria et formaris. nisi velimus deducere ab Hebraeo טִיר muris ornata, arx.

יִתְהַפַּךְ futurum hitpael. Sed hithpael est usitatius in ista radice. ut sit potius scribendum יִתְהַפַּךְ

יי Hoc modo notatur nomen tetragrammaton ... ut subleuetur legendi uerbis. Prius י notat uocem quae scribitur, יהוה. posterius eam uocem quae legi debeat אדוני

יְיָ. Iod in fine est periphrasis Chaldaeorum cuius loco Babylonii ponunt א

פַּרְשָׁא Caput libri vocatur ab Hebraeis. Fuerunt autem Biblia in capita distincta a posterioribus Judaeis, ut Christianos confutarent qui capitum distinctionem jam habuerunt & capita citare solent. Ante capitum notationem Judaei habebant suas דְּלָתוֹת portas.

הֵיכָן Ubi illud? Rabbinicum est, & compositum ex אַיֵּה & כֹּה. א mutato in ה & adjecto ן ad כ. Ad verbum sonat ubi hic? i. ubinam. Solent autem in Rabbini huius, Salomonis scriptis verba occurrere talis dialectismi, sicut & in Thalmud. unde familiariter hoc usitatur. Dixi: exceptum est hoc, inquit, ubi? &, ubinam? vide Deuter. 28, 10.

סְעוּדָה כְּעֶזְרָה Rabbinicum nomen significans sumtionem cibi, a verb. Hebraico סָעַד fulcivit. Solet autem Scriptura hoc modo exprimere cibi sumtionem: Fulcite cor panis. Galli vocant un repas a pascendo & reficiendo. Simplicit. formantur duo etiam nomina apud Rabbinos, i הַבְדָּלָה divisio, 2 הַזְמָנָה praeparatio ab הִבְדִּיל & הִזְמִין

אַבֶּן Nomen est Ismaeliticum seu Arabicum quod scribitur ab aliis hoc modo אַבֶּן & significat quemvis ex nepotibus. Hebraice uno vel diffunduntur nomina per בְּנִים. Non est omittendum hunc multis nominis multa propria ut Avicenna est אַבֶּן קְנַס, Aven-roes אַבֶּן רָשֶׁד. Vixit Aben Ezra ao Domini 1140. Alluditur autem hic Rabbinus in suo hoc regno

nitur (nam ipse eius nomen proprium non est)
ad locum illum 1 Sam. 7, 12 אֶבֶן הָעֵזֶר

דָּם וָאֵשׁ Aben Ezra refert nomen sanguinis ad terram : ignis autem ad coelum. Sed tamen videtur ex ipsis accentibus utrumque scil. אֵשׁ & דָּם ad terram referri debere. ut sit sensus : Signa dabo in terra sanguinem & ignem, ex quo ignis fumus instar columnae sit ascensurus in coelum.

כָּבָה Ita, rectius, pro geminato כהכה Rabbini saepe abjiciunt priorem כ & dicunt כָּב. ספר numeravit. & item quoque narravit. Sic etiam Galli numerare, conter, & narrare raconter.

יְסַפֵּר קְדֹרוּת שֶׁיְהִיֶה Narrat. seu exponit caliginem quae futura est. Hic non conveniunt nomen & verbum in genere. קדרות n. foemininum construitur cum יהיה masculino. Sed notandum est hic non haberi rationem nominis scripti, sed τοῦ σημαινομένου, nimirum eius quod notatur in textu חֹשֶׁךְ, quod masculinum est & per קדרות exponitur. Sic solet saepe in Hebraea lingua fieri, ut Gen. 4, 7 לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ pro רֹבֶצֶת : quoniam hic habetur ratio nominis חֵטְא quod masculinum est.

Lingua Hebraea vocatur לְשׁוֹן קֹדֶשׁ i. lingua sanctitatis : 1 quia (ut Paulus 3 Rom. quoque inquit) hac lingua sunt sacrosancta Dei oracula primum conscripta. 2 quia ipse Deus hac lingua

loquitur cum hominibus 3 Cum lingua haec ab omni observantia separata est & Deo quasi consecrata. Vt: Isai 13 תִּשָּׁגַלְנָה quoniam male ob sonum est si ita legatur & exponatur: in margine assriptum est quod legendum sit תִּשָּׁכַבְנָה (Iobus iter נחש
... [illegible] ... in Rabbinis non sonat ... id ... verbum ... in quo ponitur.

Multarum verborum significatio notatur טַעַם ... quae percipitur ... Singulorum autem verborum significatio notatur עִנְיָן . דִּקְדּוּק determinavit hinc דִּקְדּוּקָא ... notatur Hebraeis a determinatione ... in ... ... haec fuit ... Hebraeis אִם אֵין קֶמַח אֵין תּוֹרָה Si non est farina non est lex. id est, Si ... non ... at ... legem intelligere non ... potest. Allusio est ad ... populo.

לְפִי שֶׁ ad verbum secundum, ad mensuram quod (פֶּה ... & ... secundum) hoc est, selon que, ut Galli loquuntur. Huius additur ... ticula est לְפִיכָךְ.

כָּךְ ... Rabbinis כָּכָה, Ita, Sic. ... littera כ ex כה & ה post prius כ ... Hebraeis. Rabbini ... post prius & post posterius

אֻמָּנִים Opifices manuum. Scribitur in communi
אוּמָנִים

לְפַטֵּם ad Conficienda & permiscenda aromata.

רַב primum significat multus & magnus deinde principem in quavis re. in plural. רַבָּנִים minores doctores in populo vel quivis doctores qui quasi principes populi sunt. Porro רַבּוֹת habet in terminatione femininam, ut אָבוֹת Patres qui & ipsi nonnunquam Doctores significant. Haec est analogia verborum istorum inter se.

Et memoria eorum in benedictionem. Phrasis ista Rabbinica desumpta est ex Proverb. 10, 7

Qui de Viro aut alio excellenti viro loquitur, Solent dicere עָלָיו הַשָּׁלוֹם Quando vero de defuncto & mortuo inter suos loquuntur, dicunt מְנוּחָתוֹ

פַּטֵּם Impinguavit. פִּטֵּם impinguavit. 3 unguenta confecit. 4 unguenta permiscuit inter se. Chaldaicum est verbum.

נְסַח אָחֳרִית נא, vel אַחֲרִנָא id est exemplar aliud. Vocabulum Chaldaeum est. Alij legunt alteram vel אחרת

לִפְנֵי לְפָנִים, antea, jam olim (אחרת

נְסָחָא proprie est exemplar desumptum ex altero. in double nomine Galli. Et verbum נְסַח significat cumulum.

pro אֵלֶּה vel vel אֵלּוּ dicunt Rabbini אלו

פַּצָּל Kalkmim ... instar tridenti ... [illegible] ... aliqu illuc diducere.

תַּלְמִידִים vocantur in synagogis futurum qui dicerentur בְּנֵי נְבִיאִים filii prophetarum. Discipuli.

Quibus manus jam erant impositae vocabantur רַבִּי

בירוש [illegible] פֵּרוּשׁ forma שָׁלוֹם nam פֵּרוּשׁ est loco פֵּרוּשׁ

לוֹמַר pro לֵימַר ut sit futurum constructum cum nudi litera ל. Sic Rabbi Solomon dicit לִירְדּן pro לִירֵדן

קִפָּאוֹן Condensatio

זְהוּ est potius scribendum quam זְהוּ, ut quidam. Quia construitur cum pronomine ut nomen מַעֲשֵׂהוּ.

שָׁלִישׁ proprie unum [illegible] significat. Metaphorice etiam principem magnum. Habetur autem in plural. שָׁלִישִׁים pericula [illegible] a [illegible] pro שָׁלִשִׁים. ut distinguantur a שְׁלשִׁים tertiis.

גְּלָלִין in plur. גָּלָל in [illegible] גְּלִילָה [illegible] capitientium.

כְּנַס Hebr. [illegible] כְּנַשׁ Chald.

נְחַת Descendit. in Aphel אַחֵת. in futur. אַחֵת de [illegible] ו sine ullo supplemento.

תַּמָּן Illic. [illegible] [illegible] vel [illegible].

radix est חמם. sine Hebr. שם a שמם

אַחְסְנָא possessio ab infin. [illegible].

פְּזַר. [illegible] ab Hebraeo בָּזַר dispersit. Ita etiam בְּדַר

רְמָה [illegible]. עֲמִיק profunditas.

סְבִיבוֹת Circuitus. pro בִּסְבִיבוֹת in circuitibus. i. in circuitu. ב enim desideratur, ut in multis alijs. מִנְחוֹת munera apud Rabbinos tantum inveniuntur in plural. numero a sing. מִנְחָה ut a radix נָחָה. Alij malunt radicem constituere נָחָה dixit quod munera magna in pompa duci & [illegible] [illegible]

עֵד. significat & testem & testimonium. a rad. עוּד
זוֹנָה exponit Rab. Ionas בַּפְּקַת בָּרָה [illegible] [illegible] i. [illegible]. Alias פּוּנְדְקִית i. [illegible] [illegible], [illegible].

דָּמִים [illegible], pro multa & [illegible] sumitur & pro pretio redemptionis, imo pro quovis pretio, apud Rabbin.

בִּנְיָן הַכָּבֵד Coniugatio gravis [illegible] plerumque Hiphil. nonnunquam etiam piel.

Saepius autem vocatur Hiphil הִכְבִּיד. quoniam adijciuntur duae literae radicalibus, ה & י.

וְהוּטְלָה Et translata est, a radice טוּל, in hiphil הֵטִיל, & Hophal הוּטַל. Invenitur & radix נָטַל
פְּגִישָׁה. Obviatio, i. occursus.

קַל מְהֵרָה Velox in festinatione. i. quam citissime

2 Par. 20, 11. Alterum אֲשֶׁר לְהִי
בְּדִי omnino videtur Hebraeo בַּאֲשֶׁר. quia ב i. praepositio. ד est loco ש quod significat אֲשֶׁר. & [illegible] est articulus dativi [illegible]
זְרִיזוּת Celeritas & accurata diligentia a זְרִיז soli [illegible] Chaldaeorum & Rabbin. est.

מְכִילָה Capacitas comprehensio, a verb. כּוּל
Nomen est Chaldaicum, vel potius Thalmudicum.
הֵיכָן Ubinam? Rabbinicum.
זַמֵּל Signum vel ponere aliquem, hospitio aut iniuria. vel exponere hospitium vel iniuriam illatam.
שְׁאֵלָה iam significat interrogationem apud Hebraeos ut הא השאלה : iam vero secundum translationem vocis acceptionem quasi dicas, Petitionem mutuo, a verbo hiphil הִשְׁאִיל
הִתְחִיל incipere apud Rabb. significatur, a quo infinito formant nomen הַתְחָלָה, inceptio. Porro Rabbini radicem illam formant ex nomine Hebraeo תְּחִלָּה, ponentes ex ה servili radicalem. Ita a voce יְהוּדָה formant radicem יָהַד Iudaeizavit: cum י & ה sint fere Heemantiae literae. A רום fit תְּרוּמָה. Hinc deducerunt Rabbini radicem תָּרַם & in hiphil הִתְרִים.
Joel 3, 4. in commentar. Kimchi התחלת הרעה. Vertatur nomen hoc potius הַתְחָלַת, inceptio, ut significet ipsam actionem incipiendi seu provocandi aliud bono aut malo. Porro duo quidem exemplaria habent תְּחִלַּת, sed minus bene quia תְּחִלָּה non ita actionem in se habet. Tum vero הַתְחָלַת legi non potest per Grammaticam, quia docet constructa nomina non esse capacia ה emphatici. Reperiuntur quidem aliquot exempla contraria: sed Rabbini hac cautione uti non solent.
הֲשָׁבָה Rabbinis. ה est heemantium. venit ab infinitivo verbi הֵשִׁיב reverti fecit.

לומר quasi dicas לֵאמֹר ad dicendum. ut in
5 constructi in futuro. id quod apr fieri ad Syros solet. & autem in י est imitata.

פָּתַח litera —. debet scribi per ר &. — non ut
ut quidam scribunt per geminum —. nam si geminae
haberet ... in prior ut ut in נָעַר. item non
est binum cal in Chaldaea lingua. פְּתַח & ... in פַּתַּח, Aperiens.

מִזְרָח Oriens. hinc formatur apud Rabinos
מִזְרָחִי orientalis. ut a דָּרוֹם meridies דְּרוֹמִי
Meridionalis. pro דְּרוֹמִי

סַפִּים & סְפִים nutlos signat apud Hebraeos.
unde & apud ... Chaldaeum interpretem ...
... סִפָּה clavus ferreus qui dentali inseritur
i. ipsi ferreum quam vestri per agros trahunt.
Rabbi Solomon vocat, un soutie. Is est nostro
ille ... quem vidimus 'ubicunque' aratro
Galli ... habeat ... סִפָּה quod ...
exponitur מַחֲרֵשָׁה apud Ifuartium. vide Kimhi in 1 Samuelis 13, 18. itius Latinorum
Sica descendere potest. atq, adeo ipsum Secare.

מִזְרָי item Chaldaice est quod Hebr. מְדַבֵּר
quae est species ... Sed postea mutatur pro
forma ... נִוְרְנֵי signat ...
Sic ... בְּרוֹשׁ quod ... signat proprie nomen
quam ... pro ... ex ... confectis, in
prophetia Nahum. ... quae dicitur מִזְרֵי
a rad. זָרָה proiecit. ut signet ... quod longe

poqi solet.

מַחֲרֵשָׁה & מַחֲרֶשֶׁת duo diversa significant. illud enim ligonem, hoc vero vomerem notat.

עֲשָׁשִׁית Chaldaice significat laminam magnam ferri. Hinc R. Selomoh videtur illud Ezechielis 27, 19, בַּרְזֶל עָשׁוֹת, exponere, ferrum politum & compactum. vel massif.

דֶּרֶךְ דְּרַשׁ Via inquisitionis, vocatur Rabbinis subtilis alicuius sententiæ expositio. Contra דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט i. Via planitiei vocatur simplex & plana interpretatio quæ longe petita non est. Huic opponitur etiam דֶּרֶךְ עֲקַלָּתוֹן Via perversitatis

הֵיבָא significat nomen quatenus scribitur. מלא aut seque nomen quatenus pronunciatur. Dicitur etiam הֵיבוּת pro הֵיבָא unde הֵיבוּתָא ... emphasi. praeter hominem legere הֵיבוּתָא quod est etiam in Onkeli interpretatione in genesin.

138 הָרַת nusquam legitur Chaldaice. hanc aut originem videtur habere. ... מֵירַת ... stilus. ... Hebraico יָרַשׁ unde תִּירוֹשׁ formatur quod vinum novum significat.

נְגַד trahere legitur trahere, ut aqua sese mutuo trahunt quum magno impetu defluunt.

פִּיצִידֵי דְבֵית. Nomina in regiminis forma poni non solent ante vocabula quæ ו relativum habent præfixum. Proinde hoc loco est omnino mendum, quod ex decurta virgula quæ ad calcem vocis פיצידי hoc modo scribi debebat, ו exstitit. Notabat ...

autem illa virgula ablatione nun, vel iliahan. אי
אסור ligamus. Secundum apud Rabbinos prohibitus sive apud Latinos eiusmodi legibus dicimur quo minus aliquid faciamus

דביר est intima pars templi. היכל media, in qua soli sacerdotes versabantur. אולם atrium ipsum & prima pars templi. Vide Kimhi in rad. היכל

הַזְמָנָה praeparatio ab forma infinitiva hiphil הַזְמִין

הַגָּלָה fluxus. a coniug. hiphil הַגִּיל

הַגָּרָה effusio cum impetu a rad. ~~...~~ נָגַר

גָּאוֹן est nomen abstractum secundum magnificentiam & superbiam. Rabbini cum concreti loco utuntur vocant virum doctum & versatum in Thalmudicis libris גאון. Sunt autem 60 libri Thalmud, qui numerus in ista voce comprehenditur. נ 50. ו 6. א 1. & ג 3.

עִקָּר secundum stirpem & fundamentum. & quicquid tandem praecipuum est in re aliqua. טְפֵל vero secundum id quod minus est praecipuum, & accessorium, ut vocant.

Regnum Romanum vocant Rabbini מַלְכוּת הָרֶשַׁע i. regnum ipsius improbitatis. et Caesares vocantur הָרְשָׁעִים.

Venit in mentem Davidis Kimchi dicere Caesares Romanos et ~~&~~ אֲדוֹמִים i. Idumaeos quia eius temporis imperabant Caesares qui Flavii nominantur. Flavus autem seu rubicundus vocatur Hebraice אָדוֹם. Vel certe quia primus per quem Caesar Iudaeis imperavit Idumaeus fuit, nimirum Herodes. Sed

[illegible] [illegible] magis probatur.

Solent Rabbini nonnunquam verba hithpael per נ in principio efferre non per ה ut נִתְעָרֵב pro הִתְעָרֵב.

Ex Amos.

גִּתִּין Chaldaicum est vocabulum et significat proprie [illegible] Interpretes [illegible] guttur [illegible] pro [illegible] sonant נוקד [illegible] [illegible] pecuarius a [illegible] illis qui solent [illegible] in pecoribus minutis.

יוֹם proprie apud Chald. facit in plural. יוֹמִין vel יוֹמַן. Nonnunquam vero Hebraico more inflectitur יָמִין, ut כִּימֵי.

תַּרְתֵּין Duo. ponitur pro תַּרְתֵּין. [illegible] pro ירושלם dicunt ירושלים. Sic in masculino est תְּרֵין a שְׁנַיִם quod [illegible] venire ab Hebraeo תְּרֵין

זִיעָא Commotio, terrae motus. Hebraice [illegible] זְוָעָה

נֶגַע percussit. Specialiter vero [illegible] percussio lepra [illegible] & lepra solet appellari נֶגַע plaga. Sunt in [illegible] Rabbini quod Uzias incipit propheta tum qui lepra percussus est Uzias [illegible] [illegible] [illegible] se mortuum [illegible] dicit in [illegible] [illegible] Uzias: hanc illi mortem [illegible] pro eo quod separationis [illegible] quae חֶשְׁבּוֹן [illegible] [illegible]. (pro segregatione ipsa ab hominibus

Hos. 2, 12 habemus [illegible] רְבִים ut quod [illegible] [illegible] Aben Ezra. & [illegible] ibi [illegible] [illegible]. [illegible] in hoc [illegible] Rabbini [illegible] [illegible] hac verba רבי המפרשים [illegible] [illegible] interpretes

דִּבְרֵי עַצְמוֹ verba sui ipsius. i. quae ad ipsum pertinent. Sicut [illegible] quoque dicunt דברי נפשו. verba personae suae. [illegible] in magno usu apud [illegible] qui dicunt נפש

דברי קנטרים verba vexationū & mordacia. prorsus unum ā voce Graeca κέντρον, stimulus.

Rabbini ex nomine תְּחִלָּה formant verbum חָלַל & in hiphil הִתְחִיל incepit. Ita ex sensibus fariunt radicales.

נִתְלָה suspensus est, dependet. apud Rabbinos significationem attribuere. נִתְלֵית est participium fem. niphal

Sum quoq; et praeterito. Nam apud Rabbinos utuntur 2 person. femin. singul. pro tertia.

כֶּתֶם aurū optimū quod insignitur nota insigni. apud Rabbinos signū notam & maculam.

עֵסֶק interpellavit, contendit. Hebraice. Rabbinis occupavit

דְּרַשׁ Liber Rabbinorum, quo in [illegible] vel expositio traditur.

פְּסִילוֹסָא. ψιλός, calvus. Est in emphasi Chaldaica.

לא היה לו non fuit ei. i. non fuit eius, i. non debuit. Phrasis Rabbinica.

לְאַעְרוֹיֵי Ad constituendū. infinitivus aphel Chaldaicus à rad. יְעָרָה.

קְטַע immunuit. Chaldaice in part. קָטִיעַ immunitus. שְׁכִינָה Habitatio id proprie illa qua [illegible] esset cū alijs hominibus. Cohabitatio. In

7, 14 Rabinis cohabitationem Dni cū populo suo signat & ipse Spiritū.

שַׁלְשֶׁלֶת accentus vocatur a Rabinis [illegible] catena quia habet sonum tremulum & vibrantem. Ponitur autem constanter statim in principio versus aut membri. In 3 libris Scripturae iste accentus est tantum minister qua rex. in 21 aliis libris est rex. Genes. 19, 16 ha-

Gen. 19, 16 bemus exemplū istius accentus significationis.

כרך

כְּרַךְ circuivit: similitudinem est. כְּרִיךְ Chaldaice significat urbes munitas & circumdatas muro. כְּרַךְ est castellum.

דִּבּוּר apud Rabbinos actum ipsum loquendi significat

142 נֶאֱבַל lugendum est. non יֵאָבֵל lugebunt.

וְיִקַּר ראש interpretatur Kimhi pro id quod alias dicitur, praestantissimum quodque.

כְּלָל פְּרָט opponuntur apud Rabbinos. illud significat universalitatem, hoc singularitatem

כָּל שֶׁכֵּן quanto magis. הֶפְסֵד consumptio, perditio. Pro isto loco significat etiam nonnunquam quanto minus.

הִשְׁתַּחֲוָה nomen Hebraeis inusitatum. formatum est ab infinit. hiphil. Sic ab infinit. hiphil fit הֶפְסֵד. rad. enim פָּסַד Rabbinicae prorsus est & Arabicam originem habere dicitur. Saepe legimus in commentariis הִפְסִיד vastavit, consumpsit.

143 ◌ָ In libro Massoreth non scribitur hoc modo: sed, Kametz cum pathachim. quia ◌ַ parvum pathach ab antiquis Hebraeis nominabatur. & Massoritae ignorarunt nomen segol.

כ׳ ס׳ פ׳ Viginti sunt אָמַר יְהוָה in fine versus. Sed hoc est intelligendum de Prophetis tantum. non autem de Lege & Hagiographis.

כְּדִנַן Chaldaicum est idem significans quod Hebr. כְּאֵלֶּה secundum haec. Est enim כְּ similitudinis nota. & דְּנַן est pronomen femin. plurale. a singulari masculin. דֵּין in femin. דנא

בִּירָנִי Arx, palatium. a rad. Hebraica בור unde quae significat puteum. Puteus enim profundus est & altus deorsum, ita arx & palatium est altum sursum.

...ly ... et nomen barbarum & pro...

וְכָאן Et hic

בדורתי pro proprietate sua vel a דור mensuravit

לְוָתֵר id est liberalis esse & quasi prodigus. Porro

...eg. legi לְוָתֵר

עָלַי אֵין Non est super me. i. nemini parum non sit, non debeo.

In margine: רש״י compendio legunt Rabini רַשִׁ״י Significant autem hae literae רַבִּי שְׁלֹמֹה יַרְחִי. Legunt etiam nonnunquam honorandi & celebrandi istius Rabbini gratia רֹאשׁ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל. quasi fuerit princeps tribuum Israel

כְּעֵי secundum: ordinem, secundum aspectum. i. instar, apud Rabb.

מְרָצִים חֲרָצִים Dentes acutes ... i. acumine

יִסּוּר supplicium castigatio. Rabbinice.

עַל שֵׁם שֶׁ propter nomen eius quod. i. propterea quod Rabb. est.

1 Paral. 5, 5. Rabbi Selomoh scribit eundem esse virum qui vocatur in Scriptura Salmanassar, Pileser & Sennacherib. & proinde hoc in loco dicit ... a Sennacherib fuisse transportatos, ... in scriptura Pileser nominatur.

פֻּרְעָנוּת supplicium.

כְּגוֹן cuiusmodi, qualis sunt. ... quod ... כְּעֵין ... coloris eius aspectus instar.

לָקָה Rabbinice, vapulavit. ... ponit ... i. ...

הֵשִׂיחַ ... dixit. Et ... intelligunt Rabbini ... hominem ...

הַשִּׂיחָה

וְנָסִיד Lentile. יֹשֵׁב orbis habitabilis qui alias Hebraice uocatur תֵּבֵל

שֶׁהִקְשָׁה בָּהֶם Quod durum fuit inter eos. Per phrasis superlativi. ut in illo. Benedicta tu inter mulieres: id est, mulierum omnium maxime benedicta.

נִדּוֹן Contemnus. Rabb.

אִם כֵּן ג׳כ Etiam sic.

2 Reg. 14, 28 Habemus locum qui demonstrat Damascum a Iudaeorum regi occupatum fuisse.

אַגָּדָא Extensior & amplior expositio, in Rabbinis

גָּלוּת Hebraice dicitur & in statu absoluto & in constructo. Chaldaice vero גָּלוּ in absoluto. in constructo גָּלוּת

לֹא הָיוּ אַחִים כְּלָל. Non fuerunt fratres prorsus, omnino. i. nullo modo fuerunt fratres.

יוֹתֵר מִכֹּל amplius omnibus. magis quam omnes alij.

חֲזַר circuitione usus est.

פָּרָשָׁה in prophetis significat peculiarem narrationem de re una particulari. Aliud in lege significat.

בִּטֵּל irritum fecit.